

Komunitetet në Kosovë:

Udhëzues për profesionistë që punojnë me komunitetet në Kosovë

Dhjetor 2013

Working Towards a
Stable Multi-Ethnic Kosovo

Mbështetur nga

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra

Federal Department of Foreign Affairs FDFA

Falënderime

ECMI Kosova dëshiron të falënderojë Departamentin Federal Zviceran të Punëve të Jashtme (DFPJ) për mbështetjen e tyre në hartimin e këtij publikimi, në kuadër të projektit 'Mbështetje për Qeverisjen Efektive për Komunitetet Minoritare në Kosovë'.

ECMI Kosovo www.ecmikosovo.org

ECMI Kosova është organizata kryesore joqeveritare e angazhuar me çështje të komuniteteve minoritare në Kosovë, me qëllim të zhvillimit të institucioneve përfshirëse, përfaqësuese dhe të ndjeshme ndaj komuniteteve, institucione këto që mbështesin një Kosovë të qëndrueshme shumë-etnike.

ECMI Kosova kontribuon në zhvillimin, forcimin dhe zbatimin e legjislacionit përkatës, dhe përkrah institucionalizimin e mekanizmave qeveritarë të ndërlidhur me çështje të komuniteteve, dhe ngrit kapacitetet e akterëve të shoqërisë civile dhe të qeverisë për t'u angazhuar me njëri-tjetrin dhe bashkëpunuar në mënyrë konstruktive dhe të qëndrueshme.

Rr. Nëna Terezë Nr. 41, Apt. 29,
10000 Prishtinë, Kosovë,
Tel. +381 (0) 38 224 473

Rr. Čika Jovina Nr. 3, 1st Fl,
38220 Mitrovicë e Veriut, Kosovë,
Tel. +381 (0) 64 00 55 488

Vërejtje

Ky publikim është hartuar me mbështetjen financiare të Departamentit Federal Zviceran të Punëve të Jashtme (DFPJ). Përmbajtja e këtij publikimi është përgjegjësi vetëm e ECMI Kosovës dhe nuk mund të merret në asnjë mënyrë se pasqyron pikëpamjet e DFPJ-së së Zvicrës.

E drejta e autorit

© Qendra Evropiane për Çështje të Minoriteteve (ECMI) në Kosovë. Dhjetor 2013. Të gjitha të drejtat e rezervuara. Asnjë pjesë e këtij botimi nuk mund të riprodhohet, të ruhet në sisteme ripërtëritëse ose të transmetohet në çfarëdo forme apo me çfarëdo mjeti, elektronik, mekanik, foto-kopjimi, regjistrimi, apo çfarëdo mjeti/formë tjetër, pa lejen paraprake të ECMI Kosovës.

PËRMBAJTJA

LISTA E AKRONIMEVE DHE SHKURTESAVE	5
PARATHËNIE	6
I HYRJE	7
II TË DREJTAT E MINORITETEVE: HYRJE E SHKURTËR	8
2.1. Të drejtat e minoriteteve: histori e shkurtër	8
2.2. Çfarë janë minoritetet dhe të drejtat e minoriteteve?	9
2.3. Mbrojtja e të drejtave të minoriteteve	9
2.4. Rëndësia e të drejtave të minoriteteve: argumentet kyçe	10
III KOMUNITETET NË KOSOVË	13
KOMUNITETI SHQIPTAR	15
KOMUNITETI SERB	19
KOMUNITETI BOSHNJAK	25
KOMUNITETI TURK	30
KOMUNITETI ROM	36
KOMUNITETI ASHKALI	42
KOMUNITETI EGJIPTAS	49
KOMUNITETI GORAN	54
KOMUNITETI MALAZEZ	59
KOMUNITETI KROAT	63
IV KORNIZA NDËRKOMBËTARE DHE EVROPIANE PËR MBROJTJEN E TË DREJTAVE TË MINORITETEVE	66
V TË DREJTAT E KOMUNITETEVE NË KOSOVË	71
5.1. Çfarë janë ‘komunitetet’ në Kosovë dhe cilët janë pjesëtarët e tyre?	71
5.2. Kundër-diskriminimi: Në çfarë bazash?	71
5.3. Siguria dhe liria e lëvizjes	72
5.4. Të drejtat e ndërlidhura me identitetin	73
5.5. Kultura dhe religjioni	73
<i>Kultura</i>	<i>73</i>
<i>Religjioni</i>	<i>74</i>
<i>Trashëgimia fetare dhe kulturore</i>	<i>75</i>
5.6. Gjuha	76
<i>Përdorimi i gjuhëve në nivelin shtetëror</i>	<i>76</i>
<i>Përdorimi i gjuhëve në nivelin komunal</i>	<i>77</i>
<i>Përdorimi i gjuhëve në sistemin e drejtësisë</i>	<i>79</i>
<i>Emrat personalë</i>	<i>80</i>
<i>Përdorimi i gjuhëve në sferën private</i>	<i>80</i>

5.7. Mediat.....	80
<i>Të përgjithshme</i>	81
<i>Transmetuesi publik</i>	81
5.8. Arsimi	82
<i>Plan-programi</i>	82
<i>Gjuha e mësimdhënies</i>	83
5.9. Mundësitë ekonomike dhe sociale	85
<i>Të përgjithshme</i>	85
<i>Punësimi</i>	86
5.10.Shëndetësia.....	87
<i>Të përgjithshme</i>	87
<i>Kompetencat e shtuara komunale</i>	88
5.11.Pjesëmarrja politike	88
<i>Partitë politike</i>	89
<i>Niveli qendror</i>	89
<i>Niveli komunal</i>	93
VI MEKANIZMAT PËR KOMPENSIM NDAJ SHKELJES SË TË DREJTAVE	96
6.1. Avokati i Popullit	96
6.2. Ankesat kundër një vendimi komunal	97
<i>Mekanizmat e drejtpërdrejtë</i>	97
<i>Mekanizmat e tërthortë</i>	98
<i>Zëvendës-Kryesuesi i Kuvendit Komunal për Komunitete</i>	98
6.3. Mekanizmat për çështje të veçanta.....	99
<i>Zyra e Komisionerit të Gjuhëve</i>	99
<i>Këshilli i Pavarur Mbikëqyrës për Shërbimin Civil të Kosovës (KPMK)</i>	100
<i>Komisioni i Pavarur i Mediave (KPM)</i>	101

LISTA E AKRONIMEVE DHE SHKURTESAVE

KKT	Konventa kundër Torturës dhe Trajtimit apo Dënimit Mizor, Çnjerëzor apo Degradues
KKK	Këshilli Konsultativ për Komunitete
KEGjFDG	Konventa për Eliminimin e të Gjitha Formave të Diskriminimit ndaj Grave
KDF	Konventa për të Drejtat e Fëmijës
OPK	Organizatat Përfaqësuese të Komuniteteve
KDIKK	Komisioni për të Drejtat dhe Interesat e Komuniteteve dhe për Kthim
OShC	Organizata të Shoqërisë Civile
ZvKKKK	Zëvendës-Kryesuesi i Kuvendit Komunal për Komunitete
ZvKKK	Zëvendës-Kryetari i Komunës për Komunitete
ECMI Kosova	Qendra Evropiane për Çështje të Minoriteteve në Kosovë
KEGjRP	Karta Evropiane për Gjuhët Rajonale ose të Pakicave
DPMB	Deklarata e Politikave për Mundësi të Barabarta
BE	Bashkimi Evropian
KKMPK	Konventa Kornizë për Mbrojtjen e Pakicave Kombëtare
KNEDR	Konventa Ndërkombëtare për Eliminimin e të Gjitha Formave të Diskriminimit Racor
PNDESK	Pakti Ndërkombëtar mbi të Drejtat Ekonomike, Sociale dhe Kulturore
PNDKP	Pakti Ndërkombëtar për të Drejtat Civile dhe Politike
KIM	Këshilli për Implementim dhe Monitorim
ONP	Organizata Ndërkombëtare e Punës
KPM	Komisioni i Pavarur i Mediave
KPMK	Këshilli i Pavarur Mbikëqyrës i Kosovës
KGJK	Këshilli Gjyqësor i Kosovës
KPK	Këshilli Prokurorial i Kosovës
MASHT	Ministria e Arsimit, Shkencës dhe Teknologjisë
NjKDNj	Njësia Komunale për të Drejtat e Njeriut
ZKKK	Zyra Komunale për Komunitete dhe Kthim
ZKGj	Zyra e Komisionerit të Gjuhëve
OSBE	Organizatës për Siguri dhe Bashkëpunim në Evropë
NP	Ndërmarrje Publike
RTK	Radio-Televizioni i Kosovës
ZVM	Zonat e Veçanta të Mbrojtura
DUDNj	Deklarata Universale e të Drejtave të Njeriut
OKB	Organizata e Kombeve të Bashkuara
PKBZh	Programi i Kombeve të Bashkuara për Zhvillim
UNMIK	Misioni i Përkohshëm i Administratës së Kombeve të Bashkuara në Kosovë

PARATHËNIE

Qendra Evropiane për Çështje të Minoriteteve në Kosovë (ECMI Kosova) është një organizatë jo-qeveritare që punon me projekte që vepron në Kosovë që nga viti 2000, me zyra në Prishtinë dhe Mitrovicën e Veriut. Ajo është e vetmja organizatë vendore e cila i përkushtohet ekskluzivisht synimit të avancimit të marrëdhënieve në mes të shumicës dhe minoriteteve në Kosovë përmes mbrojtjes dhe promovimit të komuniteteve dhe interesave të tyre. Përgjatë vitesh ajo ka zhvilluar marrëdhënie të forta dhe të qëndrueshme si me qeverinë ashtu edhe me përfaqësuesit e komuniteteve, dhe ka zhvilluar përvojë të gjerë në hartimin dhe forcimin e legjislacionit dhe praktikave më të mira relevante qeverisëse, si dhe në forcimin dhe mbështetjen e stabilizimit të marrëdhënieve në mes të qeverisë dhe shoqërisë civile.

Një nga qëllimet më të rëndësishme të organizatës është të adresojë mangësitë sa i përket informatave të sakta, të plota, të përditësuara dhe lehtë të qasshme mbi komunitetet në Kosovë. Për këtë qëllim, ajo është bazuar në një përvojë pothuaj dhjetëvjeçare, si dhe në një mori të dhënash primare, me qëllim të hartimit të një libërthi gjithëpërfshirës mbi komunitetet në Kosovë. Ky botim i dytë i udhëzuesit, të publikuar për herë të parë në vitin 2009, me informata të përditësuara mbi komunitetet në Kosovë dhe të drejtat e tyre, synon të shërbejë si pikënisje për këdo që punon me dhe rreth komuniteteve në Kosovë, qoftë për forcimin e njohurive dhe të vetëdijesimit, qoftë si një doracak praktik për qeverinë dhe organizatat e tjera që punojnë me dhe mbi komunitetet në Kosovë.

i dizajnuar për të qenë si gjithëpërfshirës ashtu edhe pragmatik, ky libërth përmban informata mbi komunitetet në Kosovë dhe një pasqyrë një-nga-një të problemeve kryesore me të cilat përballen këto komunitete dhe pjesëtarët e tyre. Kjo analizë mbështetet nga statistika gjeografike, demografike, të punësimit dhe ato ekonomike., Libërthi gjithashtu përmban mbi përfaqësimin politik dhe legjislacionin, duke pasqyruar përvojën e drejtpërdrejtë të ECMI Kosovës në zhvillimin dhe zbatimin e standardeve të të drejtave të komuniteteve në Kosovë, ky udhëzues gjithashtu ofron një vështrim mbi themelet ligjore të të drejtave të komuniteteve në Kosovë, dhe të institucioneve në dispozicion të komuniteteve për mbrojtjen dhe promovimin e të drejtave të tyre.

Adrian Zeqiri
Drejtor Ekzekutiv
ECMI Kosova

Më 17 shkurt 2008, Kosova shpalli pavarësinë e saj, duke u dhënë fund nëntë vitesh të statusit të pazgjidhur që nga shembja e Jugosllavisë dhe luftës së vitit 1999. Kosova është tani plotësisht të përfshirë në një periudhë tranzicioni të rëndësishëm, pasi qeveria e re po punon në forcimin e pavarësisë së saj, ndërtimin e institucioneve demokratike dhe garantimin e një shoqërie të qëndrueshme, përfshirëse dhe shumë-etnike. Qendrore për këtë proces ka qenë futja në funksion e një sistemi të menduar mirë për mbrojtjen e minoriteteve, të rrënjësuar në një rend kushtetues shumë-etnik, i cili synon të integrojë të gjithë qytetarët e Kosovës, pavarësisht identitetit të tyre etnik, në strukturat politike të shtetit të ri.

Sidoqoftë, secili komunitet ka një pozitë të ndryshme brenda shoqërisë kosovare dhe nevojat specifike. Pjesa II e këtij udhëzuesi ofron një hyrje të shkurtër mbi të drejtat e minoriteteve, historinë dhe rëndësinë e tyre. Pjesa III është projektuar në atë mënyrë që t'u ofrojë profesionistëve që punojnë me ose për komunitetet në Kosovë – si dhe vetë komuniteteve – një vështrim gjithëpërfshirës të situatës në të cilën gjendet secili prej këtyre grupeve, dhe të problemeve të veçanta me të cilën përballen ato. Megjithatë, ai gjithashtu ka për qëllim t'i ofrojë lexuesit një mjet praktik për adresimin e këtyre nevojave të komuniteteve; për këtë arsye, pjesët III-V përvijojnë infrastrukturën ligjore dhe institucionale komplekse dhe të avancuar për mbrojtjen e komuniteteve në Kosovë, ndërsa pjesa VI ofron informata të hollësishme mbi mjetet juridike në dispozicion të anëtarëve të komuniteteve të drejtat e të cilëve janë shkelur. Përgjatë tërë udhëzuesit vihet theksi më tepër në informata reale dhe faktike sesa në analizë apo perspektivë historike.

Informatat dhe statistikat e paraqitura në këtë libërth janë mbledhur nga Qendra Evropiane për Çështje të Minoriteteve në Kosovë përgjatë shumë vitesh dhe mund të gjenden në formë të papërpunuara në ueb-faqen e internetit të organizatës, në <http://www.ecmi-map.com/>, ndërsa të informatat mbi OJQ-të më të rëndësishme të komuniteteve mund të gjenden në www.ecmikosovo.org/?page_id=1380.

II TË DREJTAT E MINORITETEVE: HYRJE E SHKURTËR

2.1 Të drejtat e minoriteteve: histori e shkurtër

Mbrojtja e të drejtave të minoriteteve është përfshirë për herë të parë zyrtarisht në kuadër të së drejtës ndërkombëtare pas Luftës së Parë Botërore përmes *Traktateve të Pakicave*, të miratuar nga Lidhja e Kombeve. Megjithatë, Lidhja e Kombeve u shpërbë në vitin 1946. Pas Luftës së Dytë Botërore, të drejtave të minoriteteve u është dhënë konsiderueshëm më pak vëmendje¹, me përjashtim të qartë të *Konventës së Kombeve të Bashkuara për Parandalimin dhe Ndëshkimin e Krimit të Gjenocidit* (Konventës mbi Gjenocidin)², dhe *Pakti Ndërkombëtar për të Drejtat Civile dhe Politike (PNDCP-së)*³, e cili përfshin mbrojtjen e të drejtave të pakicave në nenin 27.

Rënia e regjimeve komuniste në Evropën Qendrore dhe Lindore dhe rritja e nacionalizmit etnik, pasuar nga konflikti i dhunshëm në ish-Jugosllavi, kanë ndryshuar situatën.⁴ Duka filluar nga fillimi i viteve 1990 janë miratuar disa instrumente ndërkombëtare dhe rajonale të të drejtave të njeriut⁵ të cilat përfshijnë dispozita të të drejtave të minoriteteve. Disa nga ato më të rëndësishmet prej tyre janë:

- *Deklarata e Kombeve të Bashkuara mbi të Drejtat e Personave që u takojnë Pakicave Kombëtare ose Etnike, Fetare dhe Gjuhësore* (1992);
- dy traktatet e Këshillit të Evropës, *Konventa Kornizë për Mbrojtjen e Pakicave Kombëtare* (1995) dhe *Karta Evropiane për Gjuhët Rajonale dhe të Pakicave* (1992), dhe
- Dokumenti i Kopenhagës⁶ i Organizatës për Siguri dhe Bashkëpunim në Evropë (OSBE) (nenet 31 – 35) (1990).

Mekanizmat e tjerë të ndërlidhur me këta janë, ndër të tjera, Komisioneri i Lartë i OSBE-së për Pakicat Kombëtare⁷, Zyra e Kombeve të Bashkuara të Komisionerit të Lartë për të Drejtat e Njeriut⁸, Ekspert i Pavarur OKB-së për Çështje të Minoriteteve⁹ dhe Forumi i Kombeve të Bashkuara¹⁰ për Çështje të Minoriteteve (ish-Grupi Punues për Pakicat).

¹ Ringelheim. J, 'Minority Rights in a time of multiculturalism-the evolving scope of the framework convention on the protection of national minorities', në Human Rights Law Review, Vëll. 10, Numër 1, 2010, fq. 1.

² Konventa për Parandalimin dhe Ndëshkimin e Krimit të Gjenocidit është miratuar nga Asambleja e Përgjithshme e Kombeve të Bashkuara më 9 dhjetor 1948, në formën e Rezolutës 260 të Asamblesë së Përgjithshme. Kjo konventë ka hyrë në fuqi më 12 janar 1951.

³ Pakti Ndërkombëtar për të Drejtat Civile dhe Politike është miratuar nga Asambleja e Përgjithshme e Kombeve të Bashkuara më 16 dhjetor 1966. Kjo konventë ka hyrë në fuqi më 23 mars 1976.

⁴ Ringelheim. J, 2010, fq. 1.

⁵ [European Centre for Minority Issues, European Standards](#) ("Qendra Evropiane për Çështje të Minoriteteve, Standardet Evropiane"). 2012.

⁶ Dokumenti i Kopenhagës është teksti që ka dalë nga Konferenca për Dimensionin Njerëzor në kuadër të Konferencës për Siguri dhe Bashkëpunimin në Evropë (KSBE), të mbajtur në Kopenhagë më 5-29 qershor 1990.

⁷ Mandati i Komisionerit të Lartë të OSBE-së për Pakicat Kombëtare është miratuar në Samitin e tretë të KSBE-së, të mbajtur në Helsinki më 9-10 korrik 1992.

⁸ Zyra e Komisionerit të Lartë të Kombeve të Bashkuara për të Drejtat e Njeriut është themeluar nga Asambleja e Përgjithshme e OKB-së më 20 dhjetor 1993.

⁹ Mandati i Ekspertit të Pavarur për çështje të minoriteteve është përcaktuar nëpërmjet Rezolutës 2005/79 të Komisionit për të Drejtat e Njeriut, më 21 prill 2005. Mandati i tij më pas është përtërirë nga Këshilli i të Drejtave të Njeriut, përmes Rezolutës së tij 7/6, të datës 27 mars 2008, dhe Rezolutës 16/6, të datës 24 mars 2011.

Në nivelin kombëtar, një numër i konsiderueshëm i shteteve, përfshirë Kosovën, kanë miratuar legjislacionin që adreson mbrojtjen e komuniteteve pakicë dhe/ose kanë themeluar institucione në mandatin e të cilave përfshihet mbrojtja e minoriteteve.

2.2 Çfarë janë minoritetet dhe të drejtat e minoriteteve?

Siç është definuar nga Kurt Hamer, minoritetet janë “të gjitha minoritetet kombëtare kulturore, etnike, fetare dhe gjuhësore statusi i të cilëve si minoritete është njohur nga legjislacioni kombëtar ose nga deklaratat e detyrueshme ndërkombëtare, si dhe minoritetet që përcaktojnë veten dhe organizohen si të tillë.”¹¹

Në përputhje me këtë, të drejtat e minoriteteve janë të drejta individuale dhe kolektive përmes të cilave njerëzit që u përkasin grupeve të minoriteteve kombëtare kanë të drejtë të gëzojnë kulturën e tyre, të përdorin gjuhën e vet¹², të shfaqin dhe praktikojnë fenë e vet, të kenë të drejtën e lirisë së shprehjes dhe grumbullimit, të ketë mundësi të barabarta për arsimim dhe punësim, dhe të gëzojnë pjesëmarrje të plotë në jetën publike.¹³

Të drejtat e minoriteteve janë pjesë e kornizës së përgjithshme të të drejtave të njeriut dhe duhet të mbrohen përmes legjislacionit kombëtar, politikave të përshtatshme të qeverisë, dhe mbështetjes së shoqërisë civile.

2.3 Mbrojtja e të drejtave të minoriteteve

Të drejtat e minoriteteve bazohen në pranimin se minoritetet gjenden në një situatë të pafavorshme në krahasim me grupet e tjera të shoqërisë, përkatësisht me popullsinë shumicë¹⁴, dhe kanë për qëllim mbrojtjen e pjesëtarëve të një grupi etnik nga diskriminimi, asimilimi, persekutimi, armiqësia apo dhuna për shkak të statusit të tyre.

Duhet theksuar se të drejtat e minoriteteve nuk përbëjnë privilegje, por shërbejnë për të siguruar respekt të barabartë për pjesëtarët e komuniteteve të ndryshme. Këto të drejta shërbejnë për të akomoduar grupe të cënueshme (pra minoritetet etnike, por edhe gratë, fëmijët dhe personat me aftësi të kufizuara) dhe për të sjellë të gjithë pjesëtarët e shoqërisë në një nivel minimal të barazisë në ushtrimin e të drejtave të tyre të njeriut dhe atyre themelore.¹⁵ Më tej, është e rëndësishme të

¹⁰ Forumi i OKB-së për Çështje të Minoriteteve është miratuar nëpërmjet Rezolutës 6/15 të Këshillit për të Drejtat e Njeriut, të datës 28 shtator 2007, dhe përtërirë nëpërmjet Rezolutës 19/23, të datës 23 mars 2012.

¹¹ Kurt Hamer (1926-1991). I Emëruar për çështje të territoreve ndërkufitare (Grenzlandbeauftragter) të Landit Schleswig-Holstein, ish-Zëvendës-President i Landit S-H, dhe njëri nga etërit themelues të ECMI-së.

¹² Kempin Reuter .T, ‘Including Minority Rights in Peace Agreements: A Benefit or Obstacle to Peace Processes after Ethnic Conflicts?’, në *International Journal on Minority and Group Rights*, Vëll. 19, 2012, fq. 363.

¹³ Minority Rights Group International (Grupi Ndërkombëtar për të Drejtat e Minoriteteve), ‘[Minority Rights Protection](#)’ (“Mbrojtja e të Drejtave të Minoriteteve”), 2007.

¹⁴ ECMI Kosova. *Komunitetet në Kosovë. Udhëzues për profesionistë që punojnë me komunitetet në Kosovë*. 2009, fq. 172.

¹⁵ Vollebaek .K, ‘Fjalim mbi të drejtat e minoriteteve në Kosovë’. Komisioner i Lartë i Organizatës për Siguri dhe Bashkëpunim në Evropë për Pakicat Kombëtare, 11 shtator 2008, fq. 3.

theksohet se pjesëtarët e minoriteteve kombëtare duhet të respektojnë të drejtat e shumicës, dhe se një pakicë kombëtare mund të përbëjë shumicën brenda një zone, rajoni ose shteti të veçantë.¹⁶

Kështu mund të arrihet në tri kategoritë kryesore të të drejtave themelore që janë me rëndësi qendrore për të siguruar mbrojtjen efektive të të drejtave të minoriteteve:¹⁷

- Të drejtat që kanë për qëllim të **mbrojnë minoritetet nga shfarosja dhe diskriminimi**.¹⁸ Përderisa kjo të jetë në përputhje me të drejtat dhe liritë themelore të të tjerëve, komuniteteve minoritare nuk mund t'u mohohet e drejta për t'u njohur si një grup, për të gëzuar kulturën dhe fenë e tyre, për të përdorur gjuhën e tyre, për të themeluar shkollat e tyre, dhe për të marrë mësim në gjuhën që e zgjedhin vetë.
- Të drejtat e dizajnuara për të **ruajtur dhe mbrojtur identitetin etnik dhe kulturor të grupit**.¹⁹ Një shoqëri pluraliste dhe vërtet demokratike duhet jo vetëm të respektojë identitetin etnik, kulturor, gjuhësor dhe fetar të çdo personi që i përket një minoriteti kombëtar, por gjithashtu të krijojë kushtet e duhura që u mundësojnë atyre të shprehin, ruajnë dhe zhvillojnë identitetin e tyre.
- Të drejtat që kanë për qëllim të **fuqizojnë komunitetet minoritare**.²⁰ Komunitetet minoritare duhet të kenë autoritetin për të përcaktuar çështjet e veta dhe të jenë në gjendje të marrin pjesë aktivisht në çështjet e shtetit. Thënë në mënyrë të thjeshtë, shteti duhet të krijojë kushtet e nevojshme për pjesëmarrjen efektive të personave që u përkasin minoriteteve kombëtare në çështjet kulturore, sociale, ekonomike dhe publike, veçanërisht për çështjet që ndikojnë drejtpërdrejt në ta. Kjo përfshin arritjen e përfaqësimit proporcional në poste qeveritare, si dhe pjesëmarrjen aktive dhe të barabartë në çështjet publike.

2.4 Rëndësia e të drejtave të minoriteteve: argumentet kyçe

Argumentet në vijim ilustrojnë rëndësinë e të drejtave të minoriteteve.²¹

1. **Të drejtat e minoriteteve dhe parimi i barazisë:** minoritetet shpesh janë në pozitë të pafavorshme, të marginalizuar dhe të cenueshme. Për pasojë, kërkohen masa të posaçme për të siguruar që të përfitojnë nga të njëjtat të drejta si pjesa tjetër e popullsisë. Prandaj, të drejtat e minoriteteve shërbejnë për të mundësuar që të gjithë pjesëtarët e shoqërisë të gëzojnë në mënyra të barabartë të drejtave të tyre njerëzore. Me fjalë të tjera, qëllimi i tyre është që sigurohet që personat që i përkasin një minoriteti kombëtar të gëzojnë barazi efektive me ata persona që i përkasin shumicës.²² Në këtë kontekst, promovimi i mundësive të barabarta në qasjen në arsimin e të gjitha niveleve për personat që i përkasin një pakice kombëtare është veçanërisht e rëndësishme, pasi që arsimimi sjell përfitime të vlefshme për zhvillim, fuqizon komunitetet dhe nxit ushtrimin e lirive individuale.²³

¹⁶ Këshilli i Evropës, [Raporti shpjegues i Konventës Kornizë për Mbrojtjen e Pakicave Kombëtare](#) (versioni në anglisht), 1 shkurt 1995, Kreu III, neni 20, fq. 24.

¹⁷ Kempin Reuter .T, 2012, fq. 364.

¹⁸ *ibid.*

¹⁹ *ibid.*

²⁰ *ibid.*

²¹ Vollebaek .K, 11 shtator 2008, fq. 1-7.

²² Këshilli i Evropës, [Raporti shpjegues i Konventës Kornizë për Mbrojtjen e Pakicave Kombëtare](#) (versioni në anglisht), 1 shkurt 1995, Kreu II, neni 4, fq. 16.

²³ UNESCO, [Right to education](#) ("E drejta për arsimim"). 2013.

2. **Të drejtat e minoriteteve forcojnë marrëdhëniet ndëretnike:**²⁴ mbrojtja e të drejtave të minoriteteve përbën një ushtrim të tolerancës dhe dialogut ndërkulturor. Duke inkurajuar respektin dhe mirëkuptimin reciprok, grupet e ndryshme që përbëjnë një shoqëri duhet të jetë në gjendje të angazhohen dhe të bashkëpunojnë me njëri-tjetrin, duke ruajtur kështu identitetin e tyre. Elementet themelore të nevojshme për realizimin e këtij qëllimi janë promovimi i njohjes së kulturës, historisë, gjuhës dhe fesë së minoriteteve, në një perspektivë ndërkulturore. Me fjalë të tjera, mbrojtja e të drejtave të minoriteteve mund të promovojë një shoqëri përfshirëse, paqësore dhe kohezive, me respekt për diversitetin.
3. **Të drejtat e minoriteteve ndikojnë në parandalimin dhe zgjidhjen e konflikteve:** tensionet ndëretnike, ndarjet dhe përjashtimi që mbeten të patrajtuar mund lehtë të bëhen burim paqëndrueshmërie dhe konfliktit.²⁵ Trajtimi në mënyrë efikase me marrëdhëniet ndërmjet shumicës dhe minoriteteve pas konflikteve ndëretnike ka rëndësi qendrore në arritjen e paqes së qëndrueshme. Në këtë drejtim, mbrojtja e minoriteteve kombëtare jo vetëm se është thelbësore për të përmirësuar kohezionin shoqëror në shoqëri të ndryshme, por është gjithashtu thelbësore për të arritur siguri demokratike, zhvillim të qëndrueshëm dhe paqe në një kontekst të jo-stabilitetit.
4. **Të drejtat e pakicave mbrojnë dhe promovojnë një shoqëri me diversitet dhe të begatë:**²⁶ të gjitha shoqëritë në botën moderne janë shumë-etnike dhe shumëkombëshe. Diversiteti etnik mund të pasurojë një shoqëri, pasi që e bën atë më tërheqëse, konkurruese dhe të begatë. Prandaj, është e rëndësishme të krijohet një klimë e tolerancës dhe dialogut ndëretnik, jo vetëm për të arritur paqen dhe stabilitetin, por për të mundësuar që diversiteti kulturor të jetë faktor i pasurimit dhe forcë shoqërore.
5. **Të drejtat e minoriteteve si një element thelbësor i kornizës ligjore ndërkombëtare të të drejtave të njeriut:**²⁷ shtetet marrin përsipër obligime dhe detyra, sipas së drejtës ndërkombëtare, për të respektuar, mbrojtur dhe përmbushur të drejtat e njeriut, përfshirë të drejtat e minoriteteve. Të drejtat e minoriteteve, shikuar nga perspektiva e kornizës së të Drejtave Ndërkombëtare të Njeriut, janë universale, të patjetërsueshme, të pavarura dhe të pandashme. Shtetet, duke qenë akterët kryesorë të bashkësisë ndërkombëtare, kanë detyrimin ligjor dhe moral për të mbrojtur standardet e tilla.
6. **Të drejtat e minoriteteve janë standarde evropiane:** historia e Evropës ka treguar se mbrojtja e minoriteteve kombëtare është thelbësore për stabilitetin, sigurinë demokratike dhe paqen në kontinent. **Bashkimi Evropian (BE)** promovon dhe këmbëngul në respektimin e të drejtave të njeriut dhe të minoriteteve në mesin e anëtarëve të tij aktual dhe të ardhshëm.

²⁴ Ringelheim .J, 2010, fq. 11.

²⁵ Minority Rights Group International (Grupi Ndërkombëtar për të Drejtat e Minoriteteve), [Minority Rights protection](#) ("Mbrojtja e të Drejtave të Minoriteteve"). 2007.

²⁶ Vollebaek .K, 11 shtator 2008, fq. 2.

²⁷ Zyra e Komisionerit të Lartë të Kombeve të Bashkuara për të Drejtat e Njeriut, [International Human Rights](#) ("Të drejtat ndërkombëtare të njeriut"). 2013.

Minoritetet kombëtare kanë të drejtë në dhe duhet të jenë në gjendje të ruajnë dhe zhvillojnë kulturën dhe identitetin e tyre. Në përputhje me këtë, të drejtat e minoriteteve kanë për qëllim të sigurojnë që minoritetet më pak të favorizuar të ruajnë *‘vendin që u takon në shoqëri’*.²⁸

²⁸ Minority Rights Group International (Grupi Ndërkombëtar për të Drejtat e Minoriteteve), [Minority Rights Protection](#) “Mbrotja e të Drejtave të Minoriteteve”. 2007.

III KOMUNITETET NË KOSOVË

Republika e Kosovës ka një popullsi prej rreth dy milionë 1.8 milionë banorësh. Siç është përmendur në hyrjen më sipër, shumica e këtyre banorëve (rreth 87%) janë shqiptarë etnikë, ndërsa popullata serbe përbën rreth 8%, e ndarë në mënyrë të barabartë në mes të pjesës jugore dhe veriore të Kosovës. Pjesa e mbetur prej 5% të popullsisë përbëhet nga komunitetet e tjera, përfshirë komunitetin turk, atë boshnjak, goran, rom, ashkali, egjiptas, kroate dhe atë malazez.

Termi 'komunitet' gjen zbatim në dy nivele në Kosovë. Në radhë të parë, ai ka kuptimin standard të një grupi njerëzish që kanë karakteristika të përbashkëta, për shembull, etnike, gjuhësore ose fetare. Në këtë kuptim, ai mund të përdoret për t'iu referuar të gjitha grupeve në Kosovë, pa marrë parasysh nëse ata janë në pakicë ose shumicë numerike në një zonë të caktuar. Megjithatë, ai gjithashtu përdoret për t'iu referuar grupeve minoritare të Kosovës, gjë që përfshin pjesëtarë të komunitetit shumicë (shqiptar) të cilët janë pakicë në një komunë të caktuar.

Në këtë pjesë shqyrtohen secilin nga këto komunitete, dhe jepen informata mbi shpërndarjen e tyre gjeografike në tërë vendin, kulturën dhe fenë e tyre, dhe problemet e veçanta me të cilat përballen në lidhje me qasjen në arsimim, të drejtat gjuhësore, përfaqësimin politik në nivelin komunal, etj.

Megjithatë, së pari një vërejtje e shkurtër mbi shifrat e paraqitura më poshtë. Statistikat e popullsisë në Kosovë, veçanërisht në lidhje me komunitetet, janë shumë të ndjeshme dhe politike. Mungesa e hulumtimeve të sakta mbi statistikën e popullsisë e lë të hapur numrin e pjesëtarëve të komuniteteve vazhdimisht të hapur për t'u kontestuar. Regjistrimi i popullsisë në Kosovë, në vitin 2011, ka ofruar informata të pasuara dhe ka korrigjuar këtë situatë në njëfarë mase. Megjithatë, regjistrimi i vitit 2011 kishte kufizime, pasi që nuk kishte mbuluar pjesën veriore të Kosovës (Mitrovicën e Jugut, Leposaviqin, Zveçanin dhe Zubin Potokun); nuk ofron kurrfarë të dhënash të ndara për malazezët dhe kroatët, dhe është bojkotuar pjesërisht nga komuniteti serb dhe ai serb në pjesën jugore të Kosovës.²⁹

Për të mbushur boshllëqet e lëna nga regjistrimi i popullsisë, i vitit 2011, ECMI Kosova ka ndjekur qasjen si në vijim:

- Të gjitha të dhënat për të gjitha komunitetet në pjesën veriore të Kosovës bazohen në Profilet e Komunave, të zhvilluar nga OSBE në vitin 2013;
- Të gjitha të dhënat mbi komunitetin shqiptar, atë turk, boshnjak, goran, egjiptas, si dhe atë ashkali në pjesën jugore të Kosovës bazohen në regjistrimin zyrtar të popullsisë, të vitit 2011, në Kosovë;
- Për komunitetin serb, atë rom, si dhe atë malazez dhe kroat: për komunat që nuk janë prekur nga procesi i decentralizimit janë shfrytëzuar shifrat e përafërta të ekipeve të OSBE-së në terren që janë përdorur për Profilet e Komuniteteve të vitit 2010, të zhvilluar nga OSBE. Të gjitha të dhënat për komunat e prekura nga procesi i decentralizimit i vitit 2009 bazohen në shifrat e përafërta të ZKKK-ve të ofruara në kuadër të Profileve të Komunave të

²⁹ Për më tepër informata mbi pjesëmarrjen e komuniteteve minoritare në regjistrimin e popullsisë, të vitit 2011, në Kosovë, shihni: [‘Minority Communities in the 2011 Kosovo Census Results: Analysis and Recommendations’](#) ("Komunitetet Minoritare në Regjistrimin e Popullsisë të vitit 2011: analizë dhe rekomandime"), ECMI Kosova, 18 dhjetor 2012.

vitit 2013, të zhvilluara nga OSBE, pasi që të dhënat e OSBE-së nga viti 2010 nuk reflektojnë ndryshimet në kufijtë komunalë. Në rastet kur raportet e OSBE-së nuk përmbajnë shifrat e përafërta të ofruara nga ZKKK-të (p.sh. në Gjilan dhe Klokot), ECMI Kosova ka kryer vetë intervista me ZKKK-të përkatëse dhe përfaqësuesit e komuniteteve. Komunitetet e prekura nga procesi i decentralizimit janë:

- o Komunitetet e reja me shumicë serbe: Graçanica, Klokoti, Ranillugu, Parteshi, Novobërda,
- o Komunitetet e vjetra të prekura nga krijimi i komunave të reja : Gjilani, Kamenica, Fushë Kosova, Lipjani, Prishtina, Vitia.

Për më tepër, nuk mungojnë vetëm statistikat demografike. Shifrat mbi punësimin dhe arsimimin e komuniteteve janë shpesh të pasakta dhe jo të plota. Kjo ndodh pjesërisht për shkak të mungesës së regjistrimit zyrtar në mesin e pjesëtarëve të komuniteteve, veçanërisht komunitetit rom, ashkali dhe atij egjiptas, dhe për shkak të faktit se Kosova *de facto* qeveriset nga dy sisteme administrative, dhe atë nga ana e institucioneve zyrtare të Kosovës dhe atyre të Serbisë, të cilat funksionojnë paralelisht me institucionet zyrtare.

Prandaj, për shkak të mungesës së të dhënave të sakta mbi komunitetet në të gjitha aspektet e jetës, shifrat e paraqitura në këtë studim duhet të merren si vlerësime të përafërta.

Komuniteti shqiptar

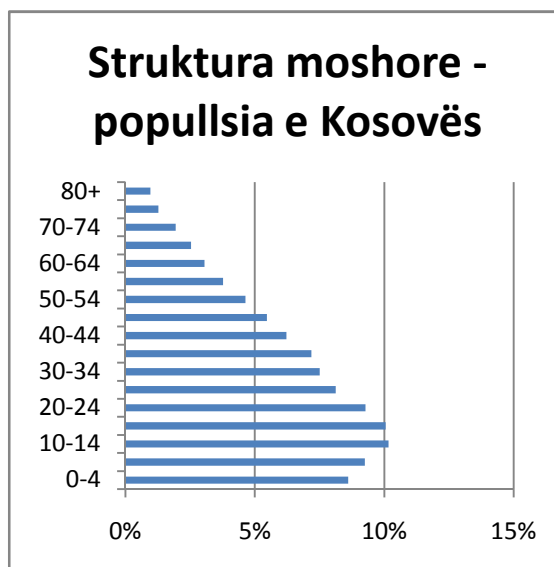
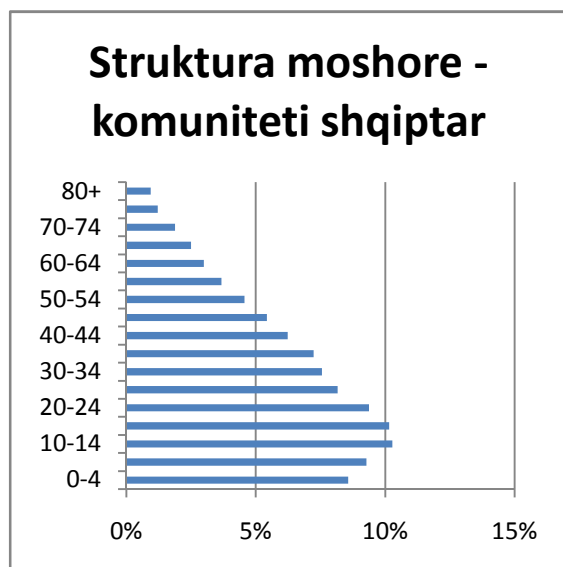
1. Madhësia dhe vendndodhja e popullsisë

Bazuar në rezultatet e regjistrimit të popullsisë, të vitit 2011, në Kosovë, të plotësuar nga të dhënat e OSBE-së për pjesën veriore të Kosovës, ECMI Kosova vlerëson se në Kosovë jetojnë rreth 1,623,419 shqiptarë, të cilët përbëjnë rreth 86,63% të popullsisë së përgjithshme. Edhe pse shqiptarët e Kosovës përbëjnë shumicën në tërë Kosovën, ata konsiderohen pakicë numerike në nëntë komunat në vijim (të listuara në tabelë), nga të cilat pjesa më e madhe e pjesëtarëve të komunitetit shqiptar si pakicë gjenden në: Mitrovicën e Veriut, Shtërpçë, Novobërdë dhe Graçanicë.

Komunat në të cilat shqiptarët janë pakicë në Kosovë, sipas regjistrimit të popullsisë të vitit 2011*		
Komunat	Përqindja	Numri i pjesëtarëve të këtij komuniteti
Mitrovicë e Veriut	16.63%	4,900
Shtërpçë	29.14%	3,757
Novobërdë	37.33%	3,542
Graçanicë	9.44%	2,474
Klllokot	27.72%	1,362
Zubin Potok	6.61%	1,000
Zveçan	2.06%	350
Leposaviq	1.59%	300
Mamushë	5.89%	327
Ranillug	2.79%	164
Gjithsej në komunat e listuara	12.08%	18,176
Gjithsej në Kosovë	86.63%	1,623,419

*Regjistrimi i popullsisë në Kosovë, i vitit 2011, nuk ka mbuluar pjesën veriore të Kosovës. Prandaj, Profilet e Komunave, të OSBE-së, të vitit 2013, janë përdorur si burim për të dhënat mbi pjesëtarët e komunitetit shqiptar në komunat në pjesën veriore. Për të gjitha komunat në pjesën jugore janë përdorur si burim të dhënat e regjistrimit të popullsisë së Kosovës, të vitit 2011.

Mosha mesatare në mesin e popullsisë shqiptare është pothuaj e njëjtë me atë të popullsisë së përgjithshme, me një moshë mesatare prej 29.4, krahasuar me mesataren e Kosovës prej 29.5.

2. Kultura dhe feja

Shqiptarët e Kosovës e konsiderojnë veten pasardhës të fiseve ilire, të cilat kanë banuar rajonin në kohët romake.³⁰ Shumica e shqiptarëve të Kosovës janë myslimane sunitë, edhe pse ka disa pasues të sektit islam të dervishëve të njohur si bektashizëm. Ekziston gjithashtu një pakicë e konsiderueshme e shqiptarëve katolikë. Sipas të dhënave të regjistrimit të popullsisë, të vitit 2011, vlerësohet se numri i katolikëve është rreth 38,438, ose rreth 2.37% të të gjithë shqiptarëve të Kosovës.³¹ Dita e Pavarësisë të Shqipërisë, 28 Nëntori, njihet si Dita e Shqiptarëve në Kosovë dhe si Ditë Memoriale zyrtare.

3. Gjuha

Shqipja është një gjuhë e veçantë indo-evropiane, pa lidhje të ngushtë me ndonjë gjuhë tjetër moderne. Shqiptarët në Kosovë flasin një variant të dialektit gegë të gjuhës shqipe, tipik në Shqipërinë veriore dhe në Kosovë. Megjithatë, në shkolla mësohet shqipja standarde, e cila pasqyron për së afërmi dialektin toskë, i cili flitet në Shqipërinë jugore. Prandaj shqipja standarde gjithashtu përdoret për komunikimin formal me shkrim. Gjuha shqipe flitet në Shqipëri, nga komunitetet shqiptare në tërë ish-Jugosllavinë dhe nga një diasporë e madhe shqiptare. Dialektet historike të shqipes mund të gjenden në një numër vendesh, si në Itali dhe Greqi, ku jetojnë komunitete që janë pasardhës të shqiptarëve.

Shqipja është njëra nga dy gjuhët zyrtare të Kosovës, së bashku me serbishten. Gjeneratat më të vjetra të shqiptarëve, të arsimuar në sistemin arsimor jugosllav, e flasin serbishten si gjuhë të dytë, dhe disa pjesëtarë të komunitetit shqiptar e flasin edhe turqishten, në veçanti në rajonin e Prizrenit.

4. Përfaqësimi politik

Pasi që shqiptarët përbëjnë shumicën në Kosovë, shumica e partive politike kujdesen për nevojat e tyre. Partia Demokratike e Kosovës (PDK), Lidhja Demokratike e Kosovës (LDK), Vetëvendosje!, Aleanca Kosova e Re (AKR) dhe Aleanca për Ardhmërinë e Kosovës (AAK), janë disa nga subjektet politike më dominuese në zgjedhjet e viteve të fundit në Kosovë.

Në komunat ku shqiptarët përbëjnë pakicë numerike, ata në përgjithësi mbeten të përfaqësuar mjaft mirë në procesin politik, dhe në shumicën e rasteve janë të përfaqësuar në Kuvendet përkatëse Komunale.

5. Kthimi

Edhe pse konflikti i vitit 1999 kishte bërë që një numër i madh i shqiptarëve, 848,100³², sipas vlerësimeve të UNHCR-së, të braktisin Kosovën drejt vendeve fqinje dhe Evropës Perëndimore, shumica dërrmuese e refugjatëve shqiptarë ishin kthyer në vendet e tyre të origjinës brenda një viti. Megjithatë, rajoni i Mitrovicës Veriore përbën përjashtim. UNHCR vlerëson se rreth 7,182 shqiptarët

³⁰ Malcolm, Noel, 'Kosovo: A Short History', Londër: Pan Macmillan Ltd, 1998, fq. 28.

³¹ Këto shifra mbulojnë të gjitha komunitetet. Megjithatë, marrë parasysh numrin e vogël të kroatëve në Kosovë dhe numrin e vogël të katolikëve në mesin e komuniteteve të tjera, kjo mund të konsiderohet shifër e përafërt e besueshme mbi numrin e shqiptarëve katolikë në Kosovë.

³² UNHCR 1999, Refugees 3 ("Refugjatët 3", (116), qasur në: <http://www.unhcr.org/3c6914bc5.pdf>.

mbesin të zhvendosur brenda Kosovës³³, kryesisht nga Mitrovica e Veriut, ku shqetësimet e sigurisë dhe rezistenca aktive nga komunitetet lokale kanë penguar kthimin e ndonjë numri të konsiderueshëm. Nga janari 2000 deri në qershor 2013, 1,062 shqiptarë janë kthyer vullnetarisht.

Numri i të kthyerve vullnetarisht të cilët i përkasin komunitetit shqiptar, janar 2000 – qershor 2013 (UNHCR)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Vullnetari-sht	0	27	294	245	8	49	53	15	43	86	99	27	67	49

6. Siguria dhe liria e lëvizjes

Sipas një ankete të Programit të Kombeve të Bashkuara për Zhvillim (PKBZh-së) (2013), 62% e shqiptarëve janë të kënaqur me institucionet e sigurisë të Kosovës. Komuniteti shqiptar ndihet i sigurt për të udhëtuar në tërë pjesën jugore të Kosovës, i e automjete private, ashtu edhe me ato të transportit publik. Pjesëtarët e komunitetit shqiptar që jetojnë në komunat me shumicë serbe në pjesën jugore të Kosovës në masë të madhe kanë po të njëjtat perceptime pozitive sa i përket sigurisë.

Shqetësime sa i përket sigurisë dhe lirisë së lëvizjes ka kryesisht në lidhje me pjesën veriore të Kosovës. Shqiptarët në pjesën jugore të Kosovës përgjithësisht nuk ndjehen të sigurt të udhëtojnë drejt ose nëpër këtë pjesë të Kosovës. Për më tepër, pjesëtarët e komunitetit shqiptar që jetojnë në pjesën veriore të Kosovës shprehin shqetësime dhe pengesa të konsiderueshme të sigurisë sa i përket lirisë së tyre për të lëvizur.

7. Ekonomia

Norma e papunësisë në mesin e komunitetit shqiptar është 47.02%, pak më e lartë se norma e përgjithshme, prej 45%, e papunësisë në Kosovë³⁴, dhe vetëm 6% e pjesëtarëve të komunitetit shqiptar janë të kënaqur me drejtimin ekonomik të Kosovës.³⁵ Mundësitë e punësimit edhe më tej përbëjnë problem për shqiptarët kudo në Kosovë, veçanërisht në zonat rurale, të cilat përfshijnë shumicën e komunave ku shqiptarët janë komunitet minoritar. Komuniteti shqiptar është relativisht e përfaqësuar mirë në institucionet publike në komunat ku ata janë numerikisht minoritet.

8. Arsimiti

Komuniteti shqiptar shfrytëzon sistemit arsimor të Kosovës dhe nuk përballet me ndonjë vështirësi të veçantë sa i përket ofrimit të arsimit. Megjithatë, ata përballen me një numër problemesh që lidhen me cilësinë e arsimit të ofruar:

- Mungesa e mësimdhënësve të kualifikuar;
- Mungesa infrastrukturës shkollore të cilësisë së lartë;
- Mungesa e pajisjeve (teksteve shkollore, kompjuterëve, etj.).

³³ Zyra e Shefit të Misionit të UNHCR-së, Prishtinë, Kosovë, 'Pasqyrë statistikore: përditësim i fundit të qershorit 2013'.

³⁴ PKBZh, 'Kosovo Human Development Report 2012: Private sector and employment.' ("Raporti i zhvillimit njerëzor në Kosovë: sektori privat dhe punësimi").

³⁵ PKBZh, 'Public Pulse Report 6' ("Raporti i pulsit publik – 6"), gusht 2013.

9. Qasja në institucionet publike

Në përgjithësi, komuniteti shqiptar nuk përballet me pengesa serioze sa i përket qasjes në institucionet dhe shërbimet publike. Megjithatë, komunat me shumicë serbe jo çdoherë respektojnë detyrimet e tyre sipas *Ligjit për Përdorimin e Gjuhëve*, gjë që shkakton vështirësi të komunikimit në mes të shqiptarëve dhe institucioneve komunale, të cilat kryesisht punojnë në gjuhën serbe.

Në pjesën veriore të Kosovës, qasja e pjesëtarëve të komunitetit shqiptar në institucionet publike pengohet në mënyrë të konsiderueshme për shkak të tensionimit të situatës së sigurisë, kufizimeve të ndërlidhura me këtë në lirinë e lëvizjes dhe prania e kufizuar e institucioneve të Kosovës.

Komuniteti serb

1. Madhësia dhe vendndodhja e popullsisë

Serbët përbëjnë komunitetin më të madh minoritar në Kosovë. Regjistrimi i popullsisë, i vitit 2011, në Kosovë nuk është zhvilluar në pjesën veriore të vendit, dhe është bojkotuar nga një numër i konsiderueshëm i serbëve në pjesën jugore të Kosovës. Prandaj, vlerësimet mbi numrin e pjesëtarëve të komunitetit serb në Kosovë duhet të bazohen në burime alternative. Bazuar në Profilin e Komuniteteve, të zhvilluara nga OSBE në vitin 2010, vlerësohet se në Kosovë jetojnë rreth 146,128 serbë, të cilët përbëjnë rreth 7.8% të popullsisë së përgjithshme.

Numri i pjesëtarëve të komunitetit serb është i ndarë përafërsisht në mënyrë të barabartë në mes të pjesës veriore (70,430 banorë serbë) dhe asaj jugore të Kosovës (75,698 banorë serbë). Janë gjithsej dhjetë komunat në të cilat komuniteti serb përbën shumicën numerike. Numri më i madh i pjesëtarëve të komunitetit serb jetojnë në katër komunat në pjesën veriore, dhe në komunat e Graçanicës dhe Shtërpçës në pjesën veriore.

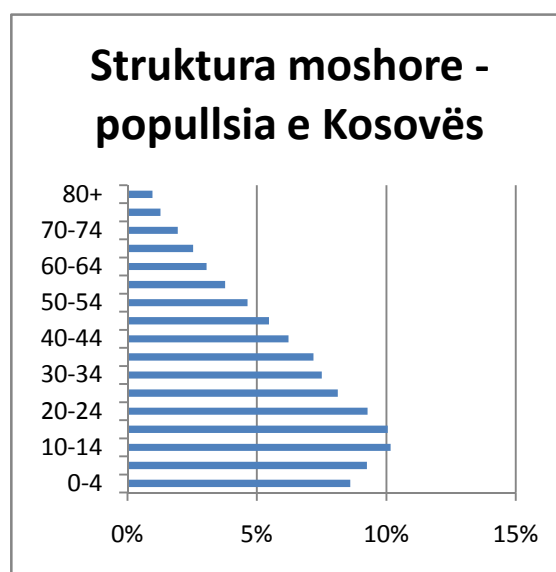
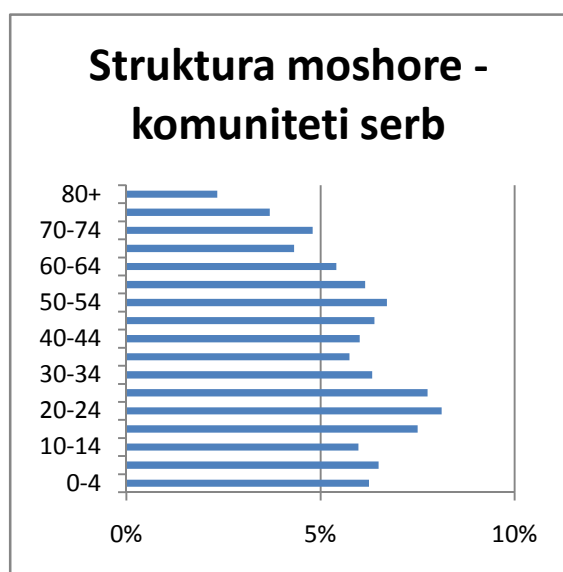
Një numër i vogël i pjesëtarëve të komunitetit serb gjithashtu mund të gjenden në tërë territorin e Kosovës në jug të lumit Ibër, veçanërisht në Kosovën qendrore dhe lindore.

Komuniteti serb në Kosovë sipas raporteve të OSBE-së*		
Komunat	Përqindja	Numri i pjesëtarëve të këtij komuniteti
Mitovicë e Veriut	76.48%	22,530
Graçanicë	82.15%	21,534
Leposaviq	96%	18,000
Zveçan	96.1%	16,000
Zubin Potok	93.29%	13,900
Shtërpçë	70.58%	9,100
Novobërdë	61.46%	5,802
Ranillug	97.15%	5,718
Partesh	99.96%	5,300
Gjilan	5.29%	5,000
Klllokot	71.23%	3,500
Vushtrri	4.79%	3,500
Kamenicë	8.01%	3,019
Obiliq	12.37%	3,000
Lipjan	3.37%	2,000
Prishtinë	1%	2,000
Istog	4.16%	1,700
Rahovec	1.76%	1,000
Pejë	1.03%	1,000
Fushë Kosovë	2.51%	900
Klinë	1.53%	600

Skenderaj	0.59%	300
Viti	0.59%	280
Prizren	0.13%	237
Ferizaj	0.06%	60
Shtime	0.18%	49
Deçan	0.11%	46
Gjakovë	0.02%	17
Mitrovicë e Jugut	0.02%	14
Podujevë	0.01%	12
Dragash	0.02%	7
Suharekë	<0.01%	2
Kaçanik	<0.01%	1
Gjithsej	7.8%	146,128

**Burimet: të dhënat për komunat që nuk janë prekur nga decentralizimi bazohen në Profilet e Komuniteteve, të zhvilluara nga OSBE në vitin 2010 (bazuar në vlerësimet e ekipeve të OSBE-së në terren), ndërsa të dhënat për komunat e prekura nga procesi i decentralizimit dhe për komunat në pjesën veriore të Kosovës bazohen në Profilet e Komunave, të zhvilluar nga OSBE në vitin 2013.*

Mosha mesatare në mesin e popullatës serbe është dukshëm më e lartë se mesatarja e Kosovës. Në bazë të të dhënave të regjistrimit të popullsisë, të vitit 2011, mosha mesatare në mesin e komunitetit serb është 37.6 vjeç, ndërsa mesatarja e Kosovës është 29.5 vjeç.

2. Kultura dhe feja

Komuniteti serb besohet të jetë vendosur në Evropën Juglindore rreth shekujve VI-VII pas lindjes së Krishtit, si pjesë e migrimit të fiseve sllave në këtë rajon gjatë asaj periudhe.³⁶ Komuniteti serb në Kosovë është i krishterë ortodoks, dhe në ditët e sotme Kisha Ortodokse Serbe vazhdon të luajë rol qendror në identitetin serb. Vlerë të madhe mbart numri i madh i manastireve dhe kishave të rëndësishme të ndërtuara në Kosovë në shekujt XIII dhe XIV, dhe në veçanti zhvendosja e selisë së

³⁶ Malcolm, Noel, 'Kosovo: A Short History', Londër: Pan Macmillan Ltd, 1998, fq. 22-24.

Kryepeshkopit të Kishës Ortodokse Serbe në Pejë në fund të shekullit XIII. Shumë prej këtyre kishave dhe manastireve mbeten në Kosovë në ditët e sotme dhe konsiderohen pjesë e rëndësishme e trashëgimisë kulturore serbe.

Kosova gjithashtu ka qenë vendndodhja e “Betejës së Kosovës”, të zhvilluar në vitin 1389 kundër forcave osmane. Kjo betejë vazhdon të luajë një rol të rëndësishëm në historinë dhe mitin serb në ditët e sotme dhe akoma përkujtohet çdo vit më 28 qershor përmes festimit të ‘Vidovdanit’.

3. Gjuha

Shpërbërja politike e Jugosllavisë u shoqërua me një ndarje gjuhësore brenda asaj që ishte e njohur më parë si ‘serbo-kroatishte’ dhe lindën katër gjuhë të reja: serbishtja, boshnjakishtja, kroatishtja dhe gjuha malazeze. Folësit e cilësdo prej këtyre katër gjuhëve mund të kuptojmë tri gjuhët e tjera pa vështirësi serioze.

Komuniteti serb në Kosovë flet serbishten, e cila, së bashku me shqipen, është njëra nga dy gjuhët zyrtare të Kosovës. Komuniteti serb në Kosovë përdor si shkrimin latin, ashtu edhe atë cirilik. Në shkollat në gjuhën serbe në Kosovë nuk jepet mësim gjuha shqipe dhe vetëm një pakicë e serbëve në Kosovë e flasin shqipen.

4. Përfaqësimi politik

Komuniteti serb ka së paku dhjetë (10) vende të garantuara në Kuvendin e Kosovës³⁷, dhe pesë (5) përfaqësues në Këshillin Konsultativ për Komunitete (KKK).³⁸

Në zgjedhjet komunale të vitit 2009, dhe ato të përgjithshme të vitit 2010, komuniteti serb në pjesën jugore të Kosovës ka marrë pjesë në masë të matur, pavarësisht thirrjeve për bojkot nga Qeveria e Serbisë. Megjithatë, të dy zgjedhjet u bojkotuan nga komuniteti serb që jeton në veri të Kosovës. Në zgjedhjet komunale të vitit 2013, Qeveria e Serbisë ka inkurajuar komunitetin serb në Kosovë që të votojnë. Kjo ka rezultuar në shkallë të lartë të daljes në zgjedhje në mesin e komunitetit serb në pjesën jugore të Kosovës; në të gjitha komunat me shumicë serbe në pjesën jugore të Kosovës pjesëmarrja ishte më e lartë se mesatarja prej rreth 47% në nivel të Kosovës. Edhe në pjesën verore të Kosovës, shkalla e pjesëmarrjes u rrit konsiderueshëm, por mbeti krahasimisht e ulët, në pak mbi 20%.

Në zgjedhjet e kohëve të fundit në Kosovë kanë garuar një numër i madh i subjekteve politike serbe, dhe për shembull, 27 subjekte politike serbe kanë garuar në zgjedhjet komunale të vitit 2013. Megjithatë, vetëm një numër i vogël i partive kanë qenë në gjendje të ruajnë praninë e tyre në politikën e Kosovës. Aktualisht, subjektet kryesore politike serbe janë ‘Samostalna Liberalna Stranka’ (SLS), parti politike me seli në Kosovë, e cila ka garuar në zgjedhje në Kosovë që nga viti 2007, dhe ‘G.I. SRPSKA’, e cila është subjekt politik i themeluar në vitin 2013 dhe mbështetet nga Qeveria e Serbisë.

³⁷ Kushtetuta, neni 64.

³⁸ Ligji për Komunitetet (03/L-047), neni 12.6.

Numri i përgjithshëm i votave për partitë kryesore serbe në zgjedhjet (lokale dhe të përgjithshme) në Kosovë që nga viti 2007

	2007 (Përgj.)	2007 (Kom.)	2009 (Kom.)	2010 (Përgj.)	2013 (Kom.)*
SLS	855	500	4,331	14,352	8,284
G.I. SRPSKA					21,761
JSL				6,004	
SDSKiM	939	329	303	1,008	
S. SDS				829	
SNS	224	26		749	

5. Kthimi

Sipas vlerësimeve të UNHCR-së, rreth 200,000 serbë janë zhvendosur brenda dhe jashtë Kosovës gjatë dhe menjëherë pas konfliktit të vitit 1999³⁹, dhe shumica e kësaj popullate të zhvendosur mbetet jashtë Kosovës, kryesisht në Serbi. Përveç kësaj, UNHCR-ja vlerëson se rreth 9,556 pjesëtarë të komunitetit serb ende janë të zhvendosur brenda Kosovës, shumica prej të cilëve jetojnë në pjesën veriore të Kosovës. Probleme të tilla si mungesa e mundësive ekonomike, çështjet pronësore dhe shqetësimet e sigurisë vazhdojnë të ndikojnë negativisht në procesin e kthimit për komunitetin serb.

Nga janari 2000 deri në qershor 2013, 10,236 serbë janë kthyer vullnetarisht dhe 114 janë kthyer me forcë nga janari 2011 deri në qershor 2013.⁴⁰

Numri i të kthyerve vullnetarisht dhe me forcë të cilët i përkasin komunitetit serb, janar 2000 – qershor 2013 (UNHCR, qershor 2013)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Vullnetarisht	1826	679	966	1550	818	740	615	585	231	439	895	464	359	69
Me forcë	Nuk ka të dhëna në dispozicion.											64	41	9

6. Siguria dhe liria e lëvizjes

Në përgjithësi, gjendja e sigurisë për komunitetin serb në Kosovë perceptohet të jetë përmirësuar gjatë viteve të fundit, por vazhdon të ketë perceptime të pasigurisë. Në veçanti Mitrovica mbetet një pikë e nxehtë kryesore e dhunës ndëretnike, dhe incidentet e sigurisë vazhdojnë të ndikojnë në zonat e kthimit të të zhvendosurve.⁴¹

Institucionet kryesore përgjegjëse për sigurinë e komunitetit serb në Kosovë, si për të gjitha komunitetet e tjera, janë Policia e Kosovës, EULEX-i dhe KFOR-i. Megjithatë, shkalla e kënaqshmërisë

³⁹ UNHCR Refugees Magazine Issue 116 ("Revista e UNHCR-së për Refugjatët, Numër 116"), '[Kosovo: One last chance](#)' ("Kosova: një mundësi e fundit), 1999.

⁴⁰ Zyra e Shefit të Misionit të UNHCR-së, Prishtinë, Kosovë, 'Pasqyrë statistikore: përditësim i fundit të qershorit 2013'.

⁴¹ Misioni i OSBE-së në Kosovë, '[An Assessment of the Voluntary Returns Process in Kosovo](#)' ("Vlerësim i procesit të kthimit vullnetar në Kosovë"), tetor 2012.

me institucionet e sigurisë në mesin e serbëve është e ulët, 16%, krahasuar me 62% në mesin e shqiptarëve të Kosovës.⁴²

Pjesëtarët e komunitetit serb ndjehen përgjithësisht të lirë të udhëtojnë nëpër Kosovë me automjete private, ndonëse ata hezitojnë të përdorin transportin publik të Kosovës. Për më tepër, serbët që jetojnë në komunitete më të mëdha, veçanërisht në komunat me shumicë serbe, kryesisht ndjehen të sigurt në lagjet ku banojnë. Ajo nëse serbët ndjehen të sigurt të udhëtojnë drejt zonave me shumicë shqiptare dhe të lëvizin lirshëm brenda tyre dallon konsiderueshëm nga rajoni në rajon; serbët ndjehen shumë më pak të sigurt që të udhëtojnë në zonat në veçanti të prekura nga konflikti i vitit 1999 dhe të lëvizin lirshëm brenda tyre.

7. Ekonomia

Sipas PKBZh-së (2012), shkalla e papunësisë në mesin e serbëve është 38.35%, e cila është më e ulët se norma e përgjithshme e papunësisë në shkallë vendi, prej 45%, por megjithatë mbetet e konsiderueshme.⁴³ Komuniteti serb është relativisht e përfaqësuar mirë në shërbimin civil të Kosovës, me 973 nëpunës civilë serbë të cilët përbëjnë 5.5% të të gjithë nëpunësve civilë në Kosovë.⁴⁴ Këta shifra pasqyrojnë në masë të përafërt pjesën që përbëjnë serbët në kuadër të popullsisë së Kosovës (duke përjashtuar pjesën veriore të Kosovës, ku serbët deri më tani kanë bojkotuar në masë të madhe institucionet e Kosovës). Megjithatë, duhet përmendur se serbët kanë më shumë gjasa të jenë të përfaqësuar në postet profesionale dhe administrative se sa në nivelin menaxherial.⁴⁵ Për më tepër, në kuadër të ndërmarrjeve publike, të cilët janë disa nga punëdhënësit më të mëdhenj në Kosovë, ky komunitet është i nën-përfaqësuar në masë të konsiderueshme, ku përbëjnë vetëm 0.8% të të gjithë të punësuarve.⁴⁶

Perceptimet në mesin e komunitetit serb në lidhje me drejtimin ekonomik të Kosovës janë tejet negativ; Në gusht 2013, 0.9% të serbëve në Kosovë ishin të kënaqur me drejtimin ekonomik të Kosovës, krahasuar me 6.0% të shqiptarëve të Kosovës.⁴⁷

Shumë nga pengesat ekonomike dhe të punësimit me të cilat përballen serbët janë pasojë e gjendjes përgjithësisht të varfër ekonomike të Kosovës. Megjithatë, ky komunitet përballlet me vështirësi shtesë për shkak të pengesave gjuhësore dhe mungesës së përgjithshme të integritetit të tij në rrjetet socio-ekonomike të Kosovës. Komuniteti serb në pjesën veriore të Kosovës është përgjithësisht më i pasur se popullata më rurale serbe në pjesën jugore të Kosovës.

⁴² PKBZh, '[Public Pulse Report 6](#)' ("Raporti i pulsit publik – 6"), gusht 2013.

⁴³ PKBZh, '[Kosovo Human Development Report 2012: Private sector and employment](#).' ("Raporti i zhvillimit njerëzor në Kosovë: sektori privat dhe punësimi").

⁴⁴ Zyra për Çështje të Komuniteteve, '[Assessment on the employment of members of non-majority communities in the Kosovo civil service and publicly owned enterprises](#)' ('Vlerësim mbi punësimin e pjesëtarëve të komuniteteve jo-shumicë në Shërbimin Civil të Kosovës dhe në ndërmarrjet publike'), maj 2013.

⁴⁵ Zyra për Çështje të Komuniteteve, 'Vlerësim mbi punësimin e pjesëtarëve të komuniteteve jo-shumicë në Shërbimin Civil të Kosovës dhe në ndërmarrjet publike', 2013.

⁴⁶ *ibid.*

⁴⁷ PKBZh, '[Public Pulse Report 6](#)' ("Raporti i pulsit publik – 6"), gusht 2013.

8. Arsimimi

Qeveria e Kosovës akoma nuk ofron një plan-program në gjuhën serbe, dhe prandaj nuk mund të ofrojë arsimim në gjuhën serbe. Pjesëtarët e komunitetit serb në Kosovë vijnë në mësimet dhe ndjekin një plan-program që menaxhohet nga Ministria e Arsimit e Serbisë. Ndërsa edukimi dhe arsimimi parashkollor, fillor dhe i mesëm ofrohet në shumicën e zonave me numër të konsiderueshëm të pjesëtarëve të komunitetit serb, arsimi i lartë në gjuhën serbe ofrohet kryesisht nga Universiteti i Prishtinës me seli në pjesën veriore të Mitrovicës, fakultete të të cilat gjenden edhe në Graçanicë dhe Leposaviq. Një numër i madh i studentëve serbë gjithashtu ndjekin arsimimin e universitar në Serbi.

Problemet kryesore me të cilat përballlet komuniteti serb në kontekstin e arsimit janë si në vijim:

- Mungesa e mësimdhënësve të kualifikuar;
- Mungesa e infrastrukturës shkollore të cilësisë së lartë;
- Mungesa e pajisjeve (teksteve shkollore, kompjuterëve, etj.).

9. Qasja në institucionet publike

Qasja në institucionet publike të Kosovës dallon në mënyrë të konsiderueshme në mes të shumicës së serbëve që jetojnë në komunat me shumicë serbe dhe pakicës që jetojnë në komunat me shumicë shqiptare. Ndërsa grupi i parë përgjithësisht mund të kenë qasje në shërbimet komunale të Kosovës pa vështirësi të mëdha, grupi i fundit ende raportojnë pengesa në qasje në shërbime komunale, veçanërisht për shkak të diskriminimit të perceptuar dhe pengesave gjuhësore, për shkak të mungesës së respektimit nga ana e institucioneve të *Ligjit për Përdorimin e Gjuhëve*. Të njëjtat pengesa shpesh raportohen edhe në lidhje me qasjen në shërbime qeveritare të nivelit qendror.

Shumë aspekte të jetës publike të serbëve, sidomos në pjesën veriore të Kosovës, ku institucionet e Kosovës janë më pak të pranishme, ende administrohen kryesisht nga Qeveria e Serbisë; Serbia vazhdon të financojë shërbimet publike paralelisht në shërbime të ofruara nga Qeveria e Kosovës, përfshirë kujdesin shëndetësor, arsimin dhe një sistem të mirëqenies sociale.

Megjithatë, që nga themelimi i komunave të reja me shumicë serbe, në vitin 2009, ka pasur një ecuri të dukshme në pjesën jugore të Kosovës të rritjes së numrit të pjesëtarëve të komunitetit serb të cilët shfrytëzojnë shërbimet e ofruara nga këto komuna të reja. Ky trend ka të ngjarë të intensifikohet pas zgjedhjeve komunale të vitit 2013, në të cilat ka pasur shkallë të lartë të pjesëmarrjes në mesin e komunitetit serb, siç u përshkrua më sipër. Përveç kësaj, ka të ngjarë që ky trend ngadalë do të shtrihet në pjesën veriore të Kosovës gjatë viteve të ardhshme.

Komuniteti boshnjak

1. Madhësia dhe vendndodhja e popullsisë

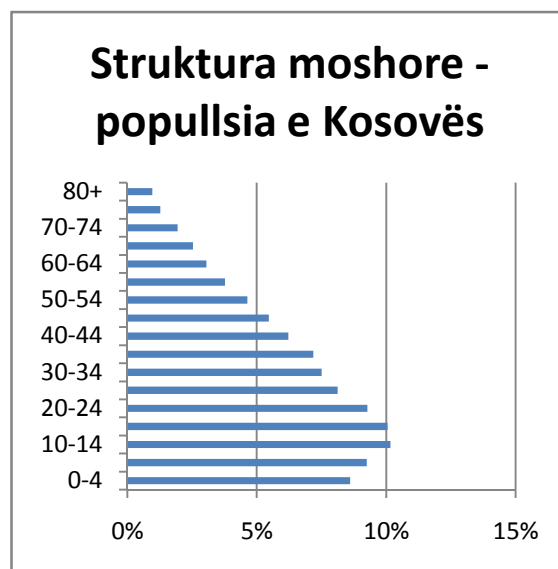
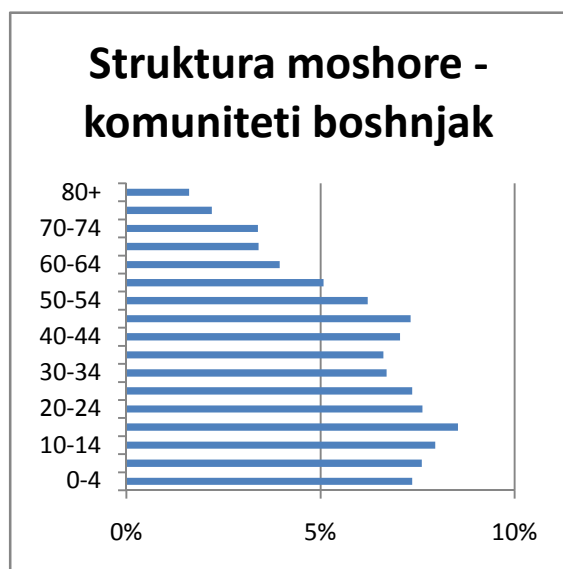
Komuniteti boshnjak është komuniteti i dytë më i madh minoritar në Kosovë. Bazuar në rezultatet e regjistrimit të popullsisë së Kosovës, të vitit 2011, të plotësuar me të dhënat e OSBE-së për pjesën veriore të Kosovës, ECMI Kosova vlerëson se në Kosovë jetojnë rreth 28,933 boshnjakë, të cilët përbëjnë rreth 1.54% të popullsisë së përgjithshme. Shumica e boshnjakëve jetojnë në komunën e Prizrenit, ndërsa një numër i konsiderueshëm i pjesëtarëve të komunitetit boshnjak gjenden edhe në Dragash, Pejë, Istog dhe Mitrovicën e Veriut.

Komuniteti boshnjak në Kosovë sipas regjistrimit të popullsisë, të vitit 2011*		
Komunat	Përqindja	Numri i pjesëtarëve të këtij komuniteti
Prizren	9.4%	16,896
Dragash	12.11%	4,100
Pejë	3.89%	3,786
Istog	2.8%	1,142
Mitrovicë e Veriut	3.39%	1,000
Mitrovicë e Jugut	0.57%	416
Prishtinë	0.2%	400
Leposaviq	1.6%	300
Gjilan	0.13%	121
Ferizaj	0.08%	83
Gjakovë	0.08%	73
Deçan	0.15%	60
Obiliq	0.02%	58
Hani i Elezit	0.45%	42
Lipjan	0.07%	42
Skenderaj	0.08%	42
Fushë Kosovë	0.09%	34
Podujevë	0.04%	33
Vushtrri	0.05%	33
Viti	0.05%	25
Kaçanik	0.06%	20
Klinë	0.05%	20
Shtime	0.07%	20
Suharekë	0.02%	15
Malishevë	0.03%	15
Graçanicë	0.06%	15
Glllogoc	0.02%	14
Rahovec	0.02%	10
Kamenicë	0.02%	9

Novobërdë	0.05%	5
Shtërpçë	0.02%	2
Mamushë	0.02%	1
Ranillug	0.02%	1
Gjithsej	1.54%	28,933

**Regjistrimi i popullsisë në Kosovë, i vitit 2011, nuk ka mbuluar pjesën veriore të Kosovës. Prandaj, Profilet e Komunave, të zhvilluar nga OSBE në vitin 2013, janë përdorur si burim për të dhënat mbi pjesëtarët e komunitetit boshnjak në komunat në pjesën veriore. Për të gjitha komunat në pjesën jugore janë përdorur si burim të dhënat e regjistrimit të popullsisë së Kosovës, të vitit 2011.*

Në bazë të të dhënave të regjistrimit të popullsisë së Kosovës, të vitit 2011, komuniteti boshnjak ka një moshë mesatare pak më të lartë se sa popullsia e përgjithshme. Mosha mesatare në mesin e komunitetit boshnjak është 34 vjeç, ndërsa mesatarja e Kosovës është 29.5 vjeç.

2. Kultura dhe feja

Boshnjakët janë kryesisht komunitet sllavësh myslimanë, pasardhës të fiseve sllave që kanë migruar në Evropën Juglindore në shekujt VI-VII pas lindjes së Krishtit. Në përgjithësi, njëjtë si komuniteti shqiptar, ata praktikojnë Islamin sunit, degën më të madhe të Islamit. Në ditët e sotme, boshnjakët në Kosovë mund të ndahen në dy grupe. I pari përbëhet nga ata që kanë hyrë në Kosovë në kohë të ndryshme nga Bosnja, Mali i Zi dhe, në masën më të madhe, nga Sanxhaku, sidomos pas përfundimit të sundimit osman në rajon. Ky grup është i përqendruar rreth rajoneve të Pejës, Istogut dhe Mitrovicës, dhe, në masë më të vogël, në Prishtinë. Grupi i dytë përbëhet nga ata që kanë jetuar tradicionalisht kryesisht në rajonet e Prizrenit, Dragashit dhe Zhupës.

Kosova njeh Ditën Ndërkombëtare të Boshnjakëve, 28 Nëntorin, si një Ditë Memoriale zyrtare.

3. Gjuha

Komuniteti boshnjak në Kosovë përdorin shkrimin latin dhe flasin gjuhën boshnjake, gjuhë sllave e lidhur ngushtë me serbishten, kroatishten dhe gjuhën malazeze. Nga dy gjuhët zyrtare të Kosovës, boshnjakët flasin rrjedhshëm serbishten, dhe zakonisht flasin shqipen. Sistemi arsimor publik i Kosovës ofron arsimim në gjuhën boshnjake në disa komuna. Gjuha boshnjake është e njohur si gjuhë zyrtare në Komunitatet e Dragashit, Pejës dhe Prizrenit, dhe si gjuhë në përdorim zyrtar në komunën e Istogut.

4. Përfaqësimi politik

Komuniteti boshnjak ka tri (3) vende të garantuara në Kuvendin e Kosovës⁴⁸, dhe emëron tre (3) anëtarë të KKK-së.⁴⁹

Boshnjakët janë politikisht të organizuar mirë. Ata janë rregullisht pjesë e koalicionit qeverisës në nivelin qendror, dhe në katër komunat me numrin më të madh të boshnjakëve (Prizren, Dragash, Pejë dhe Istog), në të cilat ky komunitet përfaqësohet rregullisht në Kuvendin Komunal.

Gjatë disa viteve të fundit, 'Koalicija Vakati' ka qenë subjekti më i madh politik që përfaqëson interesat e boshnjakëve. Partitë e tjera, si 'Nova Demokratska Stranka' (NDS), 'Stranka Demokratske Akcije' (SDA) dhe 'Bošnjačka Stranka Demokratske Akcije Kosova' (BSDAK), gjithashtu i shërbejnë komunitetit boshnjak. Në vitin 2010, me themelimin e NDS-së dhe BSDAK-së, ka pasur një rritje të numrit të partive politike boshnjake, gjë që ka rezultuar në ndarjen e votave të boshnjakëve.

Numri i përgjithshëm i votave për partitë kryesore boshnjake në zgjedhjet (lokale dhe të përgjithshme) në Kosovë që nga viti 2007

	2007 (Përgj.)	2007 (Kom.)	2009 (Kom.)	2010 (Përgj.)	2013 (Kom.)
VAKAT	5,428	5,269	4,168	5,296	4,833
NDS	/	/	/	2,478	2,949
BSDAK	/	/	400	1,818	534
SDA	3,661	2,468	1,973	1,602	1,177

Numri i përgjithshëm i votave për partitë kryesore boshnjake në zgjedhje në secilën komunë (vetëm për zgjedhje lokale, në pesë komunat me numrin më të madh të pjesëtarëve të komunitetit boshnjak)

	2007 (Kom.)	2009 (Kom.)	2013 (Kom.)
Dragash	1,982	2,046	1,722
Istog	333	440	252
Mitrovicë e Jugut	71	/	200
Pejë	803	1,322	1,409

⁴⁸ Kushtetuta, neni 64.2.

⁴⁹ Ligji për Komunitetet (03/L-047), neni 12.6.

Prizren	4,548	2,533	5,593
Leposaviq	/	80	70
Prishtinë	/	120	77
Mitrovicë e Veriut	/	/	170

5. Kthimi

Shifrat e sakta për komunitetin boshnjak para konfliktit të vitit 1999 nuk janë në dispozicion, pasi që në regjistrimet e mëparshme të popullsisë boshnjakët nuk janë përfshirë si grup i ndarë, por u është referuar si ‘myslimanëve’, tipizim ky i cili do të ketë përfshirë komunitetin goran (por jo edhe shqiptarët). Sipas regjistrimit të popullsisë në Jugosllavi, më vitin 1991, vlerësohej se kishte 66,189 myslimanë, shumica e të cilëve tani identifikohen si boshnjakë.

Gjatë dhe pas konfliktit të vitit 1999, shumë boshnjakë janë larguar nga Kosova për arsye sigurie. Numri i të kthyerve në mesin e komunitetit boshnjak ka qenë i kufizuar, dhe boshnjakët vazhdojnë të largohen nga Kosova për arsye ekonomike.

Nga janari 2000 deri në qershor 2013, 1,793 boshnjakë janë kthyer vullnetarisht dhe 91 janë kthyer me forcë nga janari 2011 deri në qershor 2013.⁵⁰ Vetëm 8 boshnjakë janë të zhvendosur brenda Kosovës.⁵¹

Numri i të kthyerve vullnetarë dhe me forcë të cilët i përkasin komunitetit boshnjak, janar 2000 – qershor 2013 (UNHCR, qershor 2013)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Vullnetarisht	57	0	149	393	479	250	93	89	39	43	49	60	84	8
Me forcë	Nuk ka të dhëna në dispozicion											37	44	10

6. Siguria dhe liria e lëvizjes

Në përgjithësi, komuniteti boshnjak nuk përballet me shqetësime serioze të sigurisë ose kufizime të lirisë së lëvizjes. Ndonëse kohë pas kohe raportohen incidente ndëretnike, pjesëtarët e këtij komuniteti përgjithësisht ndjehen të sigurt brenda zonave ku banojnë dhe ndjehen të lirë të udhëtojnë nëpër Kosovë me automjete private, si dhe me transport publik.

Ka disa shqetësime të sigurisë në mesin e pjesëtarëve të komunitetit boshnjak në Mitrovicën e Veriut, gjë që reflekton gjendjen e përgjithshme të tensionuar të sigurisë.

⁵⁰ Zyra e Shefit të Misionit të UNHCR-së, Prishtinë, Kosovë, ‘Pasqyrë statistikore: përditësim i fundit të qershorit 2013’

⁵¹ *ibid.*

7. Ekonomia

Sipas PKBZh-së (2012), shkalla e papunësisë në mesin e boshnjakëve është 37,68%, e cila është më e ulët se norma e përgjithshme e papunësisë prej 45% në shkallë vendi, por është megjithatë e konsiderueshme.⁵²

Sipas ZÇK-së, përqindja e boshnjakëve në shërbimin civil të Kosovës (1.5 %) përafërsisht pasqyron përqindjen e tyre në kuadër të popullsisë së Kosovës (1.54%)⁵³, ndonëse ky numër fsheh nën-përfaqësimin e tyre në kuadër të institucioneve qeverisëse të nivelit qendror, ku boshnjakët përbëjnë vetëm 0.9% të nëpunësve civilë. Për më tepër, në kuadër të ndërmarrjeve publike, të cilët janë disa nga punëdhënësit më të mëdhenj në Kosovë, pjesëtarët e këtij komuniteti përbëjnë vetëm 0.4% të të punësuarë.⁵⁴

Përveç barrierave gjuhësore, komuniteti boshnjak përballlet me shumë nga problemet e njëjta me të cilat përballlet komuniteti shumicë sa i përket punësimit dhe mundësive ekonomike.

8. Arsimimi

Komuniteti boshnjak kryesisht shfrytëzon sistemin arsimor të Kosovës. Komunitet me numrin më të madh të pjesëtarëve të komunitetit boshnjak ofrojnë arsimim publik në gjuhën boshnjake në nivelin parashkollor, fillor dhe atë të mesëm. Në Kosovë gjithashtu ka në dispozicion, në njëfarë mase, arsimim publik terciar në gjuhën boshnjake, por shumë studentë boshnjakë ndjekin universitetet jashtë Kosovës.

Në përgjithësi, problemet kryesore me të cilat përballen pjesëtarët e këtij komuniteti sa i përket ofrimit të arsimit janë:

- Disponueshmëria e kufizuar e teksteve të arsimit të lartë të mesëm;
- Mungesa e teksteve të mirë shkollore në të gjitha nivelet e arsimit;
- Mungesa e transportit të duhur, dhe
- Infrastruktura e dobët arsimore.

9. Qasja në institucionet publike

Në përgjithësi, komuniteti boshnjak nuk përballlet me pengesa të konsiderueshme sa i përket qasjes në institucionet publike, dhe shqetësimet në lidhje me shërbimet publike (p.sh. në lidhje me cilësinë e kujdesit dhe shpenzimet për barna) kryesisht pasqyrojnë ato të shumicës së popullsisë. Megjithatë, mungesa e respektimit të *Ligjin për Përdorimin e Gjuhëve*, si në lidhje me përdorimin e serbishtes në të gjitha nivelet, ashtu edhe të boshnjakishtes në nivelin komunal, krijon vështirësi në komunikim, ndonëse njohja e mirë e gjuhës shqipe nga shumë boshnjakë e zbut këtë gjendje.

⁵² PKBZh, '[Kosovo Human Development Report 2012: Private sector and employment](#).' ("Raporti i zhvillimit njerëzor në Kosovë: sektori privat dhe punësimi").

⁵³ Zyra për Çështje të Komuniteteve, '[Assessment on the employment of members of non-majority communities in the Kosovo civil service and publicly owned enterprises](#)' ('Vlerësim mbi punësimin e pjesëtarëve të komuniteteve jo-shumicë në Shërbimin Civil të Kosovës dhe në ndërmarrjet publike'), maj 2013.

⁵⁴ *ibid.*

Komuniteti turk

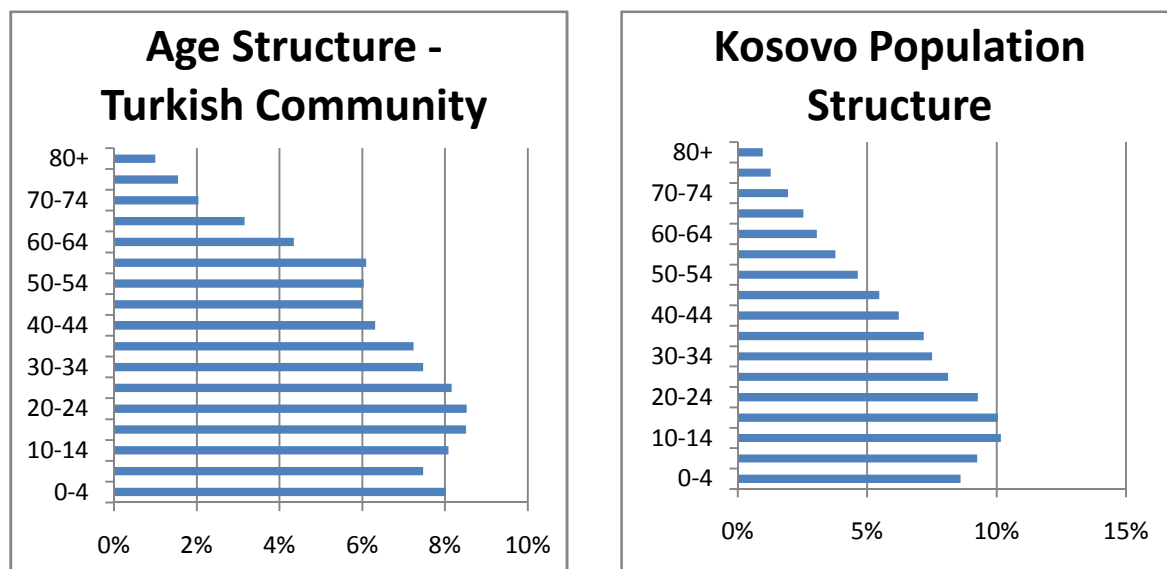
1. Madhësia dhe vendndodhja e popullsisë

Bazuar në rezultatet e regjistrimit të popullsisë së Kosovës, të vitit 2011, të plotësuar me të dhënat e OSBE-së për pjesën veriore të Kosovës, ECMI Kosova vlerëson se në Kosovë jetojnë rreth 18,948 turq, të cilët përbëjnë rreth 1.01% të popullsisë së përgjithshme. Ekziston një komunë, Mamusha, ku komuniteti turk përbën shumicë numerike. Megjithatë, numri më i madh i turqve jetojnë në komunën e Prizrenit. Komuna e Prishtinës gjithashtu ka një popullsi të konsiderueshme turke. Një numër i vogël pjesëtarësh të komunitetit turk mund të gjenden në tërë pjesën tjetër të Kosovës.

Komuniteti turk në Kosovë sipas regjistrimit të popullsisë, të vitit 2011*		
Komunat	Përqindja	Numri i pjesëtarëve të këtij komuniteti
Prizren	5.06%	9,091
Mamushë	92.35%	5,128
Prishtinë	1.08%	2,156
Gjilan	1.03%	978
Mitrovicë e Jugut	0.72%	518
Vushtrri	0.38%	278
Mitrovicë e Veriut	0.71%	210
Dragash	0.6%	202
Lipjan	0.22%	128
Fushë Kosovë	0.17%	62
Pejë	0.06%	59
Ferizaj	0.05%	55
Gjakovë	0.02%	16
Graçanicë	0.06%	15
Istog	0.02%	10
Novobërdë	0.07%	7
Glllogoc	0.01%	5
Kamenicë	0.01%	5
Podujevë	0.01%	5
Suharekë	0.01%	4
Viti	0.01%	4
Klinë	0.01%	3
Kaçanik	0.01%	2
Obiliq	0.01%	2
Rahovec	<0.01%	2
Skenderaj	<0.01%	1
Shtime	<0.01%	1
Klllokot	0.02%	1
Gjithsej	1.01%	18,948

**Regjistrimi i popullsisë në Kosovë, i vitit 2011, nuk ka mbuluar pjesën veriore të Kosovës. Prandaj, Profilet e Komunave, të OSBE-së, të vitit 2013, janë përdorur si burim për të dhënat mbi popullsinë turke në komunat në pjesën veriore. Për të gjitha komunat në pjesën jugore janë përdorur si burim të dhënat e regjistrimit të popullsisë, të vitit 2011.*

Popullsia turke është pak më e vjetër se popullsia e përgjithshme, me një moshë mesatare prej 32.6 vjeç, ndërsa mosha mesatare e Kosovës është 29.5 vjeç.

2. Kultura dhe feja

Në Kosovë kanë jetuar një numër i konsiderueshëm pjesëtarësh të komunitetit turk që nga vendosja e sundimit osman në shekullin XIV. Në përgjithësi, sikur komuniteti shqiptar, ata praktikojnë Islamin sunit, degën më të madhe të Islamit. Të ashtuquajturat *tarikate*, vëllazëritë sufiste – degë fetare që i ka rrënjët në islamin sunit - janë gjithashtu aktive në Kosovë dhe kultivojnë marrëdhënie të forta me homologët e tyre në Turqi.

Në pjesën më të madhe të tij, ky komunitet ka qenë i qëndrueshëm dhe i integruar në shoqërinë kosovare, dhe aktiv në të gjitha aspektet e jetës kulturore, shoqërore dhe politike. Kontributi i osmanëve në diversitetin kulturor dhe fetar në Kosovë është i rëndësishëm, dhe pranohet si nga komuniteti turk ashtu edhe komunitetet e tjera në Kosovë. Ka një numër të konsiderueshëm lokacionesh të trashëgimisë osmane në Kosovë, veçanërisht xhami dhe hamame.

Mbrojtja dhe konservimi i këtyre lokacioneve mbetet sfidë. Ato i ekspozohen vandalizmit, dëmtimit dhe shkatërrimit për shkak të ndërtimeve në afërsi të tyre. Mungon bashkëpunimi ndërmjet autoriteteve të interesuara komunale dhe organeve përgjegjëse shtetërore për të mbrojtur këto lokacione, ndërsa gjithashtu ka mungesë vetëdijesimi të publikut mbi rëndësinë e ruajtjes së tyre.

Dita Kombëtare e Sovranitetit të Turqisë, 23 Prilli, njihet në Kosovë si Dita e Turqve dhe si Ditë Memoriale zyrtare.

3. Gjuha

Turqit në Kosovë flasin një dialekt lokal të gjuhës turke dhe përdorin turqishten standarde për komunikim formal, por zakonisht flasin edhe shqipen dhe/ose serbishten si gjuhë të dytë.

Gjatë sundimit osman, gjuha turke flitej nga pjesa më e madhe e elitës dhe në ditët e sotme disa pjesëtarë të komuniteteve jo-turke (p.sh. të komunitetit boshnjak, shqiptar dhe atij rom) akoma e flasin gjuhën turke, veçanërisht në rajonin e Prizrenit.

Në Kushtetutën e Jugosllavisë, të vitit 1974, e cila i kishte dhënë Kosovës një status autonom, turqishtja ishte njohur si njëra nga gjuhët zyrtare në krahinë. Megjithatë, në vitin e parë të administrimit të UNMIK-ut ky status zyrtar nuk ishte njohur. Në ditët e sotme turqishtja njihet si gjuhë zyrtare në komunat e Prizrenit dhe Mamushës, dhe ka statusin e gjuhës në përdorim zyrtar në komunat e Gjilanit, Prishtinës, Vushtrrisë dhe Mitrovicës. Megjithatë, respektimi pajtueshmëria i detyrimeve ligjore nga ana e autoriteteve komunale përkatëse është shpesh i kufizuar.

4. Përfaqësimi politik

Komuniteti turk ka dy (2) vende të garantuara në Kuvendin e Kosovës⁵⁵, dhe emëron tre (3) anëtarë të KKK-së.⁵⁶

Komuniteti turk është i organizuar mirë politikisht, pasi që në komunën me shumicë turke të Mamushës rregullisht ka një nga normat më të larta të daljes në zgjedhje në Kosovë (mbi 60%). Për më tepër, partitë politike turke zakonisht fitojnë vende në kuvendet komunale në komunat me një numër të konsiderueshëm të pjesëtarëve të komunitetit turk (Prizren, Mamushë, Prishtinë, Gjilan, Mitrovicë e Jugut dhe Vushtrri).

Subjektet kryesore politike që përfaqësojnë popullsinë turke në Kosovë janë 'Kosova Demokratik Türk Partisi' (KDTP), 'Adalet Türk Partisi' (KTAB), dhe 'Kosova Turk Birliği' (BTK). BTK është themeluar gjatë zgjedhjeve të vitit 2010 dhe nuk ka mundur të mbledh aq shumë mbështetje sa KDTP, siç tregohet në grafikun e mëposhtëm.

KDTP ka mbështetje edhe në vendbanimet në Prizren dhe Mamushë. Që nga themelimi i saj në vitin 2005 e deri në zgjedhjet komunale të vitit 2013, administrata komunale e Mamushës është udhëhequr nga KDTP. Në Prizren, KDTP përfaqësohet rregullisht në Kuvendin Komunal dhe në një pjesë të koalicionit qeverisës.

Megjithatë, në zgjedhjet komunale të vitit 2013 kjo *status quo* është sfiduar nga KTAB e sapokrijuar, e cila mori një numër të konsiderueshëm të votave në një numër komunash, dhe kandidati i saj ka fituar zgjedhjet për Kryetar të Komunës në Mamushë kurse partia në fjalë ka fituar shumicën në Kuvendin Komunal.

⁵⁵ Kushtetuta, neni 64.2.

⁵⁶ Ligji për Komunitetet (03/L-047), neni 12.6.

Në nivelin qendror, deri më sot KDTP ka dominuar politikën e komunitetit turk, kurse KTB ka dështuar të fitojë ndonjë mandat në Kuvendin e Kosovës në zgjedhjet e vitit 2010 dhe KTAB ende nuk ka marrë pjesë në zgjedhje të përgjithshme.

Numri i përgjithshëm i votave për partitë kryesore turke në zgjedhjet (lokale dhe të përgjithshme) në Kosovë nga viti 2007

	2007 (Përgj.)	2007 (Kom.)	2009 (Kom.)	2010 (Përgj.)	2013 (Kom.)
KDTP	4,999	5,184	7,497	8,548	7,004
KTB	/	/	/	1,364	281
KTAP	/	/	/		3,764

Numri i përgjithshëm i votave për partitë politike turke në secilën komunë (vetëm në zgjedhjet lokale) nga viti 2007

	2007 (Kom.)	2009 (Kom.)	2013 (Kom.)
Gjilan	404	565	1,432
Lipjan	114	202	316
Mamushë	/	1,134	2,070
Mitrovicë e Jugut	154	373	398
Prishtinë	624	772	1,430
Prizren	3,756	4,022	4,941
Vushtrri	132	429	599

5. Kthimi

Ndryshe nga komunitetet e tjera minoritare, raportohet se ka pak turq që kanë migruar për shkak të konfliktit të vitit 1999. Megjithatë, pas përfundimit të konfliktit disa prej tyre kanë migruar për arsye ekonomike. Për shkak të numrit të vogël të turqve të zhvendosur, çështja e kthimit përgjithësisht nuk përbën shqetësim për komunitetin turk. Nga janari 2000 deri në qershor 2013, 3 turq janë kthyer vullnetarisht dhe 25 janë kthyer me forcë nga janari 2011 deri në qershor 2013.⁵⁷ Nuk ka turq të zhvendosur brenda Kosovës.

⁵⁷ Zyra e Shefit të Misionit të UNHCR-së, Prishtinë, Kosovë, 'Pasqyrë statistikore: përditësim i fundit të qershorit 2013'

Numri i të kthyerve vullnetarisht dhe me forcë të cilët i përkasin komunitetit turk, janar 2000 – qershor 2013 (UNHCR, qershor 2013)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Vullnetari-sht	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	0	1
Me forcë	Nuk ka të dhëna në dispozicion											9	10	6

6. Siguria dhe liria e lëvizjes

Nuk është raportuar ndonjë shqetësim i madh i nga komuniteti turk. Në përgjithësi, pjesëtarët e këtij komuniteti ndjehen të sigurt për të udhëtuar me automjete private dhe ato të transportit publik në tërë Kosovën. Pjesëtarët e komunitetit turk ndjehen të sigurt në lagjet ku banojnë dhe janë të kënaqur me punën e institucioneve kosovare të sigurisë.

Mitrovica e Veriut përbën përjashtim nga kjo pasqyrë pozitive; situata e tensionuar e sigurisë në këtë komunë ndikon negativisht në numrin e vogël të pjesëtarëve të komunitetit turk që jetojnë atje.

7. Ekonomia dhe punësimi

Sipas PKBZh-së (2012), shkalla e papunësisë në mesin e komunitetit turk është 37.98%, e cila është më e ulët se norma e përgjithshme e papunësisë, prej 45%, në Kosovë, por mbetet e konsiderueshme.⁵⁸ Komuniteti turk përbën 1.2% të të gjithë nëpunësve civilë në Kosovë, gjë që nënkupton se komuniteti turk është i përfaqësuar proporcionalisht në kuadër të shërbimit civil të Kosovës. Megjithatë, turqit kanë më shumë gjasa të jenë të përfaqësuar në postet profesionale dhe administrative se sa në nivelin menaxherial.⁵⁹ Në kuadër të ndërmarrjeve publike, të cilat janë disa nga punëdhënësit më të mëdhenj në Kosovë, komuniteti turk përbën vetëm 0.5% të të punësuarve dhe është i nën-përfaqësuar në raport me pjesën e tyre në kuadër të popullsisë së përgjithshme.⁶⁰

Përveç barrierave gjuhësore, komuniteti turk përballlet me shumë nga të njëjtat probleme si komuniteti shumicë sa i përket punësimit dhe zhvillimit ekonomik.

8. Arsimimi

Komuniteti turk shfrytëzon sistemin arsimor të Kosovës. Komunat me një numër të madh pjesëtarësh të komunitetit turk ofrojnë arsimim publik në gjuhën turke në nivelin parashkollor, fillor dhe atë të shkollës së mesme. Disa shkolla private gjithashtu ofrojnë arsimim në gjuhën turke. Në Kosovë gjithashtu ka në dispozicion, në njëfarë mase, arsimim publik terciar në gjuhën turke, por shumë studentë turq ndjekin universitetet në Turqi.

Në përgjithësi, problemet kryesore me të cilat përballen pjesëtarët e këtij komuniteti sa i përket ofrimit të arsimit janë si në vijim:

⁵⁸ PKBZh, '[Kosovo Human Development Report 2012: Private sector and employment](#).' ("Raporti i zhvillimit njerëzor në Kosovë: sektori privat dhe punësimi").

⁵⁹ Zyra për Çështje të Komuniteteve, '[Assessment on the employment of members of non-majority communities in the Kosovo civil service and publicly owned enterprises](#)' ('Vlerësim mbi punësimin e pjesëtarëve të komuniteteve jo-shumicë në Shërbimin Civil të Kosovës dhe në ndërmarrjet publike'), maj 2013.

⁶⁰ *ibid.*

- Disponueshmëria e kufizuar e teksteve shkollore për arsimin mesëm të lartë;
- Mungesa e teksteve të mira shkollore në të gjitha nivelet e arsimimit;
- Mungesa e transportit të duhur, dhe
- Infrastruktura e dobët arsimore.

9. Qasja në institucionet publike

Në përgjithësi, komuniteti turk nuk përballet me pengesa të konsiderueshme në qasjen në institucionet publike. Megjithatë, komunat ku gjuha turke ka statusin e gjuhës zyrtare rregullisht nuk respektojnë detyrimet e tyre sipas *Ligjit për Përdorimin e Gjuhëve*, duke krijuar kështu vështirësi në komunikim me institucionet komunale, ndonëse njohja e mirë e gjuhës shqipe nga shumë turq zbut këtë gjendje.

Komuniteti rom

1. Madhësia dhe vendndodhja e popullsisë

Regjistrimi i popullsisë së Kosovës, i vitit 2011, është bojkotuar pjesërisht nga komuniteti rom; sipas vlerësimeve të përafërta të dala nga ky regjistrim, madhësia e popullsisë rome pothuajse në nivel të gjysmës së vlerësimeve të tjera të besueshme, sic janë ato të OSBE-së.⁶¹ Prandaj, vlerësimet mbi numrin e pjesëtarëve të komunitetit rom në Kosovë duhet të bazohen në burime alternative. Bazuar në Profilet e Komuniteteve, të zhvilluara nga OSBE në vitin 2010, dhe në Profilet e Komunave, të zhvilluara nga OSBE në vitin 2013, vlerësohen se në Kosovë jetojnë rreth 15,696 romë, të cilët përbëjnë rreth 0.84% të popullsisë së përgjithshme.

Numri më i madh i pjesëtarëve të komunitetit rom është i përqendruar në Prizren, ndërsa një numër i madh i tyre gjithashtu jetojnë në Graçanicë, Pejë dhe Mitrovicën e Jugut. Një numër i vogël i pjesëtarëve të komunitetit rom gjenden në tërë pjesën tjetër të Kosovës.

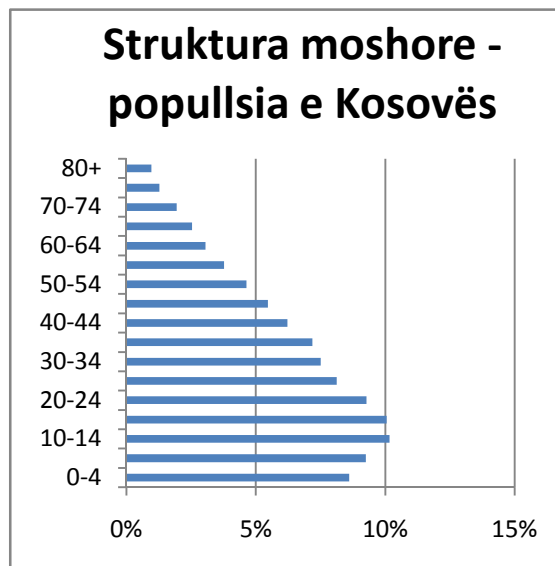
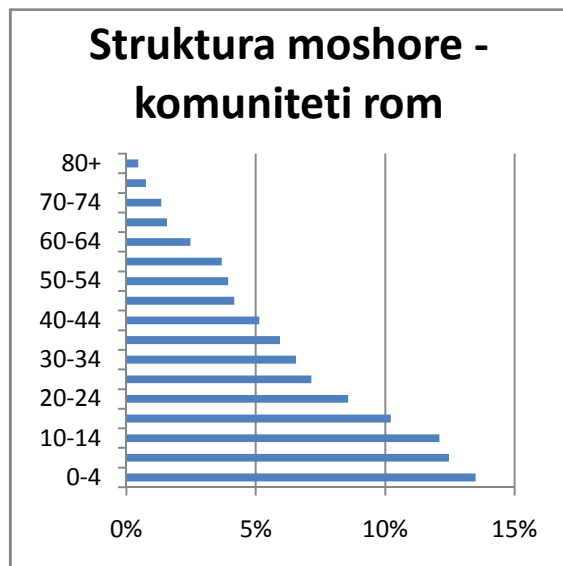
Komuniteti rom në Kosovë sipas raporteve të OSBE-së*		
Komunat	Përqindja	Numri i pjesëtarëve të këtij komuniteti
Prizren	2.95%	5,300
Graçanicë	7.63%	2,000
Pejë	1.34%	1,300
Mitrovicë e Jugut	1.7%	1,230
Fushë Kosovë	2.19%	783
Gjakovë	0.78%	738
Obiliq	2.82%	684
Suharekë	1.08%	651
Kamenicë	1.11%	417
Gjilan	0.43%	410
Lipjan	0.64%	380
Ferizaj	0.24%	260
Vushtrri	0.36%	260
Klinë	0.56%	220
Mitrovicë e Veriut	0.68%	200
Podujevë	0.12%	108
Zveçan	0.6%	100
Novobërdë	1.03%	97
Mamushë	1.53%	85

⁶¹ Për më tepër informata mbi pjesëmarrjen e komuniteteve minoritare në regjistrimin e popullsisë, të vitit 2011, në Kosovë, shihni: [‘Minority Communities in the 2011 Kosovo Census Results: Analysis and Recommendations’](#) (“Komunitetet Minoritare në Regjistrimin e Popullsisë të vitit 2011: analizë dhe rekomandime”), ECMI Kosova, 18 dhjetor 2012.

Rahovec	0.15%	84
Leposaviq	0.43%	80
Malishevë	0.12%	65
Prishtinë	0.03%	56
Istog	0.1%	39
Deçan	0.09%	35
Shtërpçë	0.2%	26
Shtime	0.08%	23
Viti	0.03%	12
Kaçanik	0.01%	5
Dragash	0.01%	3
GJITHSEJ	0.84%	15,696

**Burimet: të dhënat për komunat që nuk janë prekur nga decentralizimi bazohen në Profilet e Komuniteteve, të zhvilluara nga OSBE në vitin 2010 (vlerësimet e ekipeve të OSBE-së në terren), ndërsa të dhënat për komunat e prekura nga procesi i decentralizimit dhe komunat në pjesën veriore të Kosovës bazohen në Profilet e Komunave, të zhvilluara nga OSBE në vitin 2013.*

Në regjistrimin e popullsisë së Kosovës, të vitit 2011, kanë marrë pjesë mjaft romë për të ofruar një pasqyrë të besueshme të strukturës moshore të këtij komuniteti. Popullsia rome është dukshëm më e re se popullsia e përgjithshme e Kosovës, me një moshë mesatare prej rreth 25,2 vjeç, krahasuar me mesataren prej 29,5 vjeç në shkallë vendi. Ky komunitet është i dyti më i ri pas atij ashkali.

2. Kultura dhe feja

Komuniteti rom besohet të jetë pasardhës i migrantëve nga India Qendrore. Edhe pse një numër i vogël i romëve mendohet të kenë arritur në Evropën Juglindore para shekullit XIV, pjesa më e madhe e romëve kanë migruar drejt këtij rajoni në shekujt XIV dhe XV pas lindjes së Krishtit.⁶²

⁶² Për më tepër informata mbi historinë e romëve, ju lutemi konsultoni:
http://www.coe.int/t/dg4/education/roma/histoculture_EN.asp.

Komuniteti rom ka ngjashmëri kulturore dhe socio-ekonomike me komunitetin egjiptas dhe atë ashkali në Kosovë. Megjithatë, Kosova, nëpërmjet institucioneve dhe legjislacionit të saj, njeh romët si një komunitet i veçantë dhe i ndarë, dhe i trajton ata si të tillë. Komunitete rome mund të gjenden në tërë rajonin dhe pjesën tjetër të Evropës, si dhe në numër më të vogël në rajone të tjera të botës. Komuniteti rom në Kosovë janë nominalisht myslimanë sunitë, të vendosur në zona të caktuara dhe urbanë. Dita Ndërkombëtare e Romëve, 8 Prilli, njihet si Dita Memoriale zyrtare në Kosovë.⁶³

3. Gjuha

Shumica e romëve e flasin gjuhën rome si gjuhë amtare. Gjuha rome i përket familjes së gjuhëve indo-evropiane, dhe është e lidhur me gjuhët që fliten në Indinë veriore. Sistemi arsimor publik i Kosovës nuk ofron arsimim në gjuhën rome. Varësisht nga vendi ku jetojnë, romët flasin qoftë serbishten dhe/ose shqipen si gjuhë të dytë. Ndonëse në Graçanicë madhësia e komunitetit rom përmbush kërkesat ligjore për njohjen e saj si gjuhë zyrtare në nivelin komunal, ky status nuk i është akorduar gjuhës rome deri më sot. Deri më tani asnjë version i dialektit kosovar të gjuhës rome nuk është rënë dakord zyrtarisht, gjë që kontribuon në mungesën e njohjes zyrtare të gjuhës rome.

4. Përfaqësimi politik

Komuniteti rom ka një (1) vend të garantuar në Kuvendin e Kosovës⁶⁴, dhe një (1) vend shtesë i jepet komunitetit rom, ashkali ose atij egjiptas, respektivisht atij komuniteti që ka numrin më të madh të votave të përgjithshme. Ky komunitet gjithashtu emëron dy (2) anëtarë të KKK-së.⁶⁵

Gjatë disa viteve të fundit, partia kryesore politike rome, dhe e vetmja që ka marrë pjesë në zgjedhjet e përgjithshme, ka qenë 'Partia Rome e Bashkuar e Kosovës' (PREBK), e cila ka marrë pjesë në të gjitha zgjedhjet e përgjithshme dhe ato komunale që nga viti 2007. Në zgjedhjet komunale të vitit 2013 në Graçanicë ka marrë pjesë një subjekt i ri politik rom, i quajtur 'Savez Roma Kosova'.

Deri më tani, komuniteti rom ka arritur në masë të madhe të organizohet mirë politikisht. Partitë politike të këtij komuniteti kanë arritur të fitojnë një pakicë të vogël të votave të romëve, si në zgjedhjet komunale, ashtu edhe ato të përgjithshme. Në zgjedhjet komunale të vitit 2009 ishte zgjedhur vetëm një rom në një Kuvend Komunal (në Prizren), ndërsa në vitin 2013 nuk është zgjedhur asnjë rom në ndonjë Kuvend Komunal. Për më tepër, mbështetja e votuesve për partitë rome në zgjedhjet e përgjithshme gjithashtu ka qenë tejet e ulët. Kjo mungesë e mbështetjes së komunitetit për partitë politike rome është për shkak të faktit se një numër i konsiderueshëm i romëve votojnë për parti politike shqiptare dhe serbe ose nuk votojnë fare, së bashku me mungesën e besimit të partitë politike rome.

⁶³ Ligji nr. 03/L-064 për Festat Zyrtare në Republikën e Kosovës.

⁶⁴ Kushtetuta e Republikës së Kosovës, neni 64.

⁶⁵ Ligji për Komunitetet, neni 12.6

Numri i përgjithshëm i votave për partitë kryesore politike romë në Kosovë në zgjedhjet (lokale dhe të përgjithshme) nga viti 2007

	2007 (Përgj.)	2007 (Kom.)	2009 (Kom.)	2010 (Përgj.)	2013 (Kom.)
Partia Rome e Bashkuar e Kosovës (PREBK)	600	402	596	690	406
Savez Roma Kosova	/	/	/	/	132

Numri i përgjithshëm i votave për partitë politike romë për secilën komunë (vetëm në zgjedhjet lokale) nga viti 2007

	2007	2009	2013
Ferizaj	52	44	0
Fushë Kosovë	36	46	19
Graçanicë	/	/	132**
Lipjan	4	/	/
Obiliq	1	0	47
Pejë	57	123	117
Prizren	292	383	279

***Të gjitha votat për subjektin Savez Roma Kosova (Lidhja e Romëve të Kosovës)*

5. Kthimi

Sipas shifrave të përafërta të regjistrimit të popullsisë së Jugosllavisë, në vitin 1991, vlerësohet se numri i përgjithshëm i romëve në Kosovë kishte qenë 45,760. Pas konfliktit të vitit 1999, shumë romë janë larguar nga Kosova. Shumica e refugjatëve romë janë larguar në Serbi dhe në vendet e tjera të rajonit, kurse një numër i madh i romëve gjithashtu po shkojnë në Evropën Perëndimore, veçanërisht në Gjermani. Që nga viti 1999 ka një fluks të qëndrueshëm të romëve drejt vendeve të rajonit dhe të Evropës Perëndimore, kryesisht për arsye ekonomike.

Nga janari 2000 deri në qershor 2013, 3,383 romë janë kthyer vullnetarisht dhe 1,078 janë kthyer me forcë nga janari 2011 deri në qershor 2013.⁶⁶ 363 pjesëtarë të komunitetit rom mbeten të zhvendosur brenda Kosovës.⁶⁷

Numri i të kthyerve vullnetarisht dhe me forcë të cilët i përkasin komunitetit rom, janar 2000 – qershor 2013

⁶⁶ Zyra e Shefit të Misionit të UNHCR-së, Prishtinë, Kosovë, 'Pasqyrë statistikore: përditësim i fundit të qershorit 2013'

⁶⁷ *ibid.*

(UNHCR, qershor 2013)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Vullnetari -sht	20	210	390	287	430	235	303	581	86	214	371	120	127	5
Me forcë	Nuk ka të dhëna në dispozicion											300	462	316

6. Siguria dhe liria e lëvizjes

Shumica e romëve të cilët e flasin shqipen si gjuhë të dytë nuk raportojnë shqetësime të mëdha të sigurisë ose pengesa në lirinë e tyre të lëvizjes. Megjithatë, romët të cilët e flasin serbishten si gjuhë të dytë, deri në një farë mase kanë shqetësime të sigurisë që kanë pjesëtarët e komunitetit serb, dhe ndërsa ndjehen të sigurt në lagjet ku jetojnë, jo çdoherë ndjehen të sigurt për të udhëtuar drejt komunave të caktuara me shumicë shqiptare ose brenda tyre.

7. Ekonomia

Së bashku me pjesëtarët e komunitetit egjiptas dhe atij ashkali, romët e Kosovës janë të prekur fuqishëm nga gjendja përgjithësisht e vështirë ekonomike në të cilën gjendet Kosova, duke u përballur me nivelet më të ulëta të të ardhurave dhe mundësi të kufizuara të punësimit. Në mënyrë domethënëse, krahasimi i të ardhurave mesatare dhe normave të papunësisë në mesin e komuniteteve tregojnë gjendjen e tyre veçanërisht të cenueshme.⁶⁸ sipas PKBZh-së, komunitetit rom, me rreth 60,22%, ka një nga normat më të larta të papunësisë në Kosovë. Për më tepër, pavarësisht mungesës së të dhënave të besueshme dhe pjesëmarrjes së gjerë të romëve në aktivitete të pajegjistruara që gjenerojnë të ardhura dhe tregti joformale, të ardhurat e përgjithshme mesatare të familjeve romë vlerësohet të jenë rreth €119,41 në muaj.⁶⁹

Nivelet e dobëta të arsimit dhe shkathtësitë e pamjaftueshme profesionale zakonisht përkeqësohen nga politikat e përhapura të përjashtimit dhe pabarazitë e ngulitura në mjedisin e punës, shpesh të lidhura drejtpërdrejt dhe haptazi me përkatësinë etnike të pjesëtarëve të këtij komuniteti.⁷⁰

Përveç mundësive të pakta të punësimit në sektorin privat, komuniteti rom gjithashtu përballlet me pengesa të konsiderueshme në qasjen në punësim në sektorin publik. Vlerësimi i ZÇK-së, i vitit 2013, mbi punësimin e komuniteteve jo-shumicë në kuadër të Shërbimit Civil të Kosovës zbulon nën-përfaqësimin e konsiderueshëm të romëve në kuadër të shërbimit civil të Kosovës, pasi që romët përbëjnë 0.2% të të gjithë nëpunësve civilë, ndërsa ky komunitet përbën 0.84% të popullsisë së përgjithshme të Kosovës.⁷¹ Ky trend i nën-përfaqësimit është i pranishëm në tërë shërbimin civil, si

⁶⁸ PKBZh, 'Kosovo Human Development Report 2012: Private sector and employment.' ("Raporti i zhvillimit njerëzor në Kosovë: sektori privat dhe punësimi"). Për qëllime të krahasimit brenda Kosovës, keni parasysh si në vijim: paga mesatare mujore për person në Kosovë në përgjithësi është €260, më e ulëta në rajon pas Shqipërisë; papunësia në mesin e shqiptarëve arrin shkallën prej 47.02%.

⁶⁹ Fondacioni Kosovar për Shoqëri të Hapur (KFOS-SOROS), 'The Position of Roma, Ashkali and Egyptian Communities in Kosovo' ("Pozita e komuniteteve romë, ashkali dhe egjiptas në Kosovë"), 2009, fq. 20.

⁷⁰ European Roma Rights Centre (Qendra Evropiane për të Drejtat e Romëve), 'The Glass Box: Exclusion of Roma from Employment', ("Kutia prej xhami: përjashtimi i romëve nga punësimi"), shkurt 2007.

⁷¹ Zyra për Çështje të Komuniteteve, 'Assessment on the employment of members of non-majority communities in the Kosovo civil service and publicly owned enterprises' ('Vlerësim mbi punësimin e pjesëtarëve të komuniteteve jo-shumicë në Shërbimin Civil të Kosovës dhe në ndërmarrjet publike'), maj 2013.

në nivel qendror, ashtu edhe atë lokal, dhe gjendja është më e keqe në nivelet menaxheriale. Në të njëjtin burim raportohet se në ndërmarrjet publike janë të punësuar vetëm 3 romë.⁷²

Romët gjithashtu përballen me diskriminim historik dhe që vazhdon, gjë që i bën kompanitë private dhe institucionet lokale të hezitojnë për t'i punësuar ata. Gratë romë janë në mesin e grupeve më të pa-favorizuara në Kosovë dhe vetëm pak prej tyre janë të përfshira në tregun e punës.

8. Arsimimi

Shumica e fëmijëve romë ndjekin institucionet arsimore të financuara dhe menaxhuara nga Republika e Serbisë, ku kanë qasje në arsimim në plan-programin në gjuhën serbe. Fëmijët romë përballen me pengesa serioze sa i përket ofrimit të arsimit në gjuhën romë, gjuhën e tyre amtare. Ndonëse është zhvilluar një plan-program për gjuhën, historinë dhe kulturën romë, për klasat 2-9 të shkollave fillore, dhe është miratuar nga Ministria e Arsimit (MASHT) në qershor 2010, ai është zbatuar vetëm si pjesë e një faze pilot në katër shkolla në Prizren, kurse akoma nuk ka tekste dhe mësimdhënës të trajnuar.

Në përgjithësi, sistemi ekzistues i arsimit në Kosovë, plan-programet dhe materialet e miratuara nuk reflektojnë mjaftueshëm specifikat historike, kulturën dhe atributet e tjera të të gjitha komuniteteve në Kosovë, dhe në mënyrë të habitshme nuk është i suksesshëm në promovimin e vlerave të përbashkëta dhe të respektit dhe të kuptuarit të diversitetit kulturor të vendit.⁷³

Pavarësisht asaj se cilin sistem arsimor ndjekin fëmijët romë, ata vazhdojnë të përballen me shumë nga sfidat e njëjta me të cilat përballen ata të komunitetit ashkali dhe atij egjiptas. Prandaj, sfidat e listuara në pjesën 'Arsimimi' në kuadër të profilit të komunitetit ashkali gjithashtu mund të konsiderohen se përbëjnë sfida për komunitetin rom.

9. Qasja në institucionet publike

Në varësi nga zona ku jetojnë, romët shfrytëzojnë shërbimet publike të Kosovës ose ato të Serbisë. Romët të cilët nuk flasin shqipen mund të përballen me pengesa gjuhësore në qasjen në shërbime të Kosovës, për shkak të zbatimit të pamjaftueshëm të *Ligjit për Përdorimin e Gjuhëve*.

Megjithatë, pa marrë parasysh se cilin sistem të shërbimeve publike e shfrytëzojnë, romët përballen me të njëjtat sfida me të cilat përballen egjiptasit dhe ashkalitë. Prandaj, sfidat e listuara në pjesën 'Qasja në institucionet publike' në kuadër të profilit për komunitetin ashkali gjithashtu mund të konsiderohet se paraqesin ato me të cilat përballen komuniteti rom.

⁷² *ibid*, fq. 30

⁷³ Misioni i OSBE-së në Kosovë, '[Community Rights Assessment Report, Third Edition](#)' ("Raporti vlerësues për të drejtat e komuniteteve – Botimi i tretë"), korrik 2012, fq. 24-28; ECMI Kosova, '[Improving the Delivery of Education for Roma, Ashkali and Egyptian Communities: Good Practices and Recommendations – Manual for Municipal Officials](#)' ("Përmirësimi i ofrimit të arsimit komuniteteve romë, ashkali dhe egjiptas: praktikat e mira dhe rekomandimet – doracak për zyrtarë komunalë"), tetor 2012; Komisioni Evropian, '[Kosovo* 2013 Progress Report](#)' ("Raporti i Progresit e vitit 2013 për Kosovën"), tetor 2013; SWD(2013) 416 final, Bruksel, 16 tetor 2013.

Komuniteti ashkali

1. Madhësia dhe vendndodhja e popullsisë

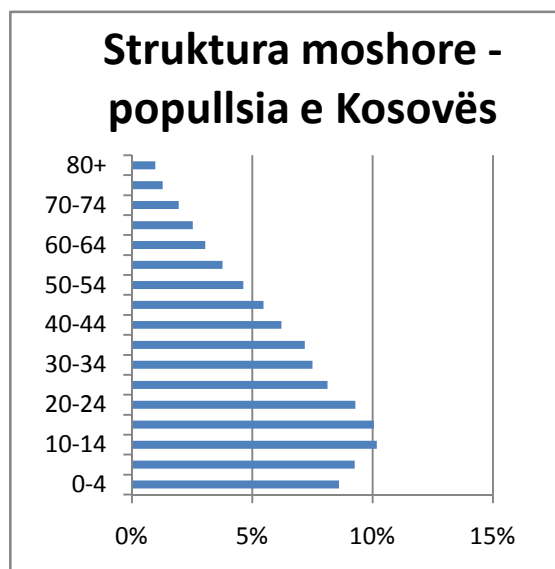
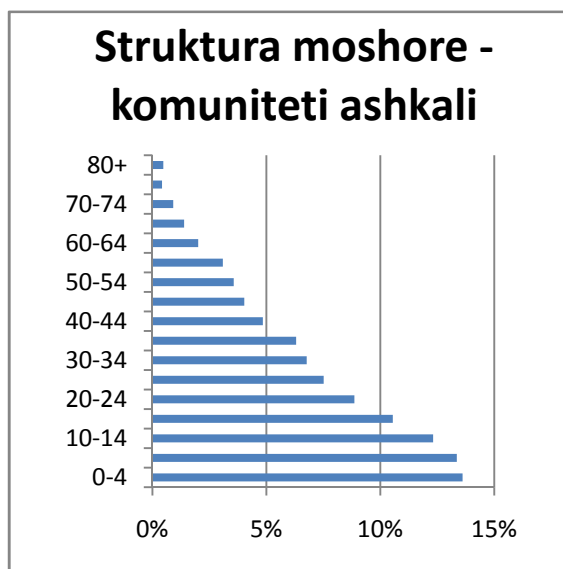
Bazuar në rezultatet e regjistrimit të popullsisë së Kosovës, të vitit 2011, të plotësuar me të dhënat e OSBE-së për veriun e Kosovës, ECMI Kosova vlerëson se në Kosovë jetojnë rreth 15,546 ashkali, të cilët përbëjnë rreth 0.83% të popullsisë së përgjithshme. Numri më i madh i pjesëtarëve të komunitetit ashkali jetojnë në pesë komuna: Ferizaj, Fushë Kosovë, Lipjan, Prizren dhe Shtime. Një numër më i vogël i pjesëtarëve të komunitetit ashkali mund të gjenden në tërë pjesën tjetër të Kosovës, edhe pse vetëm një numër i vogël i ashkalive jetojnë në pjesën lindore të Kosovës.

Komuniteti ashkali në Kosovë sipas regjistrimit të popullsisë, të vitit 2011*		
Komunat	Përqindja	Numri i pjesëtarëve të këtij komuniteti
Ferizaj	3.35%	3,629
Fushë Kosovë	9.02%	3,230
Lipjan	3.05%	1,812
Prizren	0.75%	1,350
Shtime	2.75%	750
Podujevë	0.77%	680
Mitrovicë e Jugut	0.89%	647
Gjakovë	0.65%	613
Obiliq	2.28%	578
Prishtinë	0.28%	557
Suharekë	0.82%	493
Rahovec	0.71%	404
Pejë	0.15%	143
Vushtrri	0.2%	143
Istog	0.27%	111
Graçanicë	0.4%	104
Klinë	0.22%	85
Leposaviq	0.37%	70
Deçan	0.1%	42
Mitrovicë e Veriut	0.14%	40
Gjilan	0.02%	15
Viti	0.03%	14
Mamushë	0.22%	12
Skenderaj	0.02%	10
Malishevë	0.01%	5
Dragash	0.01%	4
Novobërdë	0.03%	3

Kaçanik	<0.01%	1
Shtërpçë	0.01%	1
GJITHSEJ	0.83%	15,546

**Regjistrimi i popullsisë në Kosovë, i vitit 2011, nuk ka mbuluar pjesën veriore të Kosovës. Prandaj, Profilet e Komunave, të OSBE-së, të vitit 2013, janë përdorur si burim për të dhënat mbi pjesëtarët e komunitetit ashkali në komunat në pjesën veriore. Për të gjitha komunat në pjesën jugore janë përdorur si burim të dhënat e regjistrimit të popullsisë së Kosovës, të vitit 2011.*

Bazuar në regjistrimin e popullsisë së Kosovës, të vitit 2011, popullsia ashkali është komuniteti më i ri në Kosovë, me një moshë mesatare konsiderueshëm më të ulët se mesatarja e Kosovës; mosha mesatare e komunitetit ashkali është 24 vjeç, krahasuar me mesataren prej 29.5 vjeç në nivel të Kosovës.

2. Kultura dhe feja

Ashkalitë e konsiderojnë veten grup etnik prejardhja e të cilit mund të gjendet në Persinë e lashtë. Komuniteti ashkali kishte filluar të organizohen në organizatat politike dhe të shoqërisë civile në vitet 1990. Ato janë të përqendruar kryesisht, por jo vetëm, në Kosovë dhe në Shqipëri. Ata janë nominalisht myslimanë sunitë, të vendosur në zona të caktuara dhe urbanë.

Komuniteti ashkali ka ngjashmëri kulturore dhe përballet me probleme të ngjashme socio-ekonomike si komuniteti rom dhe ai egjiptas në Kosovë, por e konsideron veten një komunitet të dallueshëm dhe të ndarë. Në përputhje me këtë, Kosova, nëpërmjet institucioneve dhe legjislacionit të saj, njeh identitetin e dallueshëm të komunitetit ashkali dhe i trajton ato si të tillë. Dita e Ashkalive, 15 Shkurti, është e njohur zyrtarisht si Ditë Memoriale e Kosovës.

3. Gjuha

Një numër i ashkalive, veçanërisht gjeneratat e vjetra të arsimuara në sistemin jugosllav, e flasin edhe serbishten si gjuhë të dytë.

4. Përfaqësimi politik

Komuniteti ashkali ka një (1) vend të garantuar në Kuvendin e Kosovës⁷⁴, dhe një (1) vend shtesë i jepet komunitetit rom, ashkali ose atij egjiptas, respektivisht atij komuniteti që ka numrin më të madh të votave të përgjithshme. Duke qenë më të mëdhatë nga partitë e komunitetit rom, ashkali dhe atij egjiptas, partitë politike të ashkalive zakonisht fitojnë vendin e mbetur për të cilin garohet ndërmjet këtyre komuniteteve. Ky komunitet gjithashtu emëron dy (2) anëtarë të KKK-së.⁷⁵

Komuniteti ashkali është relativisht i organizuar mirë politikisht. 'Partia Demokratike e Ashkanlive të Kosovës' (PDAK) ka qenë partia e vetme që përfaqësonte komunitetin ashkali deri në daljen e një partie të dytë të ashkalive në vitin 2010: 'Partisë së Ashkalinjëve për Integrim' (PAI). Ekzistimi i dy partive politike të komunitetit ashkali në thelb ka ndarë votat e ashkalive dhe ka dobësuar artikullimin politik të këtij komuniteti.

Në zgjedhjet lokale të vitit 2009 janë zgjedhur tre ashkali në Kuvendet Komunale (në Ferizaj dhe Fushë Kosovë). Në vitin 2013 janë zgjedhur vetëm dy ashkali në Kuvendet Komunale (në Ferizaj dhe Fushë Kosovë).

Numri i përgjithshëm i votave për partitë kryesore politike ashkali në zgjedhjet (lokale dhe të përgjithshme në Kosovë nga viti 2007

	2007 (Përgj.)	2007 (Kom.)	2009 (Kom.)	2010 (Përgj.)	2013 (Kom.)
Partia Demokratike e Ashkanlive të Kosovës (PDAK)	3,443	2,645	1,337	2,871	1,958
Partia e Ashkalinjëve për Integrim (PAI)	Nuk ka marrë pjesë	Nuk ka marrë pjesë	Nuk ka marrë pjesë	1,386	1,391

Numri i përgjithshëm i votave për partitë politike ashkali në secilën komunë (vetëm në zgjedhjet lokale) nga viti 2007

	2007	2009	2013
Gjakovë	/	51	/
Ferizaj	838	576	1,264
Fushë Kosovë	232	107	561
Lipjan	563	290	539
Mitrovicë e Jugut	123	/	256
Obiliq	/	26	52
Podujevë	270	103	243
Prishtinë	121	57	/

⁷⁴ Kushtetuta, neni 64.

⁷⁵ Ligji për Komunitetet (03/L-047), neni 12.6.

Prizren	156	59	60
Shtime	190	/	197
Suharekë	152	68	158

5. Kthimi

Të dhënat zyrtare mbi popullsinë ashkali para vitit 1999 në Kosovë është e vështirë të gjenden, pasi që regjistrimet e popullsisë në Jugosllavi nuk përfshinin ashkalitë si një grup të veçantë etnik. Sipas vlerësimeve të Profilit të Komuniteteve, të zhvilluar nga OSBE në vitin 2010, numri i popullsisë së komunitetit rom, ashkali dhe atij egjiptas para lufte ka qenë 150,000 njerëz. Burime të tjera vlerësojnë se numri i përafërt i pjesëtarëve të këtyre tri komuniteteve para konfliktit të vitit 1999 ka qenë mbi 200,000.⁷⁶

Nuk ka të dhëna të ndara sa i përket kthimit vullnetar të pjesëtarëve të komunitetit ashkali, por sipas vlerësimeve të UNHCR-së, rreth 6,633 egjiptas dhe ashkali janë kthyer vullnetarisht në Kosovë nga viti 2000 deri në qershor 2013, 378 ashkali janë kthyer me forcë nga janari 2011 deri në qershor 2013, dhe 243 pjesëtarë të komunitetit ashkali mbeten të zhvendosur brenda Kosovës.⁷⁷

Numri i të kthyerve vullnetarisht dhe me forcë të cilët i përkasin komunitetit egjiptas dhe ai ashkali, janar 2000 – qershor 2013 (UNHCR, qershor 2013)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Vullnetari -sht	0	533	882	1182	593	727	466	312	195	281	718	395	305	44

Numri i ashkalive të kthyer me forcë, janar 2011 – qershor 2013 (UNHCR, qershor 2013)

	2011	2012	2013
Me forcë	121	163	94

6. Siguria dhe liria

Pjesëtarët e komunitetit ashkali përgjithësisht nuk raportojnë shqetësime të mëdha të sigurisë ose pengesa në lirinë e tyre të lëvizjes.

7. Ekonomia

Komuniteti ashkali është i prekur fuqishëm nga vështirësitë e përgjithshme ekonomike me të cilat përballen Kosova, dhe përballen me nivel të ulët të të ardhurave dhe mundësive të pamjaftueshme

⁷⁶ Human Rights Watch, '[Rights Displaced: Forced Returns of Roma, Ashkali and Egyptians from Western Europe to Kosovo](#)' ("Të zhvendosur nga të drejtat: kthimi i detyrueshëm i romëve, ashkalive dhe egjiptasve nga Evropa Perëndimore në Kosovë"), 2010.

⁷⁷ Zyra e Shefit të Misionit të UNHCR-së, Prishtinë, Kosovë, 'Pasqyrë statistikore: përditësim i fundit të qershorit 2013'.

të punësimit. Në mënyrë domethënëse, krahasimi i të ardhurave mesatare dhe normave të papunësisë në mesin e këtij komuniteti zbulon se ata vazhdimisht gjenden në një pozitë veçanërisht të cënueshme:⁷⁸ sipas shifrave më të fundit të PKBZh-së, 60.46% e ashkalive në Kosovë janë të papunë. Për më tepër, pavarësisht mungesës së të dhënave të besueshme dhe pjesëmarrjes së gjerë të ashkalive në aktivitete të paregjistruara për gjenerimin e të ardhurave dhe tregti joformale, të ardhurat e përgjithshme mesatare të familjeve ashkali vlerësohet të jenë rreth €115.68 në muaj.⁷⁹

Ashkalitë janë ndër grupet më të nën-përfaqësuara në shërbimin civil të Kosovës, pasi që ZÇK raporton se 0.2% e të gjithë shërbyesve civilë në Kosovë janë ashkali, ndërsa pjesëtarët e këtij komuniteti përbëjnë 0.89% të popullsisë së përgjithshme të Kosovës.⁸⁰ Për më tepër, në kuadër të ndërmarrjeve publike, të cilët janë disa nga punëdhënësit më të mëdhenj në Kosovë, janë të punësuar vetëm 7 ashkali (0.1% të të punësuarve).⁸¹

I vetmi përjashtim nga ky trend i nën-përfaqësimit mund të gjendet në Komunën e Ferizajt, ku ashkalitë zënë 4.15% të pozitave të nëpunësve civilë, ndërsa përbëjnë 3.34% të popullsisë së komunës.⁸²

Shkalla e lartë e papunësisë është për shkak të shumë faktorëve që përforcojnë njëri-tjetrin dhe të cilët vlejnë edhe për pjesëtarët e komunitetit rom dhe atij ashkali, përfshirë nivelet më të ulëta të arsimit dhe kualifikimeve profesionale, ndarjen fizike të zonave të banimit dhe mungesën e dokumenteve të identifikimit. Për më tepër, kjo gjendje zakonisht përkeqësohet nga politikat përhapura të përjashtimit dhe diskriminimi i rrënjosur në mjedisin e punës, shpesh bazuar në konsiderata etnike.

8. Arsimimi

Shumica e fëmijëve të komunitetit ashkali flasin gjuhën shqipe si gjuhë amtare dhe ndjekin mësimet sipas sistemit arsimor të Kosovës. Prandaj, ndryshe nga komunitetet e tjera minoritare, gjuha nuk përbën pengesë për nxënësit të cilët i përkasin komunitetit ashkali. Megjithatë, në të njëjtën kohë, ata nuk kanë qasje në lëndët arsimore specifike për komunitetin që do të mundësonin ruajtjen ose promovimin e identitetit të tyre dhe mësimin e kulturës, historisë dhe gjuhës së tyre.⁸³

⁷⁸ PKBZh, [‘Kosovo Human Development Report 2012: Private sector and employment’](#) (“Raporti i zhvillimit njerëzor në Kosovë: sektori privat dhe punësimi”). Për qëllime të krahasimit brenda Kosovës, kenë parasysh si në vijim: paga mesatare mujore për person në Kosovë në përgjithësi është €260, më e ulëta në rajon pas Shqipërisë; papunësia në mesin e shqiptarëve arrin shkallën prej 47.02%.

⁷⁹ Fondacioni Kosovar për Shoqëri të Hapur (KFOS–SOROS), [‘The Position of Roma, Ashkali and Egyptian Communities in Kosovo’](#) (“Pozita e komuniteteve romë, ashkali dhe egjiptas në Kosovë”), 2009, fq. 20.

⁸⁰ Zyra për Çështje të Komuniteteve, [‘Assessment on the employment of members of non-majority communities in the Kosovo civil service and publicly owned enterprises’](#) (“Vlerësim mbi punësimin e pjesëtarëve të komuniteteve jo-shumicë në Shërbimin Civil të Kosovës dhe në ndërmarrjet publike”), maj 2013.

⁸¹ *ibid.*

⁸² Misioni i OSBE-së në Kosovë, [‘Representation of Communities in the Civil Service in Kosovo’](#) (“Përfaqësimi i komuniteteve në Shërbimin Civil në Kosovë”), shkurt 2013, fq. 11.

⁸³ European Roma Rights Centre (ERRC) (Qendra Evropiane për të Drejtat e Romëve), [‘Abandoned Minority: Roma Rights History in Kosovo’](#) (“Minoritetet i braktisur: historia e të drejtave të romëve në Kosovë”), dhjetor 2011, fq. 92.

Frekuentimi i ulët dhe i parregullt i arsimit të detyruar, vonesat e përhapura të regjistrimit në shkollë dhe shkalla e lartë e braktisjes së shkollës janë zakonisht të dukshme brenda këtij komuniteti.⁸⁴ Vajzat janë veçanërisht të prekura nga këto trendë, kryesisht si rezultat i martesave dhe perceptimeve diskriminuese të ngulitura thellë të roleve gjinore.

Në këtë gjendje aktuale kontribuojnë disa faktorë, i pari në mesin e të cilëve është gjendja socio-ekonomike dhe marginalizimi i këtij komuniteti, vështirësitë me të cilat përballen familjet në përballimin e kostos që lidhen me arsimin, si dhe përfshirja e gjerë e fëmijëve në aktivitetet për gjenerimin e të ardhurave. Për më tepër, mungesa e të kuptuarit të rëndësisë dhe vlerës së arsimit formal, vetëdijesimi i pamjaftueshëm mbi procedurat e nevojshme të regjistrimit, si dhe mungesa e dokumentacionit zyrtar që kërkohet për regjistrim, pengojnë më tej regjistrimin e rregullt të fëmijëve ashkali në shkolla.

Ndjekja jo e rregullt e shkollimit dhe regjistrimi i vonshëm në shkolla, së bashku me raste të segregacionit në arsim pashmangshëm ndikojnë negativisht në performancën e nxënësve dhe në mundësitë e bashkëveprimit dhe integritetit ndëretnik. Në të vërtetë, niveli i bashkëveprimit në mesin e nxënësve, arsimtarëve dhe akademikëve që u përkasin grupeve të ndryshme etnike është përgjithësisht shumë i ulët dhe varet në mënyrë rigoroze nga nismat e individëve të caktuar, e jo në një trend të përgjithshëm.

9. Qasja në institucionet publike

Për shkak se flasin rrjedhshëm gjuhën shqipe, pjesëtarët e këtij komuniteti nuk përballen me pengesa gjuhësore në qasjen në institucionet publike. Megjithatë, statusi i tyre i cënueshëm dhe i marginalizuar ndikon negativisht në qasjen e tyre të barabartë në shërbime publike.

Kushtet shëndetësore të pjesëtarëve të komunitetit ashkali janë kryesisht të varfra, sidomos në lidhje me shëndetin riprodhues të grave dhe kujdesin ndaj fëmijëve. Kjo ndodh kryesisht për shkak të kushteve të vështira të jetesës, zgjidhjeve të paqëndrueshme të banimit, gëzimit të kufizuar të ndihmës sociale, dhe vështirësive në mbulimin e shpenzimeve për trajtim dhe barna.⁸⁵ Për më tepër, niveli i pamjaftueshëm i vetëdijesimit në mesin e pjesëtarëve të komunitetit në lidhje me skemat e mbështetjes që ofrohen dhe shërbimet mjekësore më tej pengojnë qasjen e tyre në shërbimet dhe objektet publike.

Kushtet e banimit të pjesëtarëve të komunitetit ashkali janë zakonisht joadekuate. Shumica e lagjeve janë të ndara nga zonat përreth dhe shpesh mungon infrastruktura bazë, ka shtëpi të mbipopulluara dhe në kushte të varfra.⁸⁶

⁸⁴ *ibid.*

⁸⁵ European Roma Rights Centre (ERRC) (Qendra Evropiane për të Drejtat e Romëve), '[Abandoned Minority: Roma Rights History in Kosovo](#)' ("Minoritet i braktisur: historia e të drejtave të romëve në Kosovë"), dhjetor 2011.

⁸⁶ Misioni i OSBE-së në Kosovë, '[Community Rights Assessment Report, Third Edition](#)' ("Raporti vlerësues për të drejtat e komuniteteve – Botimi i tretë"), korrik 2012; Komisioni Evropian, '[Kosovo* 2013 Progress Report](#)' ("Raporti i Progresit i vitit 2013 për Kosovën), tetor 2013; SWD(2013) 416 final, Bruksel, 16 tetor 2013.

Çështja e regjistrimit civil përbën një problem mjaft të përhapur në Kosovë, i cili prek në veçanti pjesëtarët e komunitetit ashkali, si dhe ata të komunitetit rom dhe atij egjiptas.⁸⁷ Në të vërtetë, përkundër faktit se janë ndërmarrë disa masa aktive në vitet e fundit, vazhdon të ketë pengesa në qasjen në regjistrim. Për më tepër, mos-regjistrimi i lindjeve mbetet problem i vazhdueshëm në mesin e pjesëtarëve të këtij komuniteti.⁸⁸ Kjo gjendje prek këtë komunitet në mënyrë të konsiderueshme në disa fusha, si mos-regjistrimi i fëmijëve në shkollë, dështimi për të përfituar nga programet e mirëqenies sociale, shërbimet e kujdesit shëndetësor, mundësitë e punësimit, pensionet, etj.

⁸⁷ OSBE, '[Access to Civil Registration in Kosovo](#)' ("Qasja në regjistrimin civil në Kosovë"), korrik 2012 ; OSBE, '[Civil Registration of the Roma, Ashkali and Egyptian Communities](#)' ("Regjistrimi civil i komuniteteve romë, ashkali dhe egjiptas"), janar 2007.

⁸⁸ UNICEF, '[Every Child Counts: Birth Registration in Kosovo](#)' ("Secili fëmijë vlen: regjistrimi i lindjeve në Kosovë"), 2009.

Komuniteti egjiptas

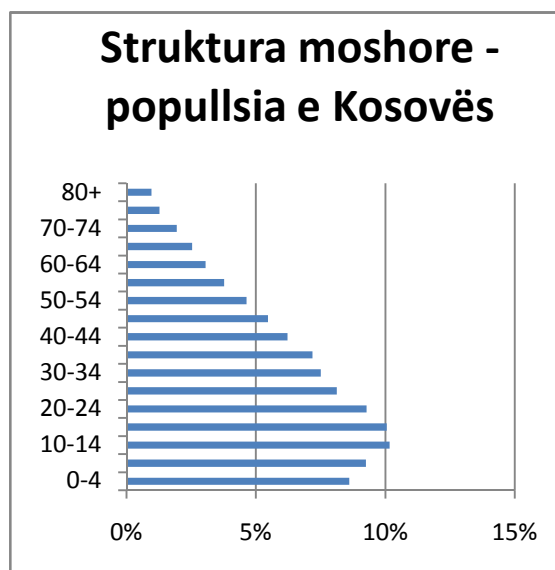
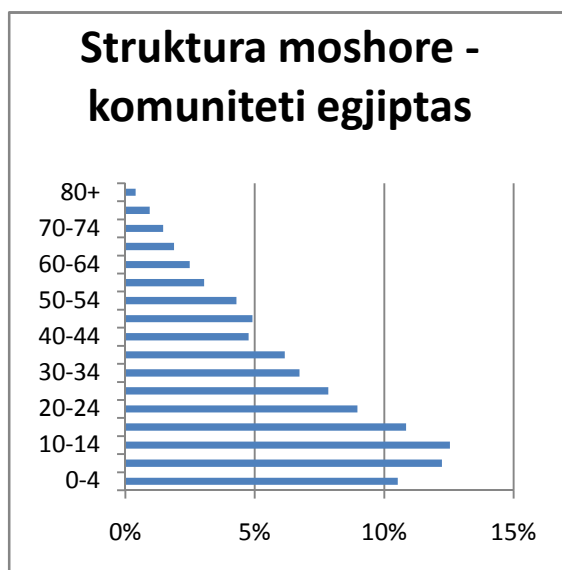
1. Madhësia dhe vendndodhja e popullsisë

Bazuar në rezultatet e regjistrimit të popullsisë së Kosovës, të vitit 2011, të plotësuar me të dhënat e OSBE-së për pjesën veriore të Kosovës, ECMI Kosova vlerëson se në Kosovë jetojnë rreth 11,524 egjiptas, të cilët përbëjnë rreth 0.61% të popullsisë së përgjithshme. Mbi 90% e egjiptasve jetojnë në Kosovën perëndimore, pothuajse gjysma e të gjithë egjiptasve jetojnë në Gjakovë, dhe ka një numër të konsiderueshëm pjesëtarësh të këtij komuniteti në komunat e Pejës, Istogut, dhe Klinës. Një numër i vogël i pjesëtarëve të këtij komuniteti mund të gjenden në rajone të tjera të Kosovës, me përjashtim të pjesës veriore dhe lindore të Kosovës, ku nuk ka ndonjë numër të rëndësishëm pjesëtarësh të komunitetit egjiptas.

Komuniteti egjiptas në Kosovë sipas regjistrimit të popullsisë, të vitit 2011*		
Komunat	Përqindja	Numri i pjesëtarëve të këtij komuniteti
Gjakovë	5.42%	5,117
Pejë	2.77%	2,700
Istog	3.78%	1,544
Klinë	2.39%	934
Deçan	0.98%	393
Rahovec	0.52%	299
Fushë Kosovë	0.79%	282
Prizren	0.09%	168
Obiliq	0.11%	27
Ferizaj	0.02%	24
Prishtinë	<0.01%	8
Mitrovicë e Jugut	<0.01%	6
Suharekë	<0.01%	5
Lipjan	<0.01%	4
Dragash	<0.01%	3
Graçanicë	<0.01%	3
Glllogoc	<0.01%	2
Podujevë	<0.01%	2
Vushtrri	<0.01%	1
Skenderaj	<0.01%	1
Gjilan	<0.01%	1
GJITHSEJ	0.61%	11,524

*Regjistrimi zyrtar i popullsisë së Kosovës, i vitit 2011, është përdorur si burim për të dhënat për komunat e pjesës jugore. Burime të tjera tregojnë se asnjë egjiptas nuk jeton në pjesën veriore të Kosovës.

Sipas rezultateve të regjistrimit të popullsisë së Kosovës, të vitit 2011, popullsia egjiptase është konsiderueshëm më e re se popullata e përgjithshme e Kosovës, me një moshë mesatare prej 26.1 vjeç, krahasuar me mesataren e prej 29.5 vjeç në nivel të Kosovës. Ky komuniteti është i tretë më i riu, pas komunitetit ashkali dhe atij rom.

2. Kultura dhe feja

Egjiptasit e konsiderojnë veten grup etnik prejardhja e të cilit mund të lidhet me Egjiptin e lashtë. Në regjistrimin jugosllav të vitit 1991, egjiptasit ishin njohur si grup i veçantë etnik për herë të parë, edhe pse rezultatet për egjiptasit në Kosovë kurrë nuk janë publikuar. Gjithashtu, në vitet 1990 pjesëtarët e komunitetit egjiptas kanë filluar të organizoheshin në organizata politike dhe të shoqërisë civile.

Komuniteti egjiptas ka ngjashmëri kulturore dhe përballet me probleme të ngjashme socio-ekonomike si komuniteti rom dhe ai ashkali në Kosovë, por e konsiderojnë veten një komunitet të veçantë dhe të pavarur. Në përputhje me këtë, Kosova, nëpërmjet institucioneve dhe legjislacionit të saj, njeh identitetin e veçantë të komunitetit egjiptas dhe i trajton ata si të tillë. Ata janë të përqendruar kryesisht, por jo vetëm, në Kosovë, Shqipëri dhe Maqedoni. Ata janë nominalisht myslimanë sunitë, të vendosur në zona të caktuara dhe urbanë, dhe shpesh gëzojnë standard relativisht të lartë të jetesës në krahasim me komunitetin rom dhe atë ashkali.

3. Gjuha

Egjiptasit e kanë shqipen gjuhë amtare. Një numër i egjiptasve, veçanërisht gjeneratat e vjetra të arsimuara në sistemin jugosllav, flasin edhe serbishten si gjuhë e dytë.

4. Përfaqësimi politik

Komuniteti egjiptas ka një (1) ulëse të garantuar në Kuvendin e Kosovës⁸⁹, dhe një (1) vend shtesë i jepet komunitetit rom, ashkali ose atij egjiptas, respektivisht atij komuniteti që ka numrin më të madh të votave të përgjithshme. Ky komunitet gjithashtu emëron dy (2) anëtarë të KKK-së.⁹⁰

‘Iniciativa e Re Demokratike e Kosovës’ (IRDK) ishte e vetmja parti politike që përfaqësonte egjiptasit deri në zgjedhjet e përgjithshme të vitit 2010, kur ‘Lidhja e Egjiptianëve të Kosovës’ (LEK) mori pjesë për herë të parë në zgjedhje. Konkurrenca rezultoi në ndarjen e votave mes dy palëve, por IRDK arriti të ruante vendin e garantuar për komunitetin egjiptas në Kuvend.

Në zgjedhjet lokale të vitit 2009 katër egjiptas ishin zgjedhur në Kuvendet Komunale (në Gjakovë, Pejë, Fushë Kosovë dhe Istog), ndërsa në vitin 2013 vetëm një egjiptas u zgjodh në Kuvendin Komunal të Pejës.

Numri i përgjithshëm i votave për partitë kryesore politike egjiptase në zgjedhjet (lokale dhe të përgjithshme) në Kosovë nga viti 2007

	2007 (Përgj.)	2007 (Kom.)	2009 (Kom.)	2010 (Përgj.)	2013 (Kom.)
Iniciativa e re Demokratike e Kosovës (IRDK)	2,121	2,135	2,306	1,690	1,830
Lidhja e Egjiptianëve të Kosovës (LEK)	/	/	/	1,010	/

Numri i përgjithshëm i votave për partitë politike egjiptase në secilën Komunë (vetëm në zgjedhjet lokale) nga viti 2007

	2007	2009	2013
Gjakovë	739	940	461
Istog	283	310	330
Klinë	146	82	88
Fushë Kosovë	165	381	159
Rahovec	101	73	45
Pejë	586	490	734
Prizren	115	30	13

⁸⁹ Kushtetuta, neni 64.

⁹⁰ Ligji për Komunitetet (03/L-047), neni 12.6.

5. Kthimi

Të dhënat zyrtare mbi popullsinë egjiptase në Kosovë para vitit 1999 është e vështirë të gjenden. Regjistrimet e popullsisë në Jugosllavi para vitit 1981 nuk kishin përfshirë Egjiptasit si një grup të veçantë etnik, dhe ndonëse në regjistrimin e popullsisë të vitit 1991 kishte përfshirë 'egjiptasit' si kategori të veçantë, rezultatet për egjiptasit në Kosovë nuk janë botuar asnjëherë. Sipas vlerësimeve të Profilit të Komuniteteve, të zhvilluar nga OSBE në vitin 2010, numri i popullsisë së komunitetit rom, ashkali dhe atij egjiptas para lufte ka qenë 150,000 njerëz. Burime të tjera vlerësojnë se numri i përafërt i pjesëtarëve të këtyre tri komuniteteve para konfliktit të vitit 1999 ka qenë mbi 200,000.⁹¹

Nuk ka të dhëna të ndara mbi numrin e pjesëtarëve të komunitetit egjiptas të kthyer vullnetarisht. por sipas vlerësimeve të UNHCR-së (të qershorit 2013), nga viti 2000 deri në qershor 2013 në Kosovë janë kthyer vullnetarisht rreth 6633 egjiptas dhe ashkali, 17 egjiptas janë kthyer me forcë në mes të janarit 2011 dhe qershorit 2013, dhe 206 pjesëtarë të komunitetit egjiptas janë të zhvendosur brenda Kosovës.⁹²

Numri i të kthyerve vullnetarisht të cilët i përkasin komunitetit egjiptas dhe ai ashkali, janar 2000 – qershor 2013 (UNHCR, qershor 2013)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Vullnetari -sht	0	533	882	1182	593	727	466	312	195	281	718	395	305	44

Numri i egjiptasve të kthyer me forcë, janar 2011 – qershor 2013 (UNHCR, qershor 2013)

	2011	2012	2013
Me forcë	9	3	5

6. Siguria dhe liria e lëvizjes

Pjesëtarët e komunitetit egjiptas në përgjithësi nuk raportojnë shqetësime të mëdha të sigurisë ose pengesa në lirinë e lëvizjes.

7. Ekonomia

Së bashku me pjesëtarët e komunitetit rom dhe atij ashkali, egjiptasit e Kosovës janë të prekur fuqishëm nga gjendja e përgjithshme e vështirë ekonomike në të cilën gjendet Kosova, përballen me nivelet më të ulëta të të ardhurave dhe mundësi të kufizuara të punësimit. Në mënyrë domethënëse, krahasimi i të ardhurave mesatare dhe normave të papunësisë në mes të komuniteteve zbulon pozitën veçanërisht të cënueshme të tyre:⁹³ sipas PKBZh-së, komuniteti

⁹¹ Human Rights Watch, '[Rights Displaced: Forced Returns of Roma, Ashkali and Egyptians from Western Europe to Kosovo](#)' ("Të zhvendosur nga të drejtat: kthimi i detyrueshëm i romëve, ashkalive dhe egjiptasve nga Evropa Perëndimore në Kosovë"), 2010.

⁹² Zyra e Shefit të Misionit të UNHCR-së, Prishtinë, Kosovë, 'Pasqyrë statistikore: përditësim i fundit të qershorit 2013'

⁹³ PKBZh, '[Kosovo Human Development Report 2012: Private sector and employment](#).' ("Raporti i zhvillimit njerëzor në Kosovë: sektori privat dhe punësimi"). Për qëllime të krahasimit brenda Kosovës, keni parasysh si

egjiptas përballet me normat më të larta të papunësisë në Kosovë, që arrijnë kulmin e 80%. Për më tepër, përkundër mungesës së të dhënave të besueshme dhe pjesëmarrjes së gjerë të egjiptasve në aktivitete të paregjistruara për gjenerimin e të ardhurave dhe në tregti joformale, të ardhurat e përgjithshme mesatare të familjeve egjiptase vlerësohet të jenë rreth €128,31 në muaj.⁹⁴

Nivelet e dobëta të arsimit dhe shkathtësitë e pamjaftueshme profesionale zakonisht përkeqësohen nga politikat e përhapura të përjashtimit dhe pabarazitë e ngulitura thellë në mjedisin e punës, të ndërlidhura drejtpërsëdrejti dhe zakonisht haptazi me përkatësinë etnike të pjesëtarëve të këtij komuniteti.⁹⁵

Përveç mundësive të pakta të punësimit në sektorin privat, komuniteti egjiptas gjithashtu përballet me pengesa të konsiderueshme në qasjen në punësim në sektorin publik. Vlerësimi i ZÇK-së, i vitit 2013, mbi punësimin të komuniteteve jo-shumicë në kuadër të Shërbimit Civil të Kosovës nxjerr në pah mungesën pothuajse të plotë të egjiptasve në shërbimin civil të Kosovës, ku egjiptasit përbëjnë 0.1% të të gjithë nëpunësve civilë, ndërsa komuniteti përbën 0.66% të popullsisë së përgjithshme të Kosovës.⁹⁶ Në të njëjtin burim raportohet se nuk ka asnjë egjiptas të punësuar në ndërmarrjet publike.⁹⁷

8. Arsimimi

Situata në të cilën gjendet komuniteti egjiptas sa i përket arsimimit në masë të madhe pasqyron gjendjen e komunitetit ashkali, prandaj pjesa 'Arsimimi' në kuadër të profilit mbi komunitetin ashkali mund të konsiderohet se gjithashtu pasqyron gjendjen e komunitetit egjiptas.

9. Qasja në institucionet publike

Sa i përket problemeve në lidhje me qasjen në institucionet publike, situata në të cilën gjendet komuniteti egjiptas në masë të madhe pasqyron gjendjen e komunitetit ashkali, prandaj pjesa 'Qasja në institucionet publike' në kuadër të profilit mbi komunitetin ashkali mund të konsiderohet se gjithashtu pasqyron gjendjen e komunitetit egjiptas.

në vijim: paga mesatare mujore për person në Kosovë në përgjithësi është €260, më e ulëta në rajon pas Shqipërisë; papunësia në mesin e shqiptarëve arrin shkallën prej 47.02%.

⁹⁴ Fondacioni Kosovar për Shoqëri të Hapur (KFOS-SOROS), [‘The Position of Roma, Ashkali and Egyptian Communities in Kosovo’](#) ("Pozita e komuniteteve romë, ashkali dhe egjiptas në Kosovë"), 2009, fq. 20.

⁹⁵ European Roma Rights Centre (Qendra Evropiane për të Drejtat e Romëve), [‘The Glass Box: Exclusion of Roma from Employment’](#), ("Kutia prej xhami: përjashtimi i romëve nga punësimi"), shkurt 2007.

⁹⁶ Zyra për Çështje të Komuniteteve, [‘Assessment on the employment of members of non-majority communities in the Kosovo civil service and publicly owned enterprises’](#) ('Vlerësim mbi punësimin e pjesëtarëve të komuniteteve jo-shumicë në Shërbimin Civil të Kosovës dhe në ndërmarrjet publike'), maj 2013, fq. 22.

⁹⁷ *ibid*, fq. 30.

Komuniteti goran

1. Madhësia dhe vendndodhja e popullsisë

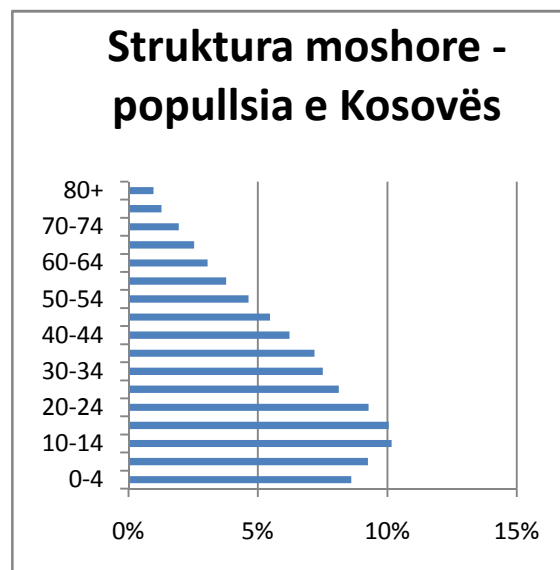
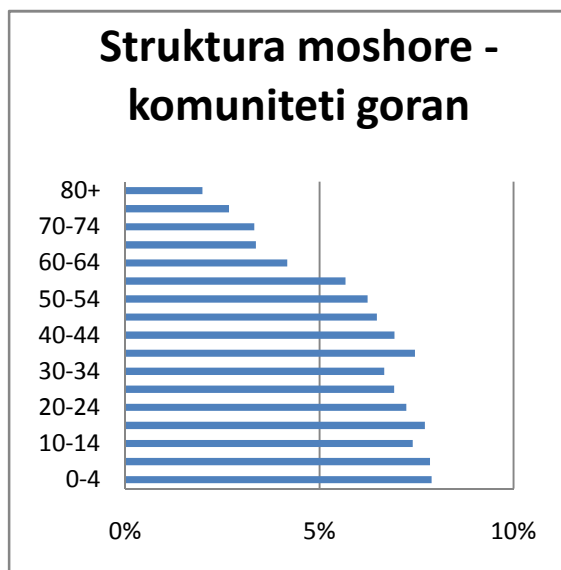
Komuniteti goran në Kosovë është një nga komunitetet më më të vogla në vend. Bazuar në rezultatet e regjistrimit të popullsisë së Kosovës, të vitit 2011, të plotësuara me të dhënat e OSBE-së për pjesën veriore të Kosovës, ECMI Kosova vlerëson se në Kosovë jetojnë rreth 10,945 goranë, të cilët përbëjnë rreth 0.58% të popullsisë së përgjithshme. Ky komuniteti është i përqendruar kryesisht në komunën e Dragashit, të cilët përbëjnë rreth 26% të banorëve të komunës dhe jetojnë kryesisht në qytezën e Dragashit dhe fshatrat përreth.

Një numër më i vogël pjesëtarësh të komunitetit goran gjithashtu mund të gjenden të shpërndarë në tërë Kosovën, kryesisht në komunat e Prizrenit, Mitrovicës Veriore, Prishtinës dhe Pejës.

Komuniteti goran në Kosovë sipas regjistrimit të popullsisë, të vitit 2011*		
Komunat	Përqindja	Numri i pjesëtarëve të këtij komuniteti
Dragash	26.46%	8,957
Prizren	0.36%	655
Mitrovicë e Veriut	1.97%	580
Prishtinë	0.1%	205
Pejë	0.19%	189
Gjilan	0.07%	69
Ferizaj	0.06%	64
Kamenicë	0.08%	29
Mitrovicë e Jugut	0.03%	23
Graçanicë	0.08%	22
Fushë Kosovë	0.04%	15
Gjakovë	0.01%	13
Viti	0.01%	7
Lipjan	0.01%	6
Obiliq	0.02%	5
Vushtrri	<0.01%	3
Shtime	0.01%	2
Deçan	<0.00%	1
Gjithsej	0.58%	10,945

*Regjistrimi i popullsisë në Kosovë, i vitit 2011, nuk ka mbuluar pjesën veriore të Kosovës. Prandaj, Profilet e Komunave, të OSBE-së, të vitit 2013, janë përdorur si burim për të dhënat mbi pjesëtarët e komunitetit goran në komunat në pjesën veriore. Për të gjitha komunat në pjesën jugore janë përdorur si burim të dhënat e regjistrimit të popullsisë së Kosovës, të vitit 2011.

Në bazë të regjistrimit të popullsisë, të vitit 2011, popullsia gorane është shumë më e vjetër se popullsia e përgjithshme e Kosovës, me një moshë mesatare prej 34.6 vjeç, krahasuar me mesataren prej 29,5 vjeç në nivel të Kosovës.

2. Kultura dhe feja

Komuniteti goran është grup sllavo-folës kryesisht islam, i cili, ndonëse ka ngjashmëri kulturore me boshnjakët, e konsideron veten grup i veçantë etnik. Komuniteti goran ka origjinën nga rajoni i Gorës, i cili shtrihet në Kosovën jugore, në kufi me pjesë të Maqedonisë dhe Shqipërisë. Komuniteti goran feston fillimin e pranverës, që njihet si ‘Đurevdan’ (Dita e Shën Gjergjit), e cila është e njohur edhe me ligj si dita zyrtare e komunitetit goran (6 Maji).⁹⁸

Muzika popullore tradicionale e goranëve përfshin një valle me dy të goditje, të quajtur ‘kolo’ (rreth), e cila është një valle në formë rrethi e fokusuar në lëvizje të këmbëve. Ajo shoqërohet shpesh nga muzikë instrumentale që bëhet me surle dhe kavall, të quajtur ‘nebet’ ose ‘nibet’, varësisht nga fshati në të cilën luhet.

Aktualisht shumica e popullatës gorane jetojnë jashtë rajonit të Gorës, në zona të tjera të Kosovës, në Maqedoni, Shqipëri, si dhe në Serbi dhe Evropën Perëndimore e në Shtetet e Bashkuara të Amerikës.

3. Gjuha

Gjuha gorane, së cilës i referohen si našuski (që përafërsisht nënkupton ‘e jona’), është e lidhur ngushtë me gjuhën që flitet në pjesën perëndimore të Maqedonisë dhe, ndonëse është e ndryshme në dialektet e tjera sllave që fliten në Kosovë, mund të kuptohet nga ata që flasin serbishten, kroatishten dhe boshnjakishten. Kjo gjuhë nuk është e standardizuar dhe nuk ka në dispozicion ndonjë vepër shkencore që përshkruan dialektin goran. Kjo, së bashku me përplasjet e vazhdueshme ndërmjet dy fraksioneve politike, njëri prej të cilëve mbështet përdorimin e serbishtes dhe tjetri përdorimit të boshnjakishtes, pengon komunitetin goran që të shtyjë përpara një kërkesë koherente për të drejtat gjuhësore. Për pasojë, ndonëse në Dragash madhësia e komunitetit goran përmbush

⁹⁸ Ligji (Nr. 2008/03-L064) për Festat Zyrtare në Republikën e Kosovës, i qasshëm në <http://www.kuvendikosoves.org/?cid=2,191,266>.

kërkesat ligjore që kjo gjuhë të njihet si gjuhë zyrtare në nivelin komunal, deri më sot ky status nuk i është akorduar kësaj gjuhe.

Shumica e pjesëtarëve të komunitetit goran e flasin serbishten/boshnjakishten si gjuhë të dytë dhe shumë goranë, veçanërisht ata që jetojnë jashtë Dragashit, e flasin edhe shqipen.

4. Përfaqësimi politik

Komuniteti goran ka një (1) ulëse të garantuar në Kuvendin e Kosovës⁹⁹, dhe emëron dy (2) anëtarë të KKK-së.¹⁰⁰

Gjatë disa viteve të fundit, partia kryesore politike e goranëve ka qenë 'Građanska inicijativa Gore' (GIG), e cila ka marrë pjesë si në zgjedhjet e përgjithshme, ashtu edhe në ato komunale në Dragash. Mbështetja për këtë parti, e cila nuk ka vepruar jashtë Dragashit, ka qenë e ulët. Megjithatë, goranët gjithashtu kanë marrë pjesë në mënyrë aktive në dhe kanë qenë të përfaqësuar nga partitë boshnjake, si koalicioni 'Vakat' dhe 'Stranka Demokratske Akcije' (SDA).

Numri i përgjithshëm i votave për partitë kryesore politike gorane në zgjedhjet (lokale dhe të përgjithshme) në Kosovë nga viti 2007

	2007 (Përgj.)	2007 (Kom.)	2009 (Kom.)	2010 (Përgj.)	2013 (Kom.)
Građanska inicijativa Gore (GIG)	1227	989	454	787	319

Numri i përgjithshëm i votave për partitë politike gorane në secilën komunë (vetëm në zgjedhjet lokale) nga viti 2007

	2007	2009	2013
Dragash	989	454	319

5. Kthimi

Shifrat e sakta mbi komunitetin goran para konfliktit të vitit 1999 nuk janë në dispozicion, pasi që në regjistrimet e mëparshme të popullsisë goranët nuk kanë qenë të përfshirë si grup, por u janë referuar si 'myslimanë', tipizim ky i cili përfshinte komunitetin boshnjak (por jo shqiptarët). Pas konfliktit të vitit 1999, një numër i konsiderueshëm i pjesëtarëve të komunitetit goran janë larguar nga Kosova për në Serbi, Maqedoni dhe vendet e Evropës Perëndimore. Migrimi nga Kosova vazhdon, veçanërisht për arsye ekonomike.

Nga janari 2000 deri në qershor 2013, 1,412 goranë janë kthyer vullnetarisht, 131 janë kthyer me forcë nga janari 2011 deri në qershor 2013, dhe 15 pjesëtarë të komunitetit goran mbeten të zhvendosur brenda Kosovës.¹⁰¹

⁹⁹ Kushtetuta, neni 64.

¹⁰⁰ Ligji për Komunitetet (03/L-047), neni 12.6.

Numri i të kthyerve vullnetarisht dhe me forcë të cilët i përkasin komunitetit goran, janar 2000 – qershor 2013 (UNHCR, qershor 2013)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Vullnetarisht	3	0	73	145	141	125	139	234	85	90	182	106	89	0
Me forcë												40	65	26

6. Siguria dhe liria e lëvizjes

Ndonëse herë pas here janë raportuar incidente të vogla, veçanërisht në Dragash, gjendja e sigurisë dhe liria e lëvizjes së komunitetit goran kryesisht perceptohet pozitivisht; shumica e goranëve raportojnë se ndjehen të sigurt për të udhëtuar në tërë Kosovën, si me mjete publike ashtu edhe ato private të transportit. Në numër i madh pjesëtarësh të komunitetit goran kanë biznese të vogla në zonat me shumicë shqiptare, gjë që reflekton gjendjen pozitive të sigurisë.

Megjithatë, gjendja e përgjithshme e sigurisë në Mitrovicë mund të ketë ndikim negativ në lirinë e lëvizjes të pjesëtarëve të këtij komuniteti.

7. Ekonomia

Sipas PKBZh-së (2012), shkalla e papunësisë në mesin e goranëve është 50%, më e lartë se shkalla e përgjithshme e papunësisë prej 45% në nivel të Kosovës.¹⁰² Raportet duket se tregojnë se kjo shifër e papunësisë në masë të madhe pasqyron gjendjen e komunitetit goran në komunën e Dragashit, ku ky komunitet përballlet me shumë nga të njëjtat vështirësi ekonomike me të cilat përballen komunitetet e tjera në këtë komunë të largët, rurale dhe të pazhvilluar. Në zona të tjera, goranët e Kosovës janë në gjendje më të mirë socio-ekonomike, zakonisht të angazhuar në ndërmarrje të vogla.

Goranët janë ndër grupet më të nën-përfaqësuar në shërbimin civil të Kosovës, pasi ZÇK raporton se 0.1% e të gjithë shërbyesve civilë në Kosovë janë goranë, ndërsa komuniteti përbën 0.58% të popullsisë së përgjithshme të Kosovës.¹⁰³ Për më tepër, në kuadër të ndërmarrjeve publikisht, të cilët janë disa nga punëdhënësit më të mëdhenj në Kosovë, nuk ka asnjë goran të punësuar.¹⁰⁴

8. Arsimimi

Për shkak të problemeve të diskutuara më lart, në Kosovë nuk ofrohet arsimim në gjuhën nauski. Fëmijët goranë në komunën e Dragashit dhe atë të Mitrovicës së Veriut kryesisht ndjekin sistemin arsimor të Republikës së Serbisë, ndërkohë që goranët në pjesë të tjera të Kosovës shpesh ndjekin

¹⁰¹ Zyra e Shefit të Misionit të UNHCR-së, Prishtinë, Kosovë, 'Pasqyrë statistikore: përditësim i fundit të qershorit 2013'

¹⁰² PKBZh, 'Kosovo Human Development Report 2012: Private sector and employment.' ("Raporti i zhvillimit njerëzor në Kosovë: sektori privat dhe punësimi").

¹⁰³ Zyra për Çështje të Komuniteteve, 'Assessment on the employment of members of non-majority communities in the Kosovo civil service and publicly owned enterprises' ('Vlerësim mbi punësimin e pjesëtarëve të komuniteteve jo-shumicë në Shërbimin Civil të Kosovës dhe në ndërmarrjet publike'), maj 2013, fq. 22.

¹⁰⁴ *ibid.*

arsimimin në boshnjakisht, dhe ndonjëherë në shqip, të ofruar nga Qeveria e Kosovës. Në Dragash ka pasur presion të konsiderueshëm nga ana e autoriteteve të Kosovës ndaj nxënësve që të kalojnë në sistemin e shtetit të Kosovës.

Shumica e goranëve ndjekin arsimin e lartë në universitetin në Mitrovicës së Veriut. Në Profilet e Komuniteteve, të zhvilluar nga OSBE në vitin 2010, raportohet se një i numër i vogël i grave gorane vazhdojnë shkollimin përtej nivelit të detyrueshëm.

9. Qasja në institucionet publike

Komuniteti goran shfrytëzon shërbimet publike të ofruara nga Republika e Serbisë dhe ajo e Kosovës, varësisht se në cilat zona jetojnë. Në ato zona ku janë në dispozicion, komuniteti goran shfrytëzon shërbimet shëndetësore të ofruara nga Republika e Serbisë. Në përgjithësi, komuniteti goran përballët me pengesa të mëdha në qasjen në shërbime publike. Megjithatë, mungesa e zbatimit të *Ligjit për Përdorimin e Gjuhëve* mund të krijojë probleme të komunikimit, ndonëse njohja e gjuhës shqipe nga shumë goranë jashtë Dragashit zbut këtë gjendje.

Komuniteti malazez

1. Madhësia dhe vendndodhja e popullsisë

Komuniteti malazez është komuniteti i dytë më i vogël në Kosovë, pas komunitetit kroat. Nuk ka shifra të sakta për komunitetin malazez, pasi që ata nuk janë përfshirë si grup i veçantë etnik në regjistrimin e popullsisë të vitit 2011. Nga të gjitha komunitetet në Kosovë, shifrat rreth komunitetit malazez janë mbase më të paqartat, pasi që as vetë përfaqësuesit e komunitetit malazez nuk kanë shifra të qarta të përafërta. Sipas vlerësimeve të ECMI Kosovës, bazuar në raportet e OSBE-së dhe vlerësimet e përfaqësuesve të komunitetit, numri i përgjithshëm i malazezëve në Kosovë është rreth 265, ose 0.01% të popullsisë së Kosovës¹⁰⁵, me numrin më të madh të malazezëve në Istog dhe Fushë Kosovë. Megjithatë, për shkak të mungesës së të dhënave të besueshme, këto shifra duhet të shihen si vlerësime të përafërta, edhe më shumë sesa të dhënat në lidhje me komunitetet e tjera.

Komuniteti malazez në Kosovë sipas raporteve të OSBE-së		
Komuna	Përqindja	Numri i pjesëtarëve të këtij komuniteti
Istog	0.27%	110
Fushë Kosovë	0.28%	100
Pejë	0.03%	30
Prishtinë	0.01%	20
Deçan	0.01%	3
Klinë	0.01%	2
Gjithsej	0.01%	265

**Burimet: të dhënat për komunat që nuk janë prekur nga decentralizimi bazohen në Profilet e Komuniteteve, të zhvilluara nga OSBE në vitin 2010 (bazuar në vlerësimet e ekipeve të OSBE-së në terren), ndërsa të dhënat për komunat e prekura nga procesi i decentralizimit dhe komunat në pjesën veriore të Kosovës bazohen në Profilet e Komunave, të zhvilluara nga OSBE në vitin 2013.*

Për shkak të mungesës së të dhënave të ndara mbi komunitetin malazez, nuk ka të dhëna të sakta në dispozicion mbi strukturën moshore të këtij komuniteti. Megjithatë, raportet tregojnë se malazezët kanë një moshë mesatare më të lartë se mesatarja në nivel të Kosovës.

2. Kultura dhe feja

Komuniteti malazez është grup etnikisht sllav, pasardhës të fiset sllave që kanë migruar në Evropën Juglindore në shekujt VI dhe VII pas lindjes së Krishtit. Ky komunitet është në aspektin kulturor i lidhur ngushtë me komunitetin serb; ata janë kryesisht të krishterë ortodoksë dhe kanë të përbashkëta shumë nga të njëjtat objekteve të trashëgimisë kulturore. Ky komunitet është njohur zyrtarisht nga Qeveria e Kosovës në vitin 2011, me plotësim-ndryshimin e Ligjit për Mbrojtjen dhe Promovimin e të Drejtave të Komuniteteve dhe Pjesëtarëve të tyre në Republikën e Kosovës.

¹⁰⁵ Për më tepër informata mbi metodat e përdorura për përzgjedhjen e të dhënave, ju lutemi shikoni pjesën III. Komunitetet në Kosovë, fq 13.

3. Gjuha

Komuniteti malazez flet gjuhën malazeze, e cila është shumë e afërt me gjuhën serbe dhe gjuhë të tjera sllave që fliten në Kosovë. Nga dy gjuhët zyrtare të Kosovës, malazezët flasin rrjedhshëm serbishten, por vetëm një numër i vogël i tyre flasin shqipen. Për shkak të numrit të vogël të pjesëtarëve të këtij komuniteti, gjuha malazeze nuk ka arritur një status zyrtar në ndonjë nga komunat e Kosovës, e as nuk ofrohet arsimim në gjuhën malazeze në kuadër të sistemit arsimor publik të Kosovës. Për pasojë, komuniteti malazez përballet me shumë nga sfidat e njëjta në komunikimin me institucionet publike sikur komuniteti serb.

4. Përfaqësimi politik

Komuniteti malazez nuk ka ndonjë vend të rezervuar në Kuvendin e Kosovës, por ka të drejtë të emërojë dy (2) anëtarë të KKK-së.¹⁰⁶ Mungesa e vendeve të garantuara është pasojë e mungesës së njohjes së këtij komuniteti në kuadër të Kushtetutës së Kosovës, të miratuar në vitin 2008. Plotësim-ndryshimi i *Ligjit për Mbrojtjen dhe Promovimin e të Drejtave të Komuniteteve dhe Pjesëtarëve të tyre në Republikën e Kosovës* në vitin 2011 i ka ofruar këtij komuniteti përfaqësim në KKK, por nuk ka ndryshuar gjendjen sa i përket Kuvendit. Plotësim-ndryshimi i këtij ligji është arritur përmes avokimit të fuqishëm nga ana e këtij komuniteti në Kosovë, me përkrahjen e shtetit malazez.

Komuniteti malazez përfaqësohet nga partitë politike specifike të këtij komuniteti që nga viti 2009. Partitë kryesore politike që përfaqësojnë interesat e komunitetit malazez janë ‘Crnogorska Demokratska Stranka’ (CDS), ‘Narodna Crnogorska Partija Kosova’ (NCPK) dhe ‘Crnogorska Liberalna Stranka’ (CLS).

Komuniteti malazez është i përfaqësuar në Komisionet Komunal të Komuniteteve në një numër të komunave dhe CDS ka fituar një ulëse në Kuvendin e Komunës së Fushë Kosovës në zgjedhjet e vitit 2009; megjithatë, në vitin 2013 asnjë malazez nuk është zgjedhur në ndonjë Kuvende Komunal.

Numri i përgjithshëm i votave për partitë kryesore politike malazeze në zgjedhjet (lokale dhe të përgjithshme) në Kosovë nga viti 2007

	2007 (Përgj.)	2007 (Kom.)	2009 (Kom.)	2010 (Përgj.)	2013 (Kom.)
CDS	/	/	470	771	/
NCPK	/	/	92	/	166
CLS	/	/	/	/	439

**rezultatet e përkohshme*

Numri i përgjithshëm i votave për partitë politike malazeze në secilën komunë (vetëm në zgjedhjet lokale) nga viti 2007

	2007 (Kom.)	2009 (Kom.)	2013 (Kom.)
Deçan	/	15	/
Gjakovë	/	6	/

¹⁰⁶ Statuti i Këshillit, neni 6(e).

Graçanicë	/	28	171
Fushë Kosovë	/	377	150
Lipjan	/	55	92
Obiliq	/	/	83
Pejë	/	22	109
Prishtinë	/	59	/

5. Kthimi

Sipas regjistrimit të Jugosllavisë, të vitit 1991, në Kosova kanë jetuar 20,365 malazezë. Pjesa më e madhe e malazezëve janë larguar nga Kosova gjatë dhe pas konfliktit të vitit 1999, veçanërisht në Malin e Zi dhe në vendet e tjera të rajonit, dhe shumica e pjesëtarëve të këtij komuniteti nuk janë kthyer që nga ajo kohë. Sipas UNHCR-së, 12 pjesëtarë të komunitetit malazez janë kthyer vullnetarisht në Kosovë gjatë viteve 2000 – 2013, ndërsa nuk ka të dhëna mbi numrin e të kthyerve më forcë.

Numri i të kthyerve vullnetarisht të cilët i përkasin komunitetit malazez, janar 2000 – qershor 2013 (UNHCR, qershor 2013)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Vullnetari-sht	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	9	1	0

6. Siguria dhe liria e lëvizjes

Komuniteti malazez përballet me shumë nga shqetësimet e njëjta të sigurisë me të cilat përballet komuniteti serb. Në përgjithësi, pjesëtarët e këtij komuniteti ndjehen të sigurt që të udhëtojnë nëpër Kosovë me automjete private, por nuk e përdorin transportin publike të Kosovës. Ata ndjehen të sigurt në zonat ku jetojnë, por jo çdoherë ndjehen të sigurt për të lëvizur lirisht në zonat me shumicë shqiptare.

7. Ekonomia

Ka informata të kufizuara në dispozicion mbi gjendjen ekonomike të komunitetit malazez; të dhënat ekonomike dhe të punësimit zakonisht nuk janë të ndara për të mbuluar pjesëtarët e komunitetit malazez. Megjithatë, në përgjithësi, komuniteti malazez shpesh ballafaqohet me probleme të ngjashme sikur komuniteti serb, të cilat janë të listuara në vijim:

- Mungesa e mundësive të punësimit;
- Njohja e kufizuar e gjuhës shqipe;
- Liria e kufizuar e lëvizjes.

8. Arsimimi

Në Kosovë nuk ofrohet arsimim në gjuhën malazeze. Pjesa dërrmuese e pjesëtarëve të këtij komuniteti ndjekin shkollimin në kuadër të sistemit arsimor të financuar dhe menaxhuar nga Ministria e Arsimit e Serbisë. Për pasojë, ata përballen me shumë nga problemet e njëjta me të cilat përballlet komuniteti serb sa i përket arsimimit, përfshirë:

- Mungesën e mësimdhënësve të kualifikuar;
- Mungesën e infrastrukturës shkollore të cilësisë së lartë;
- Mungesën e pajisjeve (teksteve shkollore, kompjuterëve, etj.).

9. Qasja në institucionet publike

Komuniteti malazez vazhdon të shfrytëzojë shumë nga shërbimet publike të ofruara nga shteti serb në Kosovë, në veçanti ato të kujdesit shëndetësor. Nuk ka pengesa të rëndësishme në qasje në këto shërbime.

Pasi që komuniteti malazez kryesisht përdor gjuhën serbe në komunikim me institucionet publike të Kosovës, ata përballen me shumë nga të njëjtat vështirësi sikur komuniteti serb në qasjen në shërbimet publike të Kosovës, veçanërisht me pengesa gjuhësore, për shkak të mungesës së respektimit nga ana e institucioneve publike të *Ligjit për Përdorimin e Gjuhëve*. Për shkak të faktit se pjesëtarët e komunitetit malazez jetojnë kryesisht në komuna me shumicë shqiptare, ata preken në disa mënyra nga këto barriera gjuhësore.

Komuniteti kroat

1. Madhësia dhe vendndodhja e popullsisë

Komuniteti kroat është komuniteti më i vogël në Kosovë. Nuk ka shifra të sakta mbi komunitetin kroat, pasi që ata nuk janë përfshirë si grup i veçantë etnik në regjistrimin e popullsisë, të vitit 2011. Megjithatë, sipas vlerësimeve të ECMI Kosovës, bazuar në raportet e OSBE-së, numri i përgjithshëm i kroatëve në Kosovë është rreth 259, ose 0.01% të popullsisë së saj.¹⁰⁷ Zyra Shtetërore e Republikës së Kroacisë për Kroatët Jashtë Vendlës vlerëson se ky numër është rreth 350 njerëz.¹⁰⁸

Komuniteti kroat në Kosovë sipas raporteve të OSBE-së*		
Komunat	Përqindja	Numri i pjesëtarëve të këtij komuniteti
Lipjan	0.37%	219
Viti	0.08%	40
Gjithsej popullsi në Kosovë	0.01%	259

**Burimet: të dhënat për komunat që nuk janë prekur nga decentralizimi bazohen në Profilet e Komuniteteve, të zhvilluara nga OSBE në vitin 2010 (bazuar në vlerësimet e ekipeve të OSBE-së në terren), ndërsa të dhënat për komunat e prekura nga procesi i decentralizimit dhe komunat në pjesën veriore të Kosovës bazohen në Profilet e Komunave, të zhvilluara nga OSBE në vitin 2013.*

Për shkak të mungesës së të dhënave të ndara për komunitetin kroat, nuk ka të dhëna të sakta në dispozicion mbi strukturën moshore të këtij komuniteti. Megjithatë, raportet tregojnë se kroatët kanë një popullsi të moshuar, konsiderueshëm më të vjetër se mesatarja e Kosovës, për shkak të largimit të konsiderueshme të të rinjve kroatë që nga vitet 1990.

2. Kultura dhe feja

Komuniteti kroat është grup etnik sllav, pasardhës nga fiset sllave që kanë migruar në Evropën Juglindore në shekujt VI dhe VII pas lindjes së Krishtit. Ky komunitet është kryesisht katolik dhe mban lidhje të forta me Kishën, e cila luan një rol të rëndësishëm në mbështetje të ekzistimit të këtij komuniteti në Kosovë. Në Kosovë gjenden një numër lokalitetesh të trashëgimisë kulturore, kryesisht kisha, përfshirë Kishën e Shën Nikollës në Janjevë. Ky komunitet është njohur zyrtarisht nga Qeveria e Kosovës në vitin 2011, me plotësim-ndryshimin e *Ligjit për Mbrojtjen dhe Promovimin e të Drejtave të Komuniteteve dhe Pjesëtarëve të tyre në Republikën e Kosovës*.

3. Gjuha

Komuniteti kroat në Kosovë përdor shkrimin latin dhe flet gjuhën kroate, një gjuhë sllave që ka shumë ngjashmëri me gjuhën serbe, boshnjake dhe atë malazeze. Nga dy gjuhët zyrtare të Kosovës,

¹⁰⁷ Për më tepër informata mbi metodat e përdorura për përzgjedhjen e të dhënave, ju lutemi shikoni pjesën III. Komunitetet në Kosovë, fq 13.

¹⁰⁸ Republika e Kroacisë, Zyra Shtetërore e Kroatëve Jashtë Vendlës, [‘Status of Croatian minorities abroad’](#) (“Statusi i minoriteteve kroate jashtë vendlës”), 2013.

kroatët flas rrjedhshëm serbishten, por vetëm një numër i vogël prej tyre flasin shqipen. Në kuadër të sistemit arsimor publik të Kosovës nuk ofrohet shkollim në gjuhën kroate.

4. Përfaqësimi politik

Komuniteti kroat nuk ka ndonjë vend të garantuar në Kuvendin e Kosovës, por ka të drejtë të emërojë dy (2) anëtarë të KKK-së.¹⁰⁹ Mungesa e vendeve të garantuara është pasojë e mosnjohjes së këtij komuniteti me rastin e miratimit të Kushtetutës së Kosovës në vitin 2008. Plotësim-ndryshimi i *Ligjit për Mbrojtjen dhe Promovimin e të Drejtave të Komuniteteve dhe Pjesëtarëve të tyre në Republikën e Kosovës* në vitin 2011 i ka ofruar këtij komuniteti përfaqësim në kuadër të KKK-së, por nuk ka ndryshuar gjendjen sa i përket Kuvendit.

‘Hrvatska Stranka Kosova’ (HSK) është e vetmja parti politike që përfaqëson interesat e kroatëve. Ajo ka marrë pjesë për herë të parë në zgjedhje në Kosovë në ato komunale të vitit 2013 (në Viti dhe Lipjan), por nuk ka fituar ndonjë vend në ndonjërin Kuvend Komunal. Para këtyre zgjedhjeve komuniteti kroat nuk ka pasur asnjë parti politike që përfaqësonte ata.

Numri i përgjithshëm i votave për partitë kryesore politike kroate në zgjedhjet (lokale dhe të përgjithshme) në Kosovë nga viti 2007

	2007 (Përgj.)	2007 (Kom.)	2009 (Kom.)	2010 (Përgj.)	2013 (Kom.)
Hrvatska Stranka Kosova (HSK)	/	/	/	/	313

Numri i përgjithshëm i votave për partitë politike kroate në secilën komunë (vetëm në zgjedhjet lokale) nga viti 2007

	2007	2009	2013
Viti	/	/	253
Lipjan	/	/	60

5. Kthimi

Sipas regjistrimit të vitit 1991 në Jugosllavi, vlerësohej se në Kosovë jetonin 8,062 kroatë. Pjesa më e madhe e pjesëtarëve të komunitetit kroat janë larguar nga Kosova, kryesisht drejt Kroacisë, para konfliktit të vitit 1999, pas luftërave të fillimit të viteve ‘90 në ish-Jugosllavi, kurse gjithashtu ka pasur lëvizje të tjera të refugjatëve gjatë dhe pas konfliktit të vitit 1999. Ndonëse nuk ka të dhëna të sakta të ndara mbi numrin e të kthyerve që i përkasin komunitetit kroat, madhësia e tanishme e komunitetit kroat tregon një numër jashtëzakonisht të ulët të të kthyerve. Kjo pasqyron faktin se shumica e refugjatëve kroatë nga Kosova janë vendosur në Kroaci përgjithmonë.

¹⁰⁹ Statuti i Këshillit, neni 6(e).

6. Siguria dhe liria e lëvizjes

Pjesëtarët e komunitetit kroat në përgjithësi ndjehen të sigurtë në lokalitetet ku jetojnë, edhe pse janë raportuar disa incidente të sigurisë, sidomos në komunën e Vitisë. Megjithatë, ata shpesh nuk ndjehen të sigurt të përdorin gjuhën kroate në zona të tjera me shumicë shqiptare dhe përballen me vështirësi në gëzimin e lirisë së lëvizjes, kryesisht për shkak se jetojnë në lokalitete të izoluar.

7. Ekonomia

Nuk ka të dhëna të ndara mbi normat e papunësisë në mesin e komunitetit kroat, e as nuk ka të dhëna mbi punësimin e tyre në shërbimin civil apo NP. Megjithatë, raportet tregojnë se gjendja sa i përket punësimit dhe ajo socio-ekonomike e kroatëve të Kosovës është e pasigurt. Një pjesë e madhe e këtij komunitet të mplakur varen nga ndihmat sociale nga Kosova, Serbia dhe/ose Kroacia, të plotësuara e aktivitete të vogla për gjenerimin e të ardhurave, përfshirë aktivitete bujqësore dhe blegtorale, zanate dhe ato tregtare.¹¹⁰

Problemet ekonomike dhe të punësimit me të cilat përballen pjesëtarët e komunitetit kroat në masë të madhe pasqyrojnë problemet më të gjera ekonomike me të cilat përballlet Kosova në tërësi, të cilat përkeqësohen për shkak të lokaliteteve të izoluar ku jetojnë pjesëtarët e këtij komuniteti, struktura e tij e moshuar dhe pengesat gjuhësore.

8. Arsimimi

Në kuadër të sistemit arsimor publik të Kosovës nuk ofrohet arsimim në gjuhën kroate. Fëmijët kroatë ndjekin shkollimin e ofruar sipas plan-programeve mësimore të Republikës së Serbisë. Për pasojë, sa i përket arsimimit, ata përballen me shumë nga të njëjtat probleme me të cilat përballlet komuniteti serb në lidhje me arsimimin, përfshirë:

- Mungesën e mësimdhënësve të kualifikuar;
- Mungesën e infrastrukturës shkollore të cilësisë së lartë;
- Mungesën e pajisjeve (teksteve shkollore, kompjuterëve, etj.).

9. Qasja në institucionet publike

Pjesëtarët e komunitetit kroat vazhdojnë të shfrytëzojnë sistemin shëndetësor të Republikës së Serbisë. Megjithatë, pjesëtarët e komunitetit kroat shpesh shfrytëzojnë sistemin e Kosovës për shërbime të tjera publike. Ata nganjëherë përballen me probleme të komunikimit në qasjen në këto shërbime, për shkak të mungesës së zbatimit të *Ligjit për Përdorimin e Gjuhëve*.

¹¹⁰ Për më tepër informata mbi komunitetin kroat në Viti, ju lutemi konsultoni si në vijim: Misioni i OSBE-së në Kosovë, [‘The Kosovo Croats of Viti/Vitina Municipality: A Vulnerable Community’](#) (“Kroatët e Kosovës në komunën e Vitisë: komunitet i cënueshëm”), tetor 2011.

IV KORNIZA NDËRKOMBËTARE DHE EVROPIANE PËR MBROJTJEN E TË DREJTAVE TË MINORITETEVE

Respektimi dhe mbrojtja e minoriteteve është e mishëruar edhe në të drejtën evropiane dhe atë ndërkombëtare. *Deklarata Universale e OKB-së për të Drejtat e Njeriut dhe Pakti Ndërkombëtar për të Drejtat Civile dhe Politike (PNDKP)*, dy tekste këto themelore mbi të drejtat ndërkombëtare të njeriut, të dyja përmendin të drejtat kulturore, dhe identitetin fetar e gjuhësor, pa diskriminim.¹¹¹

4.1 Barazia dhe mos-diskriminimi

Konventa Evropiane për të Drejtat e Njeriut¹¹² (KEDNJ) dhe protokollet e saj, drejtpërdrejt të zbatueshme në Kosovë përmes nenit 22 të Kushtetutës, trajton mos-diskriminimin nëpërmjet nenit 14, i cili ndalon diskriminimin në bazë të, ndër të tjera, seksit, racës, origjinës kombëtare ose sociale, përkatësisë një minoriteti kombëtar apo ndonjë statusi tjetër.

Megjithatë, është e rëndësishme të theksohet se neni 14 parasheh një ‘të drejtë të ndërlidhur’ në barazi në gëzimin e të drejtave dhe lirive themelore të garantuara nga KEDNJ. Prandaj, neni 14 nuk mund të përdoret më vete, por vetëm ‘në ndërlidhje me’ të drejtat substanciale.¹¹³ Kjo është riafirmuar nga Gjykata Evropiane për të Drejtat e Njeriut (GjEDNJ) në *D.H. dhe të tjerët kundër Republikës Çeke*¹¹⁴, ku Gjykata konstatoi një shkelje të nenit 14 të Konventës (diskriminimi mbi bazën e origjinës etnike) në ndërlidhje me nenin 2 të Protokollit nr. 1 (e drejta për arsimim), ku dëshmitë statistikore kishin treguar se një numër disproporcional i fëmijëve romë ishin vendosur në shkolla të veçanta. Kushtetuta, më tej, i obligon gjykatat kombëtare që dispozitat për të drejtat e njeriut t’i interpretojnë në përputhje me vendimet e GjEDNJ-së.¹¹⁵

Duke njohur nevojën për një të drejtë ‘të pavarur’ për të forcuar mbrojtjen nga KEDNJ të barazisë, në nëntor 2000 u nënshkrua Protokollit nr. 12, dhe hyri në fuqi më 1 prill 2005.¹¹⁶ Neni 1 i Protokollit nr. 12 është kështu dispozitë ‘e ndarë’ që ndalon diskriminimin në gëzimin e çfarëdo të drejte ose përfitimi sipas ligjit kombëtar (‘çfarëdo të drejte të parapara me ligj’), përveç të drejtave të parapara në KEDNJ.

Ngjashëm, direktivat si burim sekondar i legjislationit të BE-së, promovojnë barazinë dhe ndalojnë diskriminimin mbi baza të ndryshme.¹¹⁷ Në mesin e tyre, Direktiva për Barazi Racore (2000/43/EC)¹¹⁸,

¹¹¹ Ndër të tjera: neni 22 i Kartës së të Drejtave Themelore të Bashkimit Evropian, neni 2 i Deklaratës Universale të të Drejtave të Njeriut, neni 27 i Konventës Ndërkombëtare mbi të Drejtat Civile dhe Politike.

¹¹² Konventa Evropiane për të Drejtat e Njeriut.

¹¹³ Interights. [Non-Discrimination in International Law – A Handbook for Practitioners](#). (“Mos-diskriminimi në të drejtën ndërkombëtare – doracak për profesionistë praktikë.”) (2011). fq. 22, 40.

¹¹⁴ Dhoma e Madhe e GjEDNJ-së. [D.H. dhe Others v the Czech Republic](#) (Numri i rastit: 57325/00). 13 nëntor 2007.

¹¹⁵ Kushtetuta, neni 53.

¹¹⁶ Protokollit nr. 12.

¹¹⁷ Evelyn Ellis, [EU Anti-discrimination Law](#), 2005. Oxford University Press. fq. 14.

<http://fds.oufq.com/www.oufq.co.uk/pdf/0-19-926683-2.pdf> fq.18

¹¹⁸ [Direktiva 2000/43](#) (versioni në anglisht), OJ [2000] L180/22.

dhe Direktiva Kornizë për Barazi në Punësim (2000/78/EC)¹¹⁹, ndonëse jo ligjërish të detyrueshme në Kosovë, kanë shërbyer si referenca kryesore për hartimin e Ligjit Kundër Diskriminimit Kosovës.¹²⁰

Përveç KEDNj-së, neni 22 i Kushtetutës parasheh zbatueshmërinë e drejtpërdrejtë të një numri të marrëveshjeve dhe instrumenteve të tjerë ndërkombëtarë të cilët përmbajnë dispozita mbi barazinë dhe mos-diskriminimin, përkatësisht Deklaratën Universale për të Drejtat e Njeriut¹²¹, Pakti Ndërkombëtar për të Drejtat Civile dhe Politike dhe Protokollin e saj¹²², Konventën Kornizë të Këshillit të Evropës për Mbrojtjen e Pakicave Kombëtare¹²³, Konventën për Eliminimin e të Gjitha Formave të Diskriminimit Racor¹²⁴, Konventën për Eliminimin e të Gjitha Formave të Diskriminimit ndaj Grave (KEGjFDG)¹²⁵, Konventën për të Drejtat e Fëmijës (KDF)¹²⁶ dhe Konventën kundër Torturës dhe Trajtit apo Dënimit Mizor, Çnjerëzor apo Degradues (KKT).¹²⁷

Konventa Kornizë për Mbrojtjen e Pakicave Kombëtare

Konventa Kornizë e Këshillit të Evropës për Mbrojtjen e Pakicave Kombëtare (KKPK) është njëri nga instrumentet më të rëndësishme ligjërish të detyrueshme që është dizajnuar për të mbrojtur të drejtat e personave që u përkasin minoriteteve kombëtare. Kjo Konventë ka hyrë në fuqi më 1 shkurt 1998 dhe synon të promovojë barazinë e plotë dhe efektive të personave që u përkasin minoriteteve kombëtare në të gjitha fushat e jetës ekonomike, shoqërore, politike dhe kulturore, së bashku me kushtet që do u mundësojnë atyre të shprehin, ruajnë dhe zhvillojnë kulturën dhe identitetin e tyre. Ajo mbulon këto fusha: të drejtën në identitet të dallueshëm; barazinë efektive; ruajtjen dhe zhvillimin e identitetit të dallueshëm; jo-diskriminimin; të drejtat politike; lirinë e besimit; të drejtat në lidhje me media; të drejtat gjuhësore; të drejtat për arsimim; të drejtat e pjesëmarrjes; lirinë për kontakte përtej kufirit. Të drejtat dhe liritë e parapara në kuadër të KKPK-së zbatohen drejtpërsëdrejti në Kosovë (shihni Kushtetutën e Republikës së Kosovës, nenin 22).

Ndonëse Kosova nuk është nënshkruese e Konventës, ajo obligohet nga një marrëveshje e veçantë për monitorim, në përputhje me Marrëveshjen e vitit 2004 në mes të UNMIK-ut dhe Këshillit të Evropës. Aktualisht, raportimi Këshillit të Evropës kryhet nga UNMIK-u, përmes Misionit të OSBE-së në Kosovë. Aranzhimet monitoruese zhvillohen çdo pesë vjet dhe përfshijnë tri faza kryesore. Së pari, UNMIK-u përgatit një raport për Këshillin e Evropës mbi respektimin e KKPK-së nga ana e

¹¹⁹ [Direktiva 2000/78](#) (versioni në anglisht), OJ [2000] L303/16.

¹²⁰ Broshurë e OSBE-së, [Implementing the Anti-Discrimination Law: A Challenge for Kosovo](#) ("Zbatimi i Ligjit kundër Diskriminimit: sfidë për Kosovën") (qershor 2007), fq. 27.

¹²¹ [Deklarata Universale për të Drejtat e Njeriut](#) (versioni në anglisht), neni 1, 7, 10, 16, 21, 23.2, 26.

¹²² [Pakti Ndërkombëtar për të Drejtat Civile dhe Politike](#) (versioni në anglisht), neni 3, 4.1, 14.1, 20.2, 23.4, 24.1, 25(c), 26.

¹²³ [Konventa Kornizë e Këshillit të Evropës për Mbrojtjen e Pakicave Kombëtare](#) (versioni në anglisht), neni 4.1, 4.3, 6.2, 9.1, 9.2, 12.3.

¹²⁴ [Konventa për Eliminimin e të Gjitha Formave të Diskriminimit Racor](#) (versioni në anglisht), neni 1.1, 1.3, 1.4, 2.1(a), 2.1 (b), 2.1(c), (d), 2.2, 4(a), 4(b), 4(c), 5(a), 5(c), 5(e)(i), 5(e)(vi), 6, 7.

¹²⁵ [Konventa për Eliminimin e të Gjitha Formave të Diskriminimit Kundër Grave](#) (versioni në anglisht), neni 1, 2(a), 2(b), 2(c), 2(d), 2(e), 2(f), 2(g), 3, 4.1, 4.2, 7, 8, 9.1, 9.2, 10(a), 11.1(d), 11.2(a), 12.1, 13, 14.2(e), 14.2(g), 15.1, 15.2, 16.1, 23.

¹²⁶ [Konventa për të Drejtat e Fëmijës](#) (versioni në anglisht), neni 2.1, 2.2, 28, 29.1(d), 31.2, 40(2)(b)(iv).

¹²⁷ [Konventa kundër Torturës dhe Formave të Tjera të Trajtit ose Ndëshkimit Mizor, Çnjerëzor ose Degradues](#) (versioni në anglisht), neni 1.1.

Kosovës; së dyti, një komision i pavarur (Komisioni Këshillëdhënës) jep një mendim ekspertësh mbi raportin e nxjerrë nga UNMIK-u, i cili gjithashtu ka mundësi të komentojë mbi këtë mendim. Në fund miratohet një rezolutë e cila përmban konkluzionet dhe rekomandimet për Kosovën lidhur me zbatimin e Konventës Kornizë.

4.2 Të drejtat gjuhësore në shoqëri: në arsim, vendin e punës, media dhe administratë

Të drejtat e komuniteteve pakicë të Kosovës për të përdorur gjuhën e tyre, në arsim dhe liria e shprehjes janë të lidhura ngushtë, një fakt ky i njohur nga e drejta ndërkombëtare dhe europiane. Në bazë të Nenit 58.2 të Kushtetutës, Kosova është e detyruar të respektojë standardet e parashikuara në Kartën Evropiane për Gjuhët Rajonale ose të Pakicave (KEGjRP), e cila përcakton se shtetet duhet të adoptojnë politika që sigurojnë “ofrimin e mënyrave dhe mjeteve të përshtatshme për mësimin dhe studimin e gjuhëve rajonale ose të pakicave në të gjitha fazat e duhura”.¹²⁸

Megjithatë, ky promovim i kulturave dhe gjuhëve të pakicave nuk duhet të kuptohet si një mbrojtje e njëanshme e pakicave kundër shumicës, por më tepër si një mjet për nxitjen e mirëkuptimit mes komuniteteve shumicë dhe pakicë. Prandaj, shtetet duhet të “bëjnë marrëveshje për të siguruar mësimin e historisë dhe kulturës e cila reflektohet nga gjuha rajonale ose e pakicës”,¹²⁹ gjithashtu për jo-folësit e këtyre gjuhëve.

Karta më tej kërkon që shteti të marrë “veprim të vendosur për të promovuar gjuhët rajonale ose minoritare në mënyrë që të mbrojnë ato”¹³⁰. Më e rëndësishmja, këto hapa janë ndërmarrë kundër sfondit se “çdo person që i përket një pakice kombëtare ka të drejtë të përdorë lirisht dhe pa pengesa gjuhën e tij/saj të pakicës, në jetën private dhe publike, në të folur dhe në të shkruar”¹³¹. Kështu, të drejtën e arsimimit në një nga gjuhët e pakicave, dhe përdorimin i saj, mund të shihet si një trampolinë për një pjesëmarrje më të plotë, më kuptimplotë të shumicës dhe të komuniteteve pakicë. Si një vazhdim logjik, Karta Evropiane gjithashtu shkon më tej duke vendosur se “personave që u takojnë pakicave kombëtare u janë dhënë mundësinë e krijimit dhe përdorimit të mediave të tyre”¹³².

Së fundi, duhet përmendur se përgjegjësitë e autoriteteve të Kosovës nuk janë vetëm për promovimin e gjuhëve të pakicave në shoqëri. Institucionet janë të detyruar të respektojnë gjuhët e pakicave në marrëdhëniet e tyre me popullatën, përkatësisht “në zonat e banuara nga personat që i përkasin pakicave kombëtare tradicionalisht apo në numër thelbësor, në qoftë se ata persona e kërkojnë këtë dhe kur një kërkesë e tillë korrespondon me nevojë reale, Palët do të përpiqen të sigurojnë, për aq sa është e mundur, kushtet që do bëjnë të mundur përdorimin e gjuhës së pakicës në marrëdhëniet midis këtyre personave dhe autoriteteve administrative”¹³³.

¹²⁸ Karta Evropiane për Gjuhët Rajonale ose Minoritare, neni 7.

¹²⁹ Karta Evropiane për Gjuhët Rajonale ose Minoritare, neni 81(g).

¹³⁰ *ibid*, neni 7.1(d).

¹³¹ *ibid*, neni 10.1.

¹³² *ibid*, neni 9.3.

¹³³ *ibid*, neni 10.2.

OSBE-ja ka hartuar disa nga standardet më gjithëpërfshirëse për mbrojtjen e të drejtave gjuhësore. Dy dokumente të OSBE-së kanë domethënie të rëndësishme në fushën e të drejtave gjuhësore. E para, "Dokumenti i Kopenhagës", përfshin dispozita të hollësishme mbi përdorimin e gjuhëve si dhe jo-diskriminim dhe arsimim.¹³⁴ Edhe pse nuk është ligjërish e detyrueshme, ajo ka implikime të rëndësishme (të buta) ligjore dhe implikime politike dhe shumë e konsiderojnë atë të jetë më e avancuar se instrumentet e tjera.¹³⁵ Dokumenti i dytë, "Rekomandimet e Oslo", është një mjet praktik politik që u ofron shteteve dhe aktorëve të tjerë me një pikë reference të hollësishme në zhvillimin e politikave efektive për gjuhët e pakicave, përfshirë edhe në lidhje me përdorimin e gjuhëve në arsim, fe, media, jetën e komunitetit, dhe organizata jo-qeveritare (OJQ), si dhe në komunikimet me autoritetet publike, në procedurat gjyqësore, dhe në funksionimin e bizneseve private.¹³⁶

4.3 Prona

Edhe pse nuk ka asnjë konventë ndërkombëtare që fokusohet posaçërisht në të drejtat e minoriteteve në pronë dhe banim, disa traktate ndërkombëtare kanë bërë të njohur cenueshmërinë e këtij grupi. Deklarata Universale e të Drejtave të Njeriut (DUDNJ), njeh të drejtën e "posedimit të pronës" dhe të drejtën për "një nivel jetese të mjaftueshëm për shëndetin dhe mirëqenien e tij dhe të familjes së tij, duke përfshirë ushqimin, veshmbathjen, banimin...".¹³⁷ Për më tepër, Konventa Ndërkombëtare për Eliminimin e të Gjitha Formave të Diskriminimit Racor garanton "të drejtën e të gjithëve, pa dallim race, ngjyre, ose kombëtare ose origjine etnike, të barazisë para ligjit, sidomos në gëzimin e të [...]: drejtës për të poseduar pasuri, si i vetëm ashtu edhe në bashkësi me të tjerët; [...] drejtës për strehim"¹³⁸. Gjithashtu, përcaktohet shprehimisht në ligjin ndërkombëtar se "askush nuk duhet t'i nënshtrohet ndërhyrjes arbitrare ose të paligjshme në jetë (privatësi), familje, banesë ose korrespondencë"¹³⁹. E drejta në pronës është e njohur edhe në nenin 1 të Protokollit 1 të Konventës Evropiane për të Drejtat e Njeriut.

4.4 Shëndeti dhe përfitimet sociale

Sigurimi i barazisë së mirëqenies për të gjithë është në qendër të instrumenteve ndërkombëtare të të drejtave të njeriut. DUDNJ përcakton të drejtën e të gjithë njerëzve për sigurimin shoqëror,¹⁴⁰ ndërkohë që Pakti Ndërkombëtar mbi të Drejtat Ekonomike, Sociale dhe Kulturore (PNDESK) (e cila nuk është ligjërish e detyrueshme për Kosovën) garanton të drejtën "për të gëzuar standardin më të lartë të arritshëm të shëndetit fizik dhe mendor"¹⁴¹. Si pasojë, shteti është gjithashtu përgjegjës për "krijimin e kushteve që do të sigurojnë të gjitha shërbimet mjekësore dhe kujdesin mjekësor në rast

¹³⁴ Dokumenti i Takimit të Kopenhagës të Konferencës për Dimension Human të OSBE-së, miratuar në Kopenhagë, 29 qershor 1990.

¹³⁵ Brett, Rachel, 'Të Drejtat e Njeriut dhe OSBE', *Të Drejtat e Njeriut Tremestral*, Vol. 18, Nr. 3, 1996; fq. 668-693.

¹³⁶ Rekomandimet e Oslos Lidhur me të Drejtat Gjuhësore të Pakicave Kombëtare ('Rekomandimet e Oslos'), të përgatitur në shkurt 1998 nga Fondacioni për Marrëdhënie Ndëretnike me kërkesë të Komisionarit të Lartë të OSBE-së për Pakicat Kombëtare (Hagë: OSBE, 1998).

¹³⁷ Deklarata Universale e të Drejtave të Njeriut, neni 17.1 dhe 25.1.

¹³⁸ Konventa Ndërkombëtare për Eliminimin e të Gjitha Formave të Diskriminimit Racor, neni 5d(v, iii)

¹³⁹ Pakti Ndërkombëtar për të Drejtat Civile dhe Politike, neni. 17(1)

¹⁴⁰ Deklarata Universale për të Drejtat e Njeriut, neni 22.

¹⁴¹ *ibid*, neni 12.1.

të sëmundjes”¹⁴². Për më tepër, Organizata Ndërkombëtare e Punës (ONP), në pavlefshmërinë e saj, të Konventës për përfitimet e pleqërisë dhe të mbijetuarve (nuk është ligjërisht e detyrueshme për Kosovën), kërkon që shteti të marrë masa për “tu siguruar personave të mbrojtur sigurimin e përfitimit të pleqërisë”¹⁴³.

4.5 Të drejtat e punës

Duke pasur parasysh rëndësinë e kushteve të punës së një personi në sigurimin e të drejtave të tyre, përfshirë të drejtën për një standard të denjë jetese, vëmendje e veçantë duhet t'i kushtohet të drejtave të punës. PNDESK është instrumenti kryesor ligjor ndërkombëtar për këtë çështje, i cili edhe pse nuk është ligjërisht i detyrueshëm për Kosovën, ka implikime të rëndësishme të ligjit të butë. Në përputhje me PNDESK, gjithkush ka të drejtë “në paga të drejtë dhe shpërblim të barabartë për punë me vlerë të barabartë pa asnjë dallim të çfarëdo lloji”¹⁴⁴ dhe për “kushte të sigurt dhe të shëndetshme të punës”.¹⁴⁵ Edhe pse anëtarëve të pakicave nuk u është dhënë në mënyrë të posaçme mbrojtje specifike në bazë të ligjit ndërkombëtar të punës, shteteve u kërkohet, kur është në të vërtetë e nevojshme, që të përfshijë masat e jo-diskriminimit në politikat e tyre kombëtare, “të projektuara për të promovuar, me metodat e përshtatshme për kushtet dhe praktikën kombëtare, barazinë e mundësive dhe trajtimin në lidhje me punësimin dhe profesionin, me qëllim për të eliminuar çfarëdo lloj diskriminimi.”¹⁴⁶

Në këtë perspektivë, “masa të veçanta të dizajnuara për të përmbushur kërkesat e veçanta të personave të cilët, për arsye të tilla si gjinia, mosha, paaftësia, përgjegjësitë familjare ose statusi social apo kulturor, janë të njohur në përgjithësi të kërkojnë mbrojtje të veçantë apo ndihmë, nuk do të konsiderohen që të diskriminohen”¹⁴⁷. Është e pranuar, pra, që minoritetet mund, dhe kur është e nevojshme, duhet të përfitojnë nga trajtimi i veçantë në mënyrë që të gëzojnë plotësisht të drejtat e tyre. Kjo gjithashtu përfshin të drejtën për të formuar, bashkuar dhe organizuar lirshëm sindikatat e tregtisë,¹⁴⁸ dhe për të hyrë në grevë në qoftë se ata konsiderojnë se të drejtat e tyre të punës nuk janë respektuar¹⁴⁹.

¹⁴² Konventa Ndërkombëtare për të Drejtat Ekonomike, Sociale dhe Kulturore, neni 12.1(d).

¹⁴³ Konventa për Invaliditet, Përfitimet e Pleqërisë dhe të të Mbijetuarve, neni 14.

¹⁴⁴ Konventa Ndërkombëtare për të Drejtat Ekonomike, Sociale dhe Kulturore, neni 7(i.a).

¹⁴⁵ Konventa Ndërkombëtare për të Drejtat Ekonomike, Sociale dhe Kulturore, neni 7(ii.b).

¹⁴⁶ Konventa për Diskriminimin (në Punë dhe Profesione), neni 2.

¹⁴⁷ Konventa për Diskriminimin (në Punë dhe Profesione), neni 5.2.

¹⁴⁸ Konventa Ndërkombëtare për të Drejtat Ekonomike, Sociale dhe Kulturore, neni 8(1a).

¹⁴⁹ Konventa Ndërkombëtare për të Drejtat Ekonomike, Sociale dhe Kulturore, neni 8(1d).

5.1 Çfarë janë ‘komunitetet’ në Kosovë dhe cilët janë pjesëtarët e tyre?

Në Kosovë termi ‘komunitet’ përdoret në dy nivele. Në radhë të parë, ai nënkupton grupet e individëve që kanë karakteristika të përbashkëta, siç janë për shembull etnia, gjuha apo religjioni. Në këtë kuptim, ky term mund të përdoret për t’iu referuar të *gjitha* grupeve në Kosovë, pa marrë parasysh a përbëjnë shumicë apo pakicë.

Megjithatë, nga aspekti ligjor, ky term i referohet grupeve minoritare të Kosovës.¹⁵⁰ Ligjet e Kosovës, ‘komunitetet’ përkufizohen si “grupe kombëtare, etnike, kulturore, gjuhësore apo fetare të cilat tradicionalisht janë të pranishme në Kosovë, e të cilat nuk përbëjnë shumicën”.¹⁵¹ Konkretisht, këto grupe përfshijnë:

- Serbët
- Turqit
- Boshnjakët
- Romët
- Ashkalitë
- Egjiptasit
- Goranët
- Kroatët
- Malazezët.

Megjithatë, kjo listë nuk është e përmbyllur dhe “komunitetet tjera” gjithashtu mund të përfitojnë nga këto të drejta.

Është me rëndësi që të theksohet se pjesëtarët e komunitetit shumicë (shqiptarët) që përbëjnë pakicën e popullatës së një komune të caktuar sipas definicionit gjithashtu konsiderohen “komunitete” dhe rrjedhimisht gëzojnë të drejtat e komuniteteve.

Vëreni se të drejtat e komuniteteve nuk mund të ushtrohen nëse shkelen ligjet e Kosovës apo standardet ligjore ndërkombëtare.

5.2 Kundër-diskriminimi: Në çfarë bazash?

Të gjithëve njerëzve në Kosovë ju garantohet mbrojtje Shtetërore nga diskriminimi. Në rastet kur diskriminimi i tillë i pengon pjesëtarët e komuniteteve në ushtrimin e këtyre të drejtave fundamentale, Shteti duhet të marrë masa speciale për të parandaluar këtë.

¹⁵⁰ Raporti i Qendrës Evropiane për Çështje të Minoriteteve (ECMI) në Kosovë [“Strengthening the Institutional Framework for Communities in Post-Independence Kosovo”](#), (“Fuqizimi i Kornizës Institucionale për Komunitetet në Kosovën e Pavarur”), janar 2009, fq. 11.

¹⁵¹ Ligji për përlloqsim-ndryshimin e Ligjit nr. 03/L-047 për Mbrojtjen dhe Promovimin e të Drejtave të Komuniteteve dhe Pjesëtarëve të tyre, neni 1.

Bazat për ndalimin e diskriminimit

Diskriminimi ndalohet në baza të ndryshme. Posaçërisht relevante për komunitetet janë bazat e identitetit kombëtar, etnik, kulturor, gjuhësor apo religjioz.¹⁵²

Diskriminimi i drejtpërdrejtë dhe i tërthortë

Diskriminimi përfshin edhe diskriminimin 'e drejtpërdrejtë' edhe 'të tërthortë'.

- Diskriminimi 'i drejtpërdrejtë' ndodh kur një person trajtohet në mënyrë më të pafavorshme se një person tjetër në situatë të ngjashme.
- Diskriminimi 'i tërthortë' ndodh kur një dispozitë apo praktikë që në dukje është neutrale, në fakt vë në pozitë të pafavorshme një grup të caktuar njerëzish, për shkak të identitetit të tyre kombëtar, etnik, kulturor, gjuhësor ose fetar.¹⁵³

Shembuj të diskriminimit të drejtpërdrejtë:

- Një punëdhënës refuzon të punësojë gra në pozita menaxhuese. Kjo përbën diskriminim të drejtpërdrejtë më bazë në gjini.
- Një dyqan u refuzon hyrjen njerëzve të një etnie të caktuar. Kjo përbën diskriminim të drejtpërdrejtë bazuar në përkatësinë etnike.

Shembull i diskriminimit të tërthortë:

- Një kompani pastrimi u kërkon personelit të saj për pastrim që të kenë diploma të shkollës së mesme dhe dhjetë vjet përvojë pune. Një punë e thjeshtë pastrimi nuk kërkon as diplomë të shkollës së mesme e as dhjetë vjet përvojë pune. Prandaj kjo mund të përbëjë diskriminim të tërthortë kundër personave të rinj (të cilët ende nuk mund të kenë dhjetë vjet përvojë pune), si dhe ndaj komuniteteve të cilët mesatarisht kanë më pak gjasa që të përfundojnë shkollën e mesme.

Nëse pjesëtarët e komuniteteve u nënshtrohen kërcënimit për ose akteve të diskriminimit – përfshirë frikësimin, veprimeve armiqësore apo dhunës – si rezultat i përkatësisë të qenit të lidhur me një komunitet të caktuar, Shteti është i obliguar që të ndërmarrë të gjitha masat e domosdoshme për të mbrojtur pjesëtarët e komuniteteve.¹⁵⁴ Ngjashëm, nëse nuk mund të ushtroni të drejtat tuaja themelore për të njëjtat arsye, Shteti duhet të ndërmarrë 'masa të posaçme' për të korrigjuar këtë.

Vini re se këto masa në vete nuk konsiderohen diskriminuese, por duhet të aplikohen deri sa të jetë arritur qëllimi i tyre.¹⁵⁵

5.3 Siguria dhe liria e lëvizjes

Pjesëtarëve të komuniteteve u garantohen si liria e lëvizjes, ashtu edhe siguria e mbrojtja në tërë Kosovën. Shteti është i obliguar që këto të drejta t'i mbrojë në emër të tyre.¹⁵⁶ Këto të drejta

¹⁵² Kushtetuta, neni 24.2; Ligji për Komunitetet (03/L-047), neni 3.3. Duhet theksuar se ndalimi i përgjithshëm i diskriminimit që parashtrohet me Ligjin Kundër Diskriminimit (2004/3), të vitit 2004, liston edhe baza tjera, siç është gjinia (neni 2.a).

¹⁵³ Ligji për Komunitetet (03/L-047), neni 3.3; Ligji kundër diskriminimit (2004/3), neni 2.a, 3.a, 3.b.

¹⁵⁴ Kushtetuta, neni 48.3; Ligji për Komunitetet (03/L-047), neni 3.2.

¹⁵⁵ Ligji për Komunitetet (03/L-047), neni 3.3, 1.2.

¹⁵⁶ Ligji për Komunitetet (03/L-047), neni 3.5.

aplikohen krahas të drejtave të tyre si qytetarë apo banorë të ligjshëm të Kosovës për të zgjedhur lirisht vendbanimin e tyre.¹⁵⁷

5.4 Të drejtat e ndërlidhura me identitetin

Kjo kaptinë përqendrohet në çështje më të gjera që kanë të bëjnë me identitetin, siç janë e drejta për t'u asocuar me një komunitet të caktuar, dhe ndalimi i asimilimit të detyruar.

E drejta e asocimit vullnetar

Pjesëtarët e komuniteteve janë të lirë të zgjedhin nëse duan të trajtohen si pjesëtarë të atij komuniteti, dhe nëse duan apo jo që të ushtrojnë të drejtat që u përkasin komuniteteve të tyre. Çfarëdo vendosje në situatë të pafavorshme, apo diskriminimi me të cilin mund të përballen si rezultat i zgjedhjes së bërë është i paligjshëm.¹⁵⁸

Ndalimi i asimilimit të dhunshëm

Pjesëtarët e komuniteteve nuk mund t'u nënshtrohen politikave apo praktikave të cilat mëtojnë t'i asimilojnë kundër dëshirës së tyre.¹⁵⁹ Nëse kjo ndodh, ata kanë të drejtë të gëzojnë mbrojtje nga Shteti.

5.5 Kultura dhe religjioni

Të drejtat e komuniteteve në Kosovë në masë të gjerë theksojnë të drejtën për të mbrojtur dhe promovuar kulturën e komunitetit dhe sigurinë e lirisë fetare, dhe për të mbrojtur trashëgiminë e tyre fetare dhe kulturore. Në këtë kontekst, komuniteti serb përfiton nga një tërësi e veçantë të drejtash. Këto të drejta janë përvijuar më hollësisht më poshtë.

Kultura

Komunitetet kani të drejtën kushtetuese për të shprehur, mbajtur dhe zhvilluar më tej kulturën dhe traditat e tyre. Ata gjithashtu kanë të drejtë të administrojnë zhvillimet e veta kulturore.¹⁶⁰ Shteti ka për obligim t'u krijojë kushte komuniteteve dhe pjesëtarëve të tyre për të realizuar këtë.¹⁶¹

Komunitetet kanë të drejtë të themelojnë organizata përfaqësuese të komunitetit (OPK). Ato inkurajohen t'ju ndihmojnë në menaxhimin e resurseve që ju vihen në dispozicion për të avancuar jetën kulturore të komunitetit.¹⁶² Kjo duhet të bëhet në përputhje me kodin e mirësjelljes sa i përket përfaqësimit demokratik, funksionimit, efikasitetit dhe transparencës financiare, i cili duhet të miratohet nga organizata përfaqësuese e komunitetit përmes Këshillit Konsultativ për Komunitete (KKK).¹⁶³ Për më shumë informata mbi KKK-së, shihni pjesën 2.11.

Komunitetet dhe pjesëtarët e tyre gjithashtu kanë të drejtë të themelojnë shoqata qytetare kulturore, artistike, shkencore dhe edukative dhe shoqata të tjera.¹⁶⁴

¹⁵⁷ Kushtetuta, neni 29.1, 35.

¹⁵⁸ Kushtetuta, neni 57.2; Ligji për Komunitetet (03/L-047), neni 1.5.

¹⁵⁹ Kushtetuta, neni 58.6; Ligji për Komunitetet (03/L-047), neni 2.3.

¹⁶⁰ Kushtetuta, neni 59.1; Ligji për Komunitetet (03/L-047), neni 5.1.

¹⁶¹ Kushtetuta, neni 58.1; Ligji për Komunitetet (03/L-047), neni 2.2.

¹⁶² Ligji për Komunitetet (03/L-047), neni 11.5.

¹⁶³ Ligji për Komunitetet (03/L-047), neni 5.3.

¹⁶⁴ Ligji për Komunitetet (03/L-047), neni 5.2.

Vini re se organizatat dhe shoqatat e komuniteteve kanë të drejtë për mbështetje dhe ndihmë financiare, përfshirë edhe atë nga Qeveria.¹⁶⁵

Simbolet

Secili komunitet ka të drejtë të përdor dhe t'i shfaqë simbolet e veta.¹⁶⁶

Kontakti i lirë

Si pjesëtar i një komuniteti, ju dhe OPK-të keni të drejtë të mbani kontaktet me persona tjerë – qoftë në Kosovë apo në ndonjë Shtet tjetër – me të cilët keni identitet të përbashkët etnik, kulturor, fetar apo gjuhësor, apo trashëgimi kulturore të përbashkët.¹⁶⁷

Religjioni

Republika e Kosovës është Shtet sekular, nuk ka religjion zyrtar dhe është neutral sa i përket çështjeve të besimit fetar.¹⁶⁸

Sikur edhe të gjithë njerëzit në Kosovë, pjesëtarët e komuniteteve kanë të drejtë në lirinë e besimit, ndërgjegjes dhe fesë, të cilat iu garantohen të gjithë personave në Kosovë¹⁶⁹. Kjo e drejtë përfshinë lirinë për të pasur, mos pasur, mbajtur apo ndryshuar fenë apo besimin. Gjithashtu, kjo përfshin të drejtën e manifestimit të fesë apo besimit (adhurimin, mësimdhënien, praktikumin apo vëzhgimin), qoftë i vetëm qoftë në komunitet me të tjerët, qoftë publikisht qoftë privatisht.¹⁷⁰

Si komunitetet, ashtu edhe pjesëtarët e tyre kanë të drejtën e lirisë së religjionit. Shtetit nuk i ndalohet shprehimisht interferimi me këtë të drejtë¹⁷¹, por ai obligohet të mbrojë praktikimin e riteve fetare, formave tradicionale të jetës fetare, përfshirë jetën në monastire dhe arsimimin fetar, si dhe pronën kishtarë.¹⁷²

Komunitetet dhe pjesëtarët e tyre gjithashtu kanë të drejtë të themelojnë organizata dhe institucione fetare të komunitetve të tyre.¹⁷³

Kufizimet ndaj lirisë së religjionit:

E drejta për lirinë e religjionit – sikur të gjitha të drejtat e njeriut – nuk është absolute; Shteti mund të vendosë kufizime ndaj të drejtës së lirisë së fesë, por vetëm kur ka interes bindës për ta bërë këtë, më së shumti në rastet kur ushtrimi i kësaj të drejte çon në shkelje serioze të të drejtave të tjera themelore.

¹⁶⁵ Ligji për Komunitetet (03/L-047), neni 5.4.

¹⁶⁶ Kushtetuta, neni 59.7; Ligji për Komunitetet (03/L-047), neni 5.6.

¹⁶⁷ Kushtetuta, neni 59.12; Ligji për Komunitetet (03/L-047), neni 5.7.

¹⁶⁸ Kushtetuta, neni 8; Ligji për Komunitetet (03/L-047), neni 7.1.

¹⁶⁹ Kushtetuta, neni 38.1 ; Ligji për Komunitetet (03/L-047), neni 7.2.

¹⁷⁰ Ligji për Komunitetet (03/L-047), neni 7.2.

¹⁷¹ Ligji për Komunitetet (03/L-047), neni 7.3.

¹⁷² Ligji për Komunitetet (03/L-047), neni 7.4.

¹⁷³ Ligji për Komunitetet (03/L-047), neni 7.7.

Festat tradicionale dhe fetare

Pjesëtarët e komuniteteve kanë të drejtë të festojnë festat e tyre tradicionale dhe fetare në mënyrë të lirë dhe të hapur, në pajtim me ligjin.¹⁷⁴

Trashëgimia fetare dhe kulturore

Të përgjithshme

Republika e Kosovës ka obligim ligjor të mbrojë trashëgiminë kulturore dhe fetare të të gjitha komuniteteve. Nëse një komunitet beson se lokacione apo monumente të caktuara kanë rëndësi kulturore dhe fetare, Shteti është i obliguar t'i mbrojë ato.

Qeveria mund t'ia delegojë detyrën e përkujdesjes për këto lokacione OPK-së , me kusht që ajo organizatë ka vullnet dhe mundësi për të kryer atë. Për kryerjen e këtij obligimi mund të ofrohen edhe mjete financimi.¹⁷⁵

Kompetencat e shtuara komunale

Të gjitha Komunitetet me shumicë serbe¹⁷⁶ mund të ushtrojnë përgjegjësinë në çështjet kulturore, përfshirë mbrojtjen dhe promovimin e trashëgimisë kulturore e fetare serbe brenda territorit të komunës, si dhe përkrahjen e komuniteteve fetare lokale.¹⁷⁷

Kisha Ortodokse Serbe

Pjesëtarët e komunitetit serb në Kosovë gëzojnë mbrojtje shtesë të lokacioneve të tyre fetare, historike dhe kulturore, veçanërisht të Monastireve ortodokse serbe.¹⁷⁸

“Zonat e Veçanta të Mbrojtura” (ZVM) janë krijuar përreth monumenteve, grupeve të ndërtesave, fshatrave apo qendrave historike të cilat janë me rëndësi të veçantë për komunitetin serb. Nëse një zonë është përcaktuar të jetë ZVM, ajo duhet të mbrohet nga zhvillimet në të dhe nga veprimtaritë të cilat mund ta dëmtojnë kontekstin historik, kulturor, arkitektonik apo arkeologjik të saj, apo mjedisin natyror a estetik të saj.¹⁷⁹

Ky proces monitorohet dhe udhëhiqet nga një Këshill për Implementim dhe Monitorim (KIM). Në rast të kontestit mes Kishës Ortodokse Serbe dhe autoriteteve qendrore apo lokale të Kosovës, KIM mund të ndërmjetësojë mes dy palëve.¹⁸⁰

Prizreni

Qendra historike e komunës së Prizrenit, e cila përfshin trashëgiminë kulturore të bashkësive të ndryshme, ka një status të veçantë në Kosovë dhe është njohur si pronë e trashëgimisë historike dhe

¹⁷⁴ Ligji për Komunitetet (03/L-047), neni 5.5.

¹⁷⁵ Ligji për Komunitetet (03/L-047), neni 5.12.

¹⁷⁶ Nga tetori 2013, në Kosova ka 10 komuna me shumicë serbe: Leposaviqi; Zveçani; Mitrovica e Veriut; Zubin Potoku; Graçanica; Ranillugu; Parteshi; Novobërda; Shtërpca; Klllokoti.

¹⁷⁷ Ligji për Vetëqeversije Lokale (03/L-040), neni 22.1.

¹⁷⁸ Ligji për Komunitetet (03/L-047), neni 7.6; Ligji mbi Zonat e Veçanta të Mbrojtura, neni 1.

¹⁷⁹ Ligji mbi Zonat e Veçanta të Mbrojtura, neni 2.

¹⁸⁰ Ligji mbi Zonat e Veçanta të Mbrojtura, neni 4.

kulturore nën mbrojtje të përhershme.¹⁸¹ Si e tillë, ajo u nënshtrohet një sërë masash mbrojtëse, përfshirë atyre në lidhje me aktivitetet e ndërtimit. 'Këshilli për Trashëgimi Kulturore të Qendrës Historike të Prizrenit' është përgjegjës për mbikëqyrje dhe dhënien e këshillave mbi aktivitetet që lidhen me ruajtjen e trashëgimisë kulturore të mbrojtur. Ky këshill përbëhet nga shtatë anëtarë, përfshirë nga përfaqësues (për secilën nga një) i Zyrës Komunale për Komunitete dhe Kthim (ZKKK), si dhe nga një përfaqësues i Kishës Ortodokse Serbe, Kishës Katolike dhe Bashkësisë Islame.¹⁸²

5.6 Gjuha

Çështja e gjuhës është absolutisht kyçe për mbrojtjen dhe promovimin e të drejtave të komuniteteve në Kosovë, pasi që ajo ka ndikim në shumë fusha tjera të rëndësisë së veçantë për komunitetet, siç janë arsimi, pjesëmarrja politike, mediat, dhe qaja e barabartë, mes tjerash, në mundësi punësimi.

Kjo kaptinë do të shtjellojë dispozitat që kanë të bëjnë me përdorimin e gjuhëve në sferën publike, si në nivel qendror ashtu edhe në atë lokal; në shërbime publike; në sistemin e drejtësisë; dhe në sferën private. Çështja e gjuhëve në kontekst të arsimit dhe mediave dhe të trajtohet ndaras në më poshtë.

Përdorimi i gjuhëve në nivelin shtetëror

Gjuhët zyrtare në Republikën e Kosovës

Gjuhë zyrtare në Republikën e Kosovës janë gjuha shqipe dhe serbe, dhe alfabetet përkatëse të tyre.

Çdo person në Kosovë ka të drejtë të komunikojë me institucionet qendrore dhe të pranojë shërbimet apo dokumentet publike në cilëndo gjuhë zyrtare. Të gjitha institucionet qendrore duhet siguruar dhe mundësuar këtë.¹⁸³

Takimet dhe puna e institucioneve qendrore

Tek institucionet qendrore, gjuhët zyrtare të Kosovës gëzojnë status të barabartë.¹⁸⁴

Të gjitha ligjet e Kuvendit të Kosovës duhet të miratohen dhe publikohen në gjuhët zyrtare. Të dyja versionet gëzojnë autoritet të barabartë.¹⁸⁵ "Ligjet e shpallura" (ligjet që janë shpallur formalisht nëpërmjet dekretit të Presidentit të Kosovës) duhet të publikohen edhe në gjuhën boshnjake dhe atë turke.¹⁸⁶

Shënimet dhe dokumentet zyrtare duhet të mbahen dhe lëshohen në gjuhë zyrtare.¹⁸⁷

Zyrtarët dhe punonjësit e cilitdo institucioni qendror kanë të drejtë të përdorin në punën e tyre cilëndo nga gjuhët zyrtare (d.m.th. shqipen ose serbishten). Kjo e drejtë duhet të mundësohet nga institucioni përkatës, posaçërisht gjatë debateve, procedurave dhe takimeve, si dhe në të gjitha

¹⁸¹ Ligji për Qendrën Historike të Prizrenit (2011/04-L-066), neni 1.

¹⁸² Ligji për Qendrën Historike të Prizrenit (2011/04-L-066), neni 14.

¹⁸³ Ligji për Përdorimin e Gjuhëve (02/L-37), neni 4.2.

¹⁸⁴ Ligji për Komunitetet (03/L-047), neni 4.1.

¹⁸⁵ Ligji për Përdorimin e Gjuhëve (02/L-37), neni 5.4.

¹⁸⁶ Ligji për Përdorimin e Gjuhëve (02/L-37), neni 5.4.

¹⁸⁷ Ligji për Përdorimin e Gjuhëve (02/L-37), neni 4.5.

takimet publike që organizohen nga to.¹⁸⁸ Nëse kërkohet, institucioni duhet të ofrojë përkthim në të gjitha takimet nga njëra gjuhë zyrtare në tjetrën.¹⁸⁹

Nëse gjuha amtare e një pjesëtari të një komuniteti *nuk* është një nga gjuhët zyrtare në Kosovë, zbatohen dispozita të veçanta të cilat janë të zbatueshme për ju në kontekst të institucioneve qendrore:

- *Qeveria*. Nëse një pjesëtar i një komuniteti është anëtar i Qeverisë dhe gjuha amtare e tij/saj nuk është një nga gjuhët zyrtare, ajo/ai ka të drejtë që të përdorë gjuhën e tij/saj në të gjitha takimet e institucioneve qendrore, si dhe në çfardo takim publik të organizuara nga to. Sipas kërkesës, institucionet qendrore duhet të sigurojnë përkthim.¹⁹⁰
- *Kuvendi i Kosovës*. Nëse një pjesëtar i një komuniteti është gjithashtu deputet i Kuvendit dhe gjuha e tij/saj amtare nuk është një nga gjuhët zyrtare, ajo/ai ka të drejtë të përdorë gjuhën e tij/saj amtare gjatë punës, debateve dhe procedurave tjera të Kuvendit, dhe Komisioneve përkatëse, si dhe në të gjitha takimet publike të organizuara nga ai. Nëse kërkohet, duhet t'ju sigurohen pajisje dhe krijohen kushte për të siguruar përkthim në gjuhën e tij/saj amtare. Cfarëdo dokumenti i dorëzuar në gjuhën e tij/saj amtare duhet të përkthehet në gjuhët zyrtare dhe të gjitha përgjigjet duhet të kthehen në gjuhën amtare të atij pjesëtari të komunitetit përkatës.¹⁹¹
- *Avokati i Popullit*. Nëse gjuha amtare e një pjesëtari të një komuniteti nuk është një nga gjuhët zyrtare të Kosovës dhe ajo/ai do që të parashtrojë ankesë në zyrat e Avokatit të Popullit, ajo/ai ka të drejtë t'i drejtohet në të folur ose të bëjë parashtrës në formë shkresash në gjuhën e tij/saj amtare. Pjesëtarët e komuniteteve gjithashtu kanë të drejtë të pranojnë përgjigje në gjuhën e tij/saj amtare.¹⁹² Për më tepër hollësi në lidhje me dorëzimin e ankesave Avokatit të Popullit, shihni pjesën 6.1 më poshtë.

Përdorimi i gjuhëve në nivelin komunal

Siç u theksua më lartë, gjuha shqipe dhe serbe gëzojnë status zyrtar në tërë Kosovën dhe në të gjitha nivelet e Qeverisë. Megjithatë, edhe gjuhët e komuniteteve tjera mund të fitojnë statusin e gjuhëve zyrtare në nivel komunal, në rast se plotësohen disa parakushte demografike.

Gjuhët me status zyrtar në nivel komunal

Për pjesëtarët e komuniteteve gjuha e të cilëve nuk është gjuhë zyrtare, *dhe nëse komuniteti i tyre përbën së paku 5% të popullsisë së komunës*, gjuha e tyre mund të shpallet gjuhë zyrtare në nivelin komunal.

¹⁸⁸ Ligji për Përdorimin e Gjuhëve (02/L-37), neni 4.7.

¹⁸⁹ Ligji për Përdorimin e Gjuhëve (02/L-37), neni 4.3, 5.1.

¹⁹⁰ Ligji për Përdorimin e Gjuhëve (02/L-37), neni 4.4.

¹⁹¹ Ligji për Përdorimin e Gjuhëve (02/L-37), neni 5.2.

¹⁹² Ligji për Përdorimin e Gjuhëve (02/L-37), neni 6.

Turqishtja në Prizren:

Ligji për Përdorimin e Gjuhëve (neni 2.3) i jep gjuhës turke statusin e gjuhës zyrtare në komunën e Prizrenit, pavarësisht nga faktorët demografikë. Ky nen njeh rëndësinë historike të gjuhës turke në Prizren.

Në kuadër të institucioneve komunale, gjuhët zyrtare të komunës gëzojnë status të barabartë.¹⁹³ Vini re se me ‘gjuhët zyrtare’ këtu i referohemi gjuhës shqipe dhe asaj serbe, dhe cilëso gjuhe tjetër të komuniteteve që është avancuar në status të gjuhës zyrtare në nivelin komunal.

Nëse gjuha e një komuniteti gëzon statusin e gjuhës zyrtare në nivelin komunal, pjesëtarët e tij kanë të drejtë të komunikojnë me institucionet dhe zyrtarët komunalë në atë gjuhë. Kjo përfshin të drejtën për të marrë shërbimet në dispozicion dhe dokumentet publike në atë gjuhë. Secili organ përfaqësues dhe ekzekutiv komunal ka për detyrë të sigurojnë që kjo të jetë e mundur.¹⁹⁴

Të gjitha gjuhëve zyrtare të komunës u është akorduar status i barabartë në mbledhjet dhe punën e institucioneve komunale. Nëse kërkohet, institucionet komunale duhet të vënë në dispozicion përkthim në të folur nga një gjuhë zyrtare në tjetrën, në mbledhjet brenda Komunës si dhe në mbledhjet publike të organizuara nga Komuna.¹⁹⁵

Rregulloret dhe aktet nënligjore duhet të shtypen dhe publikohen në gjuhët zyrtare të komunës. Të gjitha versionet janë të barasvlershme.¹⁹⁶

Dokumentet zyrtare duhet të ruhen dhe të bëhen publike në të gjitha gjuhët zyrtare të komunës. Këto përfshijnë shënimet dhe të dhënat nga mbledhjet, shënimet dhe të dhënat zyrtare të organeve përfaqësuese dhe ekzekutive komunale, regjistrat publikë, e kështu me radhë.

Emrat zyrtarë të institucioneve dhe organeve komunale duhet të shfaqen në gjuhët zyrtare të Komunës, ashtu si edhe shenjat zyrtare që tregojnë emrat e komunave, fshatrave, rrugëve, rrugicave dhe vendeve të tjera publike.¹⁹⁷

Gjuhët në përdorim zyrtar në nivel komunal

Për pjesëtarët e një komuniteti gjuha e të cilit nuk është gjuhë zyrtare, dhe nëse komuniteti e tyre përbën mes 3% dhe 5% të popullsisë së komunës, gjuha e tyre mund të bëhet gjuhë “në përdorim zyrtar” në nivelin komunal.

Përveç kësaj, nëse gjuha e një komuniteti është folur tradicionalisht në komunën e caktuar, ajo do të konsiderohet gjuhë në përdorim zyrtar në po këtë komunë.¹⁹⁸

¹⁹³ Ligji për Përdorimin e Gjuhëve (02/L-37), neni 7.1.

¹⁹⁴ Ligji për Përdorimin e Gjuhëve (02/L-37), neni 7.2.

¹⁹⁵ Ligji për Përdorimin e Gjuhëve (02/L-37), neni 7.3.

¹⁹⁶ Ligji për Përdorimin e Gjuhëve (02/L-37), neni 7.6.

¹⁹⁷ Ligji për Përdorimin e Gjuhëve (02/L-37), neni 9.

¹⁹⁸ Ligji për Përdorimin e Gjuhëve (02/L-37), neni 2.4.

Nëse gjuha e një komuniteti është gjuhë në përdorim zyrtar në nivelin komunal, pjesëtarët e atij komuniteti kanë të drejtë t'u drejtohen ose t'u parashtrojnë kërkesa me shkrim institucioneve dhe zyrtarëve komunalë në po atë gjuhë. Nëse kërkohet, institucionet duhet të përgjigjen në po atë gjuhë.¹⁹⁹ Ngjashëm, nëse kërkohet, organi ekzekutiv dhe/ose përfaqësuesi komunal në fjalë duhet të sigurojë që rregulloret dhe aktet nënligjore komunale të nxirren dhe publikohen në atë gjuhë.²⁰⁰

Përdorimi i gjuhëve në shërbime publike

Në ndërmarrjet që kryejnë shërbime publike, gjuhët zyrtare gëzojnë status të barabartë.²⁰¹

Pjesëtarët e komuniteteve kanë të drejtë të komunikojnë me ndërmarrje që ofrojnë shërbime publike në cilëndo gjuhë zyrtare në Kosovë, sa i përket ofrimit të shërbimeve dhe dhënies së dokumenteve nga to, përfshirë gjuhët zyrtare komunale dhe gjuhët në përdorim zyrtar në komunën e caktuar. Secila ndërmarrje e tillë është e obliguar që ta bëjë këtë lloj komunikimi të mundshëm.²⁰²

Përdorimi i gjuhëve në sistemin e drejtësisë

Arrestimi dhe akuzat penale

Nëse një pjesëtar i një komuniteti arrestohet apo ngarkohet me ndonjë vepër penale, ajo/ai ka të drejtë që sa më shpejt dhe në një gjuhë që e kupton të informohet për arsyet e arrestimit dhe të ngarkimit të çfarëdo veprë ndaj saj/tij.²⁰³ Nëse ajo/ai është pjesëtar i komuniteteve gjuha amtare e të cilave nuk është një nga gjuhët zyrtare, ju këto informata do t'i merrni në gjuhën tuaj amtare.²⁰⁴

Procedurat gjyqësore: përdorimi i gjuhëve zyrtare

Gjuhët zyrtare duhet të përdoren në baza të barabarta në të gjitha procedurat gjyqësore.²⁰⁵

Nëse një pjesëtar i një komuniteti merr pjesë në një procedurë penale ose procedura të tjera gjyqësore, autoritetet përkatëse (gjykatat, prokuroritë, etj.) duhet të sigurojnë që ajo/ai të përdor gjuhën zyrtare që dëshiron.²⁰⁶ Pjesëtari në fjali gjithashtu mund të kërkon që procedurat t'ju përkthehen në mënyrë simultane nga një gjuhë zyrtare në tjetrën.²⁰⁷

Procedurat gjyqësore: përdorimi i gjuhëve të tjera

Nëse një pjesëtar i një komuniteti merr pjesë në procedura gjyqësore dhe nuk flet e as kupton gjuhën (apo gjuhët) që përdoren gjatë saj, ajo/ai ka të drejtë të përdor gjuhën e saj/tij. Nëse ajo/ai i përket një komuniteti gjuha amtare e të cilit nuk është një nga gjuhët zyrtare, ajo gjuhë do të jetë gjuha e saj/tij amtare.²⁰⁸ Kjo e drejtë në veçanti zbatohet sa i përket të drejtës së parashtrimit të

¹⁹⁹ Ligji për Përdorimin e Gjuhëve (02/L-37), neni 8.1.

²⁰⁰ Ligji për Përdorimin e Gjuhëve (02/L-37), neni 8.2 dhe 8.3.

²⁰¹ Ligji për Përdorimin e Gjuhëve (02/L-37), neni, 30.1.

²⁰² Ligji për Përdorimin e Gjuhëve (02/L-37), neni 30.2, 30.3.

²⁰³ Ligji për Përdorimin e Gjuhëve (02/L-37), neni 15.1.

²⁰⁴ Ligji për Përdorimin e Gjuhëve (02/L-37), neni 15.2.

²⁰⁵ Ligji për Përdorimin e Gjuhëve (02/L-37), neni 12.1.

²⁰⁶ Ligji për Përdorimin e Gjuhëve (02/L-37), neni 12.2.

²⁰⁷ Ligji për Përdorimin e Gjuhëve (02/L-37), neni 13.1.

²⁰⁸ Ligji për Përdorimin e Gjuhëve (02/L-37), neni 16.2, 17.2.

shkresave, dëshmive dhe dëgjimit të fakteve dhe dëshmive të rastit.²⁰⁹ Në këtë kuptim, autoritetet gjyqësore të përfshira në procedurë janë të obliguara t’ju sigurojnë përkthyes pa pagesë.²¹⁰

Gjykatat mund të lëshojnë dokumente në lidhje me procedurat në gjuhën zyrtare të zgjedhur për zhvillim të procedurës. Megjithatë, ata që janë palë në procedurë gjithashtu mund të kërkojnë që dokumentet të lëshohen në gjuhët e tjera zyrtare.²¹¹

Burgosja

Institucionet penale dhe të burgimit duhet të sigurojnë që stafi i tyre të flasë gjuhën (apo gjuhët) që fliten apo kuptohen nga shumica e të burgosurve.

Nëse një pjesëtar i një komuniteti është i burgosur, dhe mund të dëshmojë se ka nevojë gjegjëse, ajo/ai ka të drejtë t’i sigurohet përkthim në një gjuhën të cilën e kupton.²¹²

Emrat personale

Emrat dhe mbiemrat duhet shkruar në dokumentet zyrtare (regjistrat publik, dokumente të identifikimit personal, etj.) në gjuhën zyrtare të cilën e zgjedh pjesëtari në fjalë i komunitetit. Shkrimi i cfarëdo të dhënash të këtij lloji duhet bërë në alfabetin e gjuhës së zgjedhur, dhe të bëhet në pajtim me traditën dhe sistemin gjuhësor të kësaj gjuhe. Forma e zgjedhur duhet të shfrytëzohet nga zyrtarët publikë.²¹³

Përdorimi i gjuhëve në sferën private

Në ndërmarrje private, institucione private, shoqata dhe organizata private dhe aktivitete të vetëpunësimit, pjesëtarët e komuniteteve kanë të drejtë të përdorin gjuhën (apo gjuhët) që zgjedhin.²¹⁴

Megjithatë, në rastet kur gjuha nuk është gjuhë zyrtare ndërsa që aktivitetet në fjalë prekin interesin legjitim të publikut (rendin publik, sigurinë publike, shëndetin apo të drejtat e të tjerëve), institucionet e Kosovës gjithashtu duhet të kërkojnë që pjesëtarët e komuniteteve të përdorin njërin nga gjuhët zyrtare.²¹⁵

5.7 Mediat

Mediat e hapura dhe të pavarura kanë rëndësi të veçantë në çdo shoqëri demokratike. Rëndësia e informatave dhe qasshmërisë së tyre për audiencën e gjerë është parakusht jetësor për të drejtat e lirisë së shprehjes dhe pjesëmarrjes politike.

²⁰⁹ Ligji për Përdorimin e Gjuhëve (02/L-37), neni 16.1, 17.1.

²¹⁰ Ligji për Përdorimin e Gjuhëve (02/L-37), neni 16.3.

²¹¹ Ligji për Përdorimin e Gjuhëve (02/L-37), neni 14.

²¹² Ligji për Përdorimin e Gjuhëve (02/L-37), neni 18.

²¹³ Ligji për Përdorimin e Gjuhëve (02/L-37), neni 27.1, 27.2.

²¹⁴ Ligji për Përdorimin e Gjuhëve (02/L-37), neni 29.1.

²¹⁵ Ligji për Përdorimin e Gjuhëve (02/L-37), neni 29.2.

Të drejtat e komuniteteve në media në Kosovë janë të ndërlidhura ngushtë me obligimet shtetërore të transmetuesit publik, i cili mëton të kanalizojë perspektivat e komuniteteve në transmetimet e lajmeve në vend; dhe me dispozitat speciale për një televizion në gjuhën serbe.

Të përgjithshme

Pjesëtarëve të komuniteteve u garantohet qasja pa diskriminim në informata.²¹⁶ Ata kanë të drejtë të themelojnë dhe të shfrytëzojnë mediat në gjuhën e tyre. Kjo përfshin gazetatat ditore dhe shërbimet elektronike. Ata gjithashtu kanë të drejtë të shfrytëzimit të një numri të frekuencave të rezervuar në mediat elektronike.²¹⁷ Përveç kësaj, pjesëtarëve të komuniteteve garantohet pranim i lirshëm i transmetimeve ndërkufitare, qoftë në mënyrë direkte, qoftë përmes transmetimit apo ritransmetimit.²¹⁸

Megjithatë, vëreni se të gjitha këto të drejta i nënshtrohen rregullores që ndalon nxitjen apo shpërndarjen e urrejtjes apo jotolerancës racore, etnike apo fetare.²¹⁹

Transmetuesi publik

Të gjitha komunitetet në Kosovë kanë të drejtë të përfaqësohen në mënyrë të barabartë në mediat që bëjnë transmetim publik, ndërsa që atyre ju alokohet koha për programet e komuniteteve të tyre në kanalet e transmetuesve publik.²²⁰ Në lidhje me minoritetin serb, Qeveria është e obliguar që të ndërmarrë “të gjitha masat brenda kompetencave të saj” për sigurimin e një plani ndërkombëtar të frekuencave që do t’i sigurojë komunitetin serb qasje në një kanal televiziv në gjuhën serbe, i cili të jetë i licencuar, i pavarur, me mbulim në mbarë Kosovën, dhe i cili të funksionojë në mënyrë efektive dhe pa diskriminim.²²¹ Radio Televizioni i Kosovës (RTK), institucioni për transmetim publik, është institucion i obliguar me ligj, dhe ka themeluar një kanal televiziv në shqip dhe një në serbisht.²²² Për më tepër, 10% e buxhetit të përgjithshëm të RTK-së, në baza vjetore, i alokohet kanalit televiziv të RTK-së në gjuhën serbe.²²³

Sa u përket komuniteteve jo-serbe, të dy kanalet televizive të RTK-së duhet t’ia dedikojnë jo më pak se 15% të kohës së tyre të transmetimit të programeve në gjuhët e komuniteteve të tjera.²²⁴ Komunitetet dhe pjesëtarët e tyre duhet të kenë rol udhëheqës në krijimin dhe prezantimin e këtyre programeve.²²⁵

Politika e emetimit publik në Kosovë është e dizajnuar për të promovuar prodhimet nga mediat lokale, si dhe për të ofruar një sërë shërbimesh cilësore të emetimit. Gjithashtu ajo ka për qëllim të inkurajojë shpërndarjen më të gjerë të mundshme gjeografike, me qëllim të sigurimit të shërbimeve për të gjitha komunitetet në Kosovë. Alokimi i frekuencave të emetimit duhet të merr parasysh

²¹⁶ Ligji për Komunitetet (03/L-047), neni 6.1.

²¹⁷ Ligji për Komunitetet (03/L-047), neni 6.1.

²¹⁸ Ligji për Komunitetet (03/L-047), neni 6.6.

²¹⁹ Ligji për Komunitetet (03/L-047), neni 6.8.

²²⁰ Ligji për Komunitetet (03/L-047), neni 6.2.

²²¹ Ligji për Komunitetet (03/L-047), neni 6.5.

²²² Ligji për Radio-Televizionin e Kosovës (2011/04-L-046), neni 8.2

²²³ Ligji për Radio-Televizionin e Kosovës (2011/04-L-046), neni 21.4.1

²²⁴ Ligji për Radio-Televizionin e Kosovës (2011/04-L-046), neni 8.3.

²²⁵ Ligji për Komunitetet (03/L-047), neni 6.3.

nevojat e komunitetit dhe kapacitetet e tregut, ndërsa që tërë programimi duhet të pasqyrojë barazinë mes qytetarëve dhe komuniteteve.²²⁶

Komisioni i Pavarur për Media (KPM) është një organ politikisht neutral, përgjegjës për implementimin e kësaj politike. Ai përbëhet nga tri organe të ndara:

- Këshilli
- Zyra e Kryeshefit Ekzekutiv, dhe
- Bordi për Ankesa të Mediave.

Përbërja e Këshillit është relevante për komunitetet. Të paktën dy anëtarë të KPM-së duhet të emërohen nga pjesëtarët e komuniteteve dhe të paktën dy (2) anëtarë duhet të jenë të gjinisë femërore.²²⁷ Të gjithë anëtarët e KPM-së emërohen nga Kuvendi i Kosovës.²²⁸

Për më shumë detaje mbi procedurën e emërimeve, ju lutemi t'i referoheni Ligjit për Komisionin e Pavarur për Media (4/L-044), nenit 11.

Nëse një komunitet dëshiron t'i parashtrojë ankesë KPM-së, ju lutemi të ndiqni procedurën e sqaruar në kaptinën 6.3 më poshtë.

5.8 Arsimi

Arsimi është i rëndësishë kyçe për komunitetet në Kosovë, jo vetëm për shkak se përbën burim primar të njohurive dhe ideve për një gjeneratë të re, por edhe për shkak se ka implikime të mëdha praktike për qasje të barabartë në punësim, mundësi sociale dhe pjesëmarrje politike.

Krahas dispozitave që ndërlidhen me plan-programin kombëtar, të drejtat e komuniteteve për arsim në Kosovë janë të ndërlidhura ngushtë me të drejtat gjuhësore, në veçanti sa i përket gjuhës së mësimdhënies.

Plan-programi

Plan-programi kombëtar i arsimit në Kosovë duhet të mbulojë "historinë, kulturën dhe atributet tjera të komuniteteve që tradicionalisht janë të pranishme në vend, me qëllim të stimulimit të një fryme të respektit, mirëkuptimit dhe tolerancës mes të gjitha komuniteteve në Kosovë."²²⁹ Në pajtim me këtë qëllim, synim i deklaruar i Ministrisë së Arsimit, Shkencës dhe Teknologjisë (MASHT) është "një sistem unik i arsimit në Kosovë, i cili respekton dallimet gjuhësore, kulturore, historike, artistike dhe tradicionale, përmes të cilave kultivohet identiteti kombëtar."²³⁰ MASHT është aktualisht duke zhvilluar një plan-program të ri kombëtar, i cili është planifikuar të finalizohet në vitin 2018.

Sidoqoftë, duhet theksuar se komuniteti serb ka hezituuar të marrë pjesë në zhvillimin dhe hartimin e programeve të reja mësimore, dhe, edhe nga 21 marsi 2013, edhe më tej vazhdon të punojë sipas

²²⁶ Ligji për Komisionin e Pavarur për Media (04/L-044), neni 9.4.

²²⁷ Ligji për Komisionin e Pavarur për Media (04/L-044), neni 10.5.

²²⁸ Ligji për Komisionin e Pavarur për Media (04/L-044), neni 11.1.

²²⁹ Ligji për Komunitetet (03/L-047), neni 8.12.

²³⁰ Ministria e Arsimit, Shkencës dhe Teknologjisë e Kosovës (MASHT), '[Education and the Integration of Communities](#)', ('Arsimimi dhe Integrimi i Komuniteteve'), ueb-faqja zyrtare e MASHT-it.

kornizës së programeve të vjetra arsimore të Serbisë. Dispozita të veçanta aplikohen për shkollat ku mësimi zhvillohet në gjuhën serbe (shih kaptinën më poshtë).

Gjuha e mësimdhënies

Sic u theksua më sipër, të drejtat në arsim të komuniteteve janë ngushtë të lidhura me të drejtat gjuhësore. Ndonëse e drejta në arsimim fillor është e drejtë universale në tërë Kosovën²³¹, komunitetet gjuha amtare e të cilëve nuk është gjuhë e mësimdhënies në nivel kombëtar, ju nuk do të mund të gëzoni në tërësi këtë të drejtë fundamentale. Kjo do të përbënte diskriminim të tërthortë, sipas sqarimit të dhënë në kaptinën 5.2 më sipër.

Për këtë arsye, korniza legislative e Kosovës përfshin një numër dispozitash për të siguruar që të gjithë nxënësit të kenë qasje në arsim në gjuhët e tyre amtare, në nivel parashkollor, fillor dhe të mesëm. Për më tepër, të gjithë nxënësit që kanë arsimuar në një gjuhë që nuk është gjuhë zyrtare e Kosovës janë të obliguar ta mësojnë një nga gjuhët zyrtare në Kosovë, në mënyrë që të kenë mundësi të barabarta në progresin e mëtejshëm të tyre në arsimimin e lartë.

E drejta në arsim në një nga gjuhët zyrtare të Kosovës

Në të gjitha nivelet e arsimimit, pjesëtarët e komuniteteve kanë të drejtë të zgjedhin, për vete apo për fëmijët e tyre, gjuhën e preferuar zyrtare të mësimdhënies.²³²

Nëse jeni nxënës, ju mund të vendosni, krahas prindërve tuaj, në cilën gjuhë zyrtare do t'i mbajë shkolla regjistrat tuaj shkollor.²³³

Mësimi në gjuhën serbe

Ekzistojnë dispozita të veçanta sa i përket mësimi në gjuhën serbe, dhe komunave ju lejohej krijimi i kushteve për të ofruar këtë lloj arsimimi.²³⁴ Për të bërë këtë, ato gjithashtu kanë të drejtë të bashkëpunojnë me komuna dhe institucione të Republikës së Serbisë, përfshirë agjencitë qeveritare.²³⁵

Nëse një shkollë do që të ofrojë mësim në gjuhën serbe, ajo mundet që, bazuar në kushte të caktuara, të aplikojë plan-programet dhe të shfrytëzojnë tekstet shkollore të përpiluar nga Ministria e Arsimit e Republikës së Serbisë.²³⁶

Kompetencat e shtuara për arsim të lartë

Komuna e Mitrovicës Veriore ka kompetenca të shtuara në fushën e arsimit të lartë, ndërsa që Universiteti i Mitrovicës Veriore është shpallur institucion autonom publik i arsimit të lartë në gjuhën serbe.²³⁷

²³¹ Kushtetuta, neni 47.

²³² Ligji për Komunitetet (03/L-047), neni 8.1; Ligji për Përdorimin e Gjuhëve (02/L-37), neni 19.2.

²³³ Ligji për Përdorimin e Gjuhëve (02/L-37) (02/L-37), neni 24.1.

²³⁴ Ligji për Arsimin në Komunat e Republikës së Kosovës (03/L-068), neni 12.1.

²³⁵ Ligji për Arsimin në Komunat e Republikës së Kosovës (03/L-068), neni 4.3.

²³⁶ Ligji për Arsimin në Komunat e Republikës së Kosovës (03/L-068), neni 12.4.

²³⁷ Ligji për Arsimin në Komunat e Republikës së Kosovës (03/L-068), neni 14.

Komuna e Mitrovicës Veriore është përgjegjëse për universitetin.²³⁸ Ajo duhet të sigurojë se universiteti do të gëzojë premisa dhe financim adekuat për të kryer funksionet e veta nga buxheti i Kosovës dhe nga burimet tjera institucionale. Universiteti gjithashtu mund të pranojë fonde nga Qeveria e Republikës së Serbisë, me kusht që kjo të bëhet në mënyrë transparente, publike dhe në pajtim me ligjet e Kosovës.²³⁹

Megjithatë, deri në prill 2013, për shkak të pengesave politike, Komuna e Mitrovicës Veriore ende nuk është themeluar zyrtarisht dhe Universiteti i Mitrovicës Veriore vazhdon të funksionojë në kuadër të sistemit të arsimit të Serbisë.

Arsimimi në gjuhët e komuniteteve që nuk janë gjuhë zyrtare

Arsimi publik parashkollor, fillor dhe i mesëm

Pjesëtarët e komuniteteve gjuha e të cilëve nuk është gjuhë zyrtare kanë të drejtë në arsimim publik parashkollor, fillor dhe të mesëm në gjuhën e tyre amtare.²⁴⁰ Megjithatë, ata gjithashtu duhet të mësojnë një gjuhë zyrtare, sipas zgjedhjes së tyre.²⁴¹ Nëse ata ndjekin mësimin në gjuhë të komunitetit që nuk është gjuhë zyrtare, ata kanë të drejtë që raportet dhe certifikatat përkatëse t'u lëshohen në gjuhën e tyre, sikur edhe që regjistrat e tyre të mbahen në po atë gjuhë.²⁴²

Lëndët dhe mësimi në gjuhën e komunitetit duhet të themelohen në bazë të pragjeve të arsyeshme dhe të qëndrueshme, të përcaktuara nga Qeveria. Megjithatë, në rast kur këto pragje nuk përmbushen, Qeveria ka për obligim të ofrojë alternativa. Këto alternativa përfshijnë:

- Transport të subvencionuar për në zonat ku ofrohet arsimim i tillë,
- Mësim nga distanca,
- Aranzhime të mësimdhënies në rotacion, ose
- Oferta për vendosje dhe qëndrim.²⁴³

Në rastet kur arsimimi ofrohet në gjuhë të komunitetit që nuk është gjuhë zyrtare, Qeveria është përgjegjëse për përcaktimin e një plan-programi të integruar për monitorimin dhe zhvillimin e cilësisë së arsimit të ofruar.²⁴⁴

Entitetet që ofrojnë arsim në gjuhë të komuniteteve që nuk janë gjuhë zyrtare mund të dizajnojnë programet e veta shkollore. Megjithatë, ato duhet të jenë në pajtim me plan-programin e integruar të hartuar nga Qeveria, dhe duhet të përmbushin standardet që ai plan-program thekson se do të arrijë. Ngjashëm, komunitetet kanë të drejtë të gjenerojnë module arsimore lidhur me kulturën, historinë dhe traditën e tyre, në bashkëpunim me Qeverinë.²⁴⁵

²³⁸ Ligji për Arsimin në Komunitet e Republikës së Kosovës (03/L-068), neni 14(d).

²³⁹ Ligji për Arsimin në Komunitet e Republikës së Kosovës (03/L-068), neni 14(e).

²⁴⁰ Ligji për Komunitetet (03/L-047), neni 8.1; Ligji për Përdorimin e Gjuhëve (02/L-37), neni 20.1.

²⁴¹ Ligji për Komunitetet (03/L-047), neni 8.10; Ligji për Përdorimin e Gjuhëve (02/L-37), neni 21.

²⁴² Ligji për Përdorimin e Gjuhëve (02/L-37), neni 24.3.

²⁴³ Ligji për Komunitetet (03/L-047), neni 8.2

²⁴⁴ Ligji për Komunitetet (03/L-047), neni 8.7.

²⁴⁵ Ligji për Komunitetet (03/L-047), neni 8.7.

Qeveria është përgjegjëse për sigurimin e personelit të mjaftueshëm dhe të kualifikuar. Trajnimet e mësimdhënësve duhet kryer në gjuhët relevante për ata që kërkojnë të japin mësim në shkolla që mësimin e zhvillojnë në gjuhë të komuniteteve.²⁴⁶

Qeveria duhet të sigurojë që udhëheqësit dhe mësimdhënësit në institucione publike arsimore që veprojnë në gjuhë të komuniteteve të jenë kryesisht përfaqësues të po atyre komuniteteve dhe të jenë plotësisht të njohur me identitetin e tyre.²⁴⁷

Arsimi i lartë dhe trajnimet përkatëse

Për pjesëtarët e komuniteteve gjuha e të cilëve nuk është gjuhë zyrtare, Shteti ka për obligim të garantojë lehtësira ekzistuese për trajnim profesional dhe arsimin të lartë në atë gjuhë. Për më tepër, nëse komuniteti shpreh nevojën për arsimim të lartë dhe programe të trajnimit profesional në gjuhën e komunitetit tuaj, shteti duhet t'i sigurojë ato, me kusht që kjo të vlerësohet financiarisht e arsyeshme.²⁴⁸

Pjesëtarët e komuniteteve e kanë të garantuara nga Qeveria qasjen e barabartë në arsim të lartë, ngase kjo e fundit ka për obligim të përcaktojë "masa të posaçme" për të siguruar pranimin e kandidatëve nga shkollat e komuniteteve në institucionet universitare apo të arsimit të lartë.²⁴⁹ Çdo vit akademik, Ministria e Arsimit, Shkencës dhe Teknologjisë (MASHT) rezervon një numër vendesh në universitetet publike për studentë nga komunitetet minoritare.

Institutet private arsimore dhe trajnuese në gjuhët e komunitetit

Komunitetet dhe pjesëtarët e tyre kanë të drejtë të themelojnë dhe menaxhojnë institute private arsimore dhe trajnuese, për të cilat mund të përfitoni nga asistenca financiare publike.

Këto veprimtari mund të aplikojnë për akreditim tek MASHT, me kusht që të veprojnë në pajtim me standardet e përgjithshme arsimore të plan-programit të përgjithshëm të Kosovës. Me këtë rast, MASHT është përgjegjës për monitorimin e cilësisë së arsimit të ofruar.²⁵⁰

5.9 Mundësitë ekonomike dhe sociale

Edhe pse diskriminimi direkt dhe i tërthortë ndaj personave që u përkasin komuniteteve vazhdon të ndodhë në jetën ekonomike dhe sociale, dispozitat legjislative mbi mundësitë ekonomike dhe sociale janë mjaft të pazhvilluara nëse krahasohen me gjendjen reale. Anash obligimeve të përgjithshme të Shtetit për të promovuar barazi të plotë dhe efektive, vëmendja është parimisht e fokusuar në punësim.

Të përgjithshme

Në përgjithësi, Shteti duhet të ndërmarrë "masa adekuate" për të promovuar barazi të plotë dhe efektive në jetën ekonomike dhe sociale.²⁵¹ Qasja në punësim, mbrojtje sociale dhe banim janë theksuar si fusha të rëndësishme të veçantë.²⁵²

²⁴⁶ Ligji për Komunitetet (03/L-047), neni 8.8.

²⁴⁷ Ligji për Komunitetet (03/L-047), neni 8.9.

²⁴⁸ Ligji për Komunitetet (03/L-047), neni 8.3.

²⁴⁹ Ligji për Komunitetet (03/L-047), neni 8.11.

²⁵⁰ Ligji për Komunitetet (03/L-047), neni 8.4; Ligji për Përdorimin e Gjuhëve (02/L-37), neni 22.

Pjesëtarët e komuniteteve kanë të drejtën specifike që të gëzojnë pronën e tyre tuaj dhe të marrin kompensim të drejtë dhe të barabartë për punën që kryejnë, pa diskriminim.²⁵³

Pjesëtarët femra të komuniteteve gjithashtu duhet të jenë të vetëdijshme për rrezikun e 'diskriminimit të dyfishtë' në dy baza, të gjinisë dhe përkatësisë në një komunitet. Shteti ka për obligim që të miratojë masa të veçanta për t'iu kundërvënë diskriminimit të tillë.²⁵⁴

Punësimi

Parimi i mos-diskriminimit në bazë të asociimit me një komunitet kombëtar është një nga parimet udhëzuese të shërbimit civil.²⁵⁵

Shteti duhet të zhvillojë programe të punësimit publik dhe masa tjera të posaçme që kanë për qëllim punësimin. Pjesëtarët e komuniteteve romë, ashkali dhe egjiptas kanë të drejtë të gëzojnë kujdes të posaçëm sa i përket kësaj.²⁵⁶

Pjesëtarët e komuniteteve kanë të drejtë të përfaqësohen në mënyrë të barabartë në punësim në të gjitha nivelet e ndërmarrjeve publike (NP) dhe institucioneve publike (përfshirë sektorin e sigurisë, gjyqësisë, prokuroritë, agjencitë qeveritare për administrim të drejtësisë dhe shërbimin korrektues, të mbrojtjes, sigurisë dhe inteligjencës).²⁵⁷ Për më tepër, përmirësimi i qasjes së komuniteteve në mundësi ekonomike dhe të punësimit duhet realizuar me pjesëmarrje të plotë dhe në konsultim me organizatat përfaqësuese të komuniteteve.²⁵⁸

Sa i përket punësimit, pozitat e hapura duhet të reklamohen gjerësisht në gjuhën shqipe dhe serbe. Autoritetet punëdhënëse duhet të formojnë panele me tre (3) apo më shumë anëtarë, të cilët denjësisht përfaqësojnë komunitetet në Kosovë, për shqyrtimin e aplikacioneve për punësim, para-kualifikimin, intervistimin dhe përzgjedhjen e kandidatëve.²⁵⁹

Bordi i Pavarur Mbikëqyrës është krijuar për t'u marrë me situata për të cilat pohohet se punëdhënësit kanë shkelur parimin e mos-diskriminimit në bazë të përkatësisë në një pakicë kombëtare. Për detaje të mëtejme lidhur me parashtrimin e ankesave të tilla, ju lutemi referojuni kaptinës 6.3 më poshtë.

Nëse pjesëtarët e komuniteteve e kanë të vështirë t'i plotësojnë standardet për t'u pranuar në vende pune në shërbim publik, e në veçanti në vende në nivel më të lartë, ata kanë të drejtë në

²⁵¹ Kushtetuta, neni 58.4.

²⁵² Ligji Kundër Diskriminimit, neni 4(a), 4(c), 4(e), 4(h).

²⁵³ Ligji për Komunitetet (03/L-047), neni 9.1.

²⁵⁴ Ligji për Komunitetet (03/L-047), neni 9.4.

²⁵⁵ Rregullorja nr. 2001/36 mbi Shërbimin Civil të Kosovës, neni 2.1(g).

²⁵⁶ Ligji për Komunitetet (03/L-047), neni 9.2.

²⁵⁷ Ligji për Komunitetet (03/L-047), neni 9.5.

²⁵⁸ Ligji për Komunitetet (03/L-047), neni 9.3.

²⁵⁹ Rregullorja nr. 2001/36 mbi Shërbimin Civil të Kosovës, neni 3.1(a-b).

masa të caktuara të veçanta.²⁶⁰ Për shembull, të gjitha autoritetet punëdhënëse mund të shfrytëzojnë, sipas nevojës, masat vijuese afirmative:

- *Rekrutimi aktiv.* Punëdhënësi mund të bëjë përpjekje të posaçme për të identifikuar dhe marrë aplikacione për vende pune nga pjesëtarët e komuniteteve të nën-përfaqësuar, në veçanti mes personave të zhvendosur dhe refugjatëve.
- *Adresimi i rezultateve të diskriminimit afatgjatë.* Punëdhënësi mund të sajë programe të trajnimit në vend të punës për komunitete që zakonisht janë në disavantazh, për të përmirësuar gjasat e tyre në aplikim dhe konkurrim për promovim. Trajnimi duhet të ofrohet në mënyrë të barabartë për të gjithë shërbyesit civilë, të të gjitha etnive dhe të dyja gjinive.
- *Adresimi i diskriminimit përmes trajnimit dhe mekanizmave përkatës rregullativ.* Punëdhënësi duhet të sigurohet që personeli të kuptojë politikën kundër diskriminimit dhe të ketë qasje në procedura adekuate në rast të pakënaqësive.²⁶¹

Krahas kësaj, komunat dhe agjencitë ekzekutive janë të obliguara të përgatisin deklaratat politike për mundësi të barabarta (DPMB) dhe strategjitë përkatëse zbatuese. DPMB duhet të arrijnë disa objektiva të caktuara, siç janë:

- Inkurajimin e aplikimit të personave që u përkasin komuniteteve të nën-përfaqësuar të Kosovës, përfshirë pjesëtarët e komuniteteve pakicë;
- Promovimin e të kuptuarit dhe shfrytëzuarit të të dyja gjuhëve zyrtare të Kosovës nga punonjësit; dhe
- Sigurimin që të gjithë qytetarëve tu ofrohen shërbimet civile të të njëjtës cilësi.²⁶²

5.10 Shëndetësia

Të drejtat e komuniteteve dhe pjesëtarëve të tyre për kujdes shëndetësor kryesisht kanë të bëjnë me njohjen e kualifikimeve mjekësore dhe përkthimin e informatave mjekësore në gjuhët e komunitetit, si dhe qasje të barabartë në kujdes shëndetësor. Këtu përfshihen edhe disa të drejta më të avancuara sa i përket kompetencave të shtuara për disa komuna në ofrimin e kujdesit sekondar shëndetësor.

Të përgjithshme

Pjesëtarët e komuniteteve kanë të drejtë në qasje të barabartë dhe pa diskriminim në kujdes shëndetësor. Shteti duhet të ndërmarrë “masat e domosdoshme” për të siguruar këtë.²⁶³ Në veçanti, shteti obligohet të përcaktojë procedura efektive, transparente, që sigurojnë pjesëmarrje dhe qasje për të monitoruar qasjen në kujdes shëndetësor dhe ofrimin e shërbimeve shëndetësore për pjesëtarët e komuniteteve.²⁶⁴ Kujdes i veçantë duhet t’i kushtohet sigurimit të shërbimeve të kënaqshme shëndetësore për personat që i përkasin komuniteteve më të cënueshme nga aspekti social dhe ekonomik.²⁶⁵

²⁶⁰ Ligji për Komunitetet (03/L-047), neni 9.6.

²⁶¹ Urdhëresa Administrative nr 2003/2 për implementimin e Rregullores së UNMIK-ut Nr. 2001/36 mbi Shërbimin Civil në Kosovë, neni 10.1(a)-(c).

²⁶² MShP DCSA AI 2003/12 mbi Procedurat e Mundësive të Barabarta, në dispozicion në <http://www.ks-gov.net/mshp/Documents/No.MPS-DCSA-2003-12.pdf> (qasur më 1 korrik 2009).

²⁶³ Ligji për Komunitetet (03/L-047), neni 10.1.

²⁶⁴ Ligji për Komunitetet (03/L-047), neni 10.6.

²⁶⁵ Ligji për Komunitetet (03/L-047), neni 10.2.

Pjesëtarët e komuniteteve kanë të drejtë të informohen sa i përket edukimit shëndetësor, përfshirë informatat mbi të drejtat dhe obligimet e tyre, të cilat duhet t'u ofrohen dhe të postohen në gjuhën e komunitetit të tyre.²⁶⁶ Udhëzimet për siguri shëndetësore duhet gjithashtu të vihen në dispozicion në gjuhën e tyre.²⁶⁷

Republika e Kosovës duhet të njeh kualifikimet mjekësore të marra jashtë vendit, në veçanti ato të personave që flasin gjuhët e komuniteteve, me kusht që ato të jenë marrë në pajtim me standardet ndërkombëtare të akreditimit.²⁶⁸

Kompetencat e shtuara komunale

Komunave të Mitrovicës Veriore, Graçanicës dhe Shtërpçës u janë akorduar kompetenca të shtuara në këtë fushë dhe rrjedhimisht janë përgjegjëse për ofrimin e kujdesit shëndetësor dytësor. Kjo përfshin regjistrimin dhe licencimin e institucioneve që ofrojnë shërbime shëndetësore, rekrutimin, pagimin e pagave dhe trajnimin e personelit shëndetësor dhe administratorëve përkatës.²⁶⁹

5.11 Pjesëmarrja politike

Dispozitat për pjesëmarrje efektive politike të komuniteteve janë kyçe për funksionimin e duhur të një shoqërie shumë-etnike. Vetëm përmes pjesëmarrjes efektive politike mund t'i jepet kujdesi i duhur shqyrtimit të interesave të ndryshëm të komuniteteve të ndryshme, në kontekst të vendimmarrjes dhe zhvillimit të ligjeve dhe programeve qeveritare.

Si rrjedhojë, korniza legjislative në Kosovë u ka dhënë komuniteteve dhe pjesëtarëve të komuniteteve të drejta të avancuara për pjesëmarrje efektive. Këto të drejta përfshijnë të drejtat për formimin e partive politike, dhe të përfaqësimit në të gjitha nivelet e qeverisë.

Në institucionet e Kosovës, pjesëmarrja e komuniteteve shtrihet edhe në 'vertikalisht' edhe 'horizontalisht':

- Vertikalisht, nga niveli më i lartë i qeverisë qendrore deri tek nivelet më ulëta komunale e lokale; dhe
- Horizontalisht, përgjatë të gjitha fushave politike, posaçërisht relevante për komunitetet (p.sh. në arsim, gjuhë, religjion dhe trashëgimi kulturore, etj).

Në qeverinë qendrore, pjesëmarrja e komuniteteve sigurohet përmes përfaqësimit të garantuar në Kuvend të Kosovës, në Qeveri, në gjyqësi dhe organe tjera.²⁷⁰

Në nivelin komunal, komunitetet kanë të drejtë të gëzojnë përfaqësim në organet komunale legjislative dhe ekzekutive.

²⁶⁶ Ligji për Komunitetet (03/L-047), neni 10.5.

²⁶⁷ Ligji për Komunitetet (03/L-047), neni 10.3.

²⁶⁸ Ligji për Komunitetet (03/L-047), neni 10.4.

²⁶⁹ Ligji për Vetëqeverisje Lokale (03/L-040), neni 20.

²⁷⁰ Ligji për Komunitetet (03/L-047), neni 11.1.

Së fundmi, OPK-të inkurajohen t'u ndihmojnë komuniteteve përkatëse në përfaqësimin e interesave të tyre përkatëse në mënyrë të konsoliduar, në radhë të parë përmes Këshillit Konsultativ për Komunitete.²⁷¹

Partitë politike

Pjesëtarët e komuniteteve kanë të drejtë të formojnë parti politike dhe të kandidohen për pozita të zgjedhura në të gjitha nivelet e qeverisë.²⁷²

Si rregull, partitë politike nuk mund të përjashtojnë individët për shkak të përkatësisë në komunitete. Megjithatë, një përjashtim i rëndësishëm nga ky rregull aplikohet në rastet kur pjesëtarët e komuniteteve vendosin të krijojnë parti me qëllim të përfaqësimit të komunitetit të tyre.²⁷³

Niveli qendror

Dega legjislative

Kuvendi i Kosovës

Njëzet (20) nga njëqindnjëzet (120) ulëse të Kuvendit të Kosovës janë të garantuara për përfaqësim të komuniteteve që nuk përbëjnë shumicën në Kosovë. Këto ulëse janë të shpërndara mes komuniteteve si vijon:

- Komuniteti serb në Kosovë ka të drejtë në së paku dhjetë (10) ulëse të garantuara (edhe nëse numri i ulëseve të fituara në zgjedhje të hapura është më i vogël se dhjetë (10));
- Komunitetet tjera gjithashtu kanë të drejtë të mbajnë numrin minimal të ulëseve, si vijon:
 - o Tri (3) ulëse për komunitetin boshnjak,
 - o Dy (2) ulëse për komunitetin turk,
 - o Një (1) ulëse për komunitetin goran,
 - o Një (1) ulëse për komunitetin rom,
 - o Një (1) ulëse për komunitetin ashkali
 - o Një (1) ulëse për komunitetin egjiptas
 - o Një (1) ulëse shtesë për komunitetin rom, ashkali apo egjiptas, varësisht nga numri më i lartë i votave të përgjithshme.²⁷⁴

Përfaqësimi i kroatëve dhe malazezëve në Kuvend:

Komunitete kroat dhe ai malazez janë njohur shprehimisht vetëm përmes plotësim-ndryshimit të Ligjit mbi Komunitetet, më 8 dhjetor 2011, dhe për pasojë nuk kanë të drejtë të gëzojnë një numër minimal të ulëseve.

Kushtetuta mund të ndryshohet vetëm me dy të tretat (2/3) e votave të të gjithë deputetëve. Këtu përfshihen edhe dy të tretat (2/3) e deputetëve që mbajnë ulëset e rezervuara që u garantohen përfaqësuesve të komuniteteve pakicë.²⁷⁵

²⁷¹ Ligji për Komunitetet (03/L-047), neni 11.5.

²⁷² Ligji për Komunitetet (03/L-047), neni 11.3.

²⁷³ Ligji për Komunitetet (03/L-047), neni 11.4.

²⁷⁴ Kushtetuta, neni 64.2.

²⁷⁵ Kushtetuta, neni 65.2.

Dy (2) zëvendëskryetarë të Kuvendit duhet të jenë përfaqësues të komuniteteve jo-shumicë. Ata zgjidhen me shumicë të votave të të gjithë deputetëve të Kuvendit, ndërsa njëri duhet të jetë deputet që mban ulëse të rezervuar për komunitetin serb e tjetri deputet që mban ulëse të rezervuar për komunitetet tjera jo-shumicë.²⁷⁶

Komisioni për të Drejtat dhe Interesat e Komuniteteve dhe për Kthim (KDIKK)

KDIKK është komision i përhershëm i Kuvendit që ka për detyrë vlerësimin e pajtueshmërisë së legjislacionit të propozuar me të drejtat dhe interesat e komuniteteve.

Përbërja e tij është si në vijim:

- Një e treta (1/3) e anëtarëve që mbajnë ulëse të rezervuara për komunitetin serb,
- Një e treta (1/3) e anëtarëve që mbajnë ulëse të rezervuara për komunitetet tjera pakicë, dhe
- Një e treta (1/3) e anëtarëve nga komuniteti shumicë.²⁷⁷

Procedura e të njëjtit është si në vijim:

- Të gjitha ligjet e propozuara mund të dorëzohen tek KDIKK për të marrë opinionin këshillëdhënës të tij, nga cilido anëtar i Kryesisë së Kuvendit, nga komisionet tjera apo nga një grup prej së paku dhjetë (10) deputetëve. Komisioni gjithashtu mund të propozojë ligje dhe masa tjera sipas iniciativës vetanake, duke iu përmbajtur funksioneve të Kuvendit.²⁷⁸
- Komisioni mund të bëjë rekomandime lidhur me ligjet e propozuara, për t'u siguruar se të drejtat dhe interesat e komuniteteve janë adresuar si duhet.²⁷⁹ Anëtarët e tij gjithashtu mund të japin opinione individuale.²⁸⁰ Ai duhet të vendosë nëse do të lëshojë rekomandim apo jo me shumicë të votave të anëtarëve të tij, brenda dy javësh.²⁸¹
- Rekomandimet mund t'i dorëzohen komisionit tjetër relevant apo Kuvendit.²⁸²

Informatat për kontakt

Ndërtesa e Qeverisë, Kati VI, nr. 605A

Koordinatorë e Komisionit:

Tel: +381 38 211 295

Email: natasa.prica@assembly-kosova.org

Legjislacioni me interes vital

Disa çështje dhe fusha konsiderohet të jenë me interes vital për komunitetet dhe pjesëtarët e tyre. Për këtë arsye, për miratimin, ndryshimin apo shfuqizimin e ligjeve që lidhen me këto fusha kërkohet 'shumicë e dyfishtë'. Kjo nënkupton:

²⁷⁶ Kushtetuta, neni 67.4.

²⁷⁷ Kushtetuta, neni 78.1.

²⁷⁸ Kushtetuta, neni 78.4.

²⁷⁹ Kushtetuta, neni 78.3.

²⁸⁰ Kushtetuta, neni 78.4.

²⁸¹ Kushtetuta, neni 78.2.

²⁸² Kushtetuta, neni 78.3.

- Shumicën e votave të të gjithë deputetëve të Kuvendit (që janë të pranishëm dhe votojnë), dhe
- Shumicën e votave të deputetëve të Kuvendit që mbajnë ulëset e rezervuara për përfaqësuesit e komuniteteve pakicë (të pranishëm dhe që votojnë).²⁸³

Këto fusha të interesit jetësor janë specifikuar në vijim:

- Ligjet për ndryshimin e kufijve komunal, që themelojnë apo shfuqizojnë komuna, që definojnë fushëveprimin e autorizimeve komunale,
- Ligjet për implementimin e të drejtave të komuniteteve dhe pjesëtarëve të tyre, përveç atyre të përcaktuara me Kushtetutë,
- Ligjet për përdorimin e gjuhëve,
- Ligjet për zgjedhje lokale,
- Ligjet për mbrojtjen e trashëgimisë kulturore,
- Ligjet për lirinë e religjionit apo për marrëveshjet me komunitetet fetare,
- Ligjet për arsimin, dhe
- Ligjet për përdorimin e simboleve, përfshirë simbolet e komuniteteve dhe ligjet për festat publike.²⁸⁴

Qeveria e Kosovës

Në përbërjen e Qeverisë duhet të ketë:

- Së paku një (1) ministër nga komuniteti serb i Kosovës dhe një (1) ministër nga komunitetet tjera pakicë (nëse ka më shumë se dy mbëdhjetë (12) ministra, në Qeveri duhet të ketë edhe ministrin e tretë që përfaqëson komunitetet pakicë),²⁸⁵
- Së paku dy (2) zëvendësministra nga komuniteti serb i Kosovës dhe dy (2) zëvendësministra nga komunitetet tjera jo-shumicë (nëse ka më shumë se dy mbëdhjetë (12) ministra, Qeveria duhet të ketë edhe zëvendësministrin e tretë që përfaqëson një komunitet tjetër jo-shumicë).²⁸⁶

Përzgjedhja e këtyre ministrave dhe zëvendësministrave duhet përcaktuar pas konsultimit me parti, koalicione apo grupe që përfaqësojnë komunitetet pakicë. Nëse ata nuk janë deputetë të Kuvendit të Kosovës, ata duhet të miratohen formalisht nga shumica e deputetëve të Kuvendit, duke theksuar se ata duhet të përfaqësojnë komunitetin në fjalë.²⁸⁷

Këshilli Konsultativ për Komunitete

KKK, organ i mandatuar me Kushtetutë, në kuadër të Zyrës së Presidentit²⁸⁸, është menduar të jetë mekanizëm kyç për të lehtësuar pjesëmarrjen politike të komuniteteve në nivelin qendror. KKK përbëhet kryesisht nga përfaqësues të të gjitha komuniteteve minoritare dhe ata të Qeverisë së Kosovës dhe institucioneve të tjera relevante publike. Përfaqësuesit e komuniteteve dominohen nga OPK-të dhe emërohen nga Presidenti i Kosovës. Funkcionet e KKK-së përfshijnë:

²⁸³ Kushtetuta, neni 81.1.

²⁸⁴ Kushtetuta, neni 81.1

²⁸⁵ Kushtetuta, neni 96.3.

²⁸⁶ Kushtetuta, neni 96.4.

²⁸⁷ Kushtetuta, neni 96.5.

²⁸⁸ Mandati i KKK-së bazohet në nenin 60 të Kushtetutës, nenin 12 të Ligjit për Komunitetet (03/L-047) dhe Statutin e KKK-së, të miratuar përmes Dekretit të Presidentit, të 18 prillit 2012.

- T'u ofrojë komuniteteve mundësinë për të marrë pjesë, në një fazë të hershme, në nismat legislative dhe të politikave që përgatiten nga Qeveria ose Kuvendi, për të propozuar nisma të tilla dhe që pikëpamjet e tyre të përfshihen në projekte dhe programe përkatëse, përfshirë strategjinë dhe raportin vjetor;
- T'u mundësojë komuniteteve të marrin pjesë në vlerësimin e nevojave, dhe në hartimin, monitorimin dhe vlerësimin e programeve që kanë për objektiv pjesëtarët e tyre ose që janë me rëndësi të veçantë për ta;
- Të japë rekomandime gjatë procesit të vendimmarrjes në lidhje me ndarjen e fondeve për projekte për komunitetet, nga fondet ndërkombëtare dhe ato të buxhetit të vendit; dhe
- Të ngritë vetëdijen për problemet me të cilat përballen komunitetet në Kosovë dhe të kontribuojë në marrëdhëniet harmonike ndërmjet të gjitha komuniteteve.

Bëhuni pjesë e KKK-së:

Secili përfaqësues i një komuniteti minoritar potencialisht mund të bëhet anëtar i KKK-së. Ky proces ju kërkon që të nominoheni nga një OShC e komunitetit që është e akredituar nga Sekretariati i KKK-së, e ashtuquajtur Organizatë Përfaqësuese e Komunitetit (OPK). Pas këtij nominim, Presidenti i Kosovës emëron kandidatin e nominuar anëtar të KKK-së, për një mandat dyvjeçar. Cilado OShC që përfaqëson interesat e një komuniteti jo-shumicë mund të akreditohet nga Sekretariati i KKK-së, nëse përmbushin kriteret e përcaktuara me Statutin e KKK-së. Kjo i mundëson OShC-së përkatëse që të nominojë kandidatët për anëtarë të KKK-së. Për më tepër, ju lutemi vizitoni ueb-faqen e KKK-së: <http://www.ccc-president-ksgov.net>.

Informatat për kontakt

Sekretar: Avni Bahtijari

Tel: +377 44 747064

Email: avnija.bahtijari@president-ksgov.net

Gjyqësori

Gjykata Supreme dhe Gjykatat e Apelit

Në Gjykatën Supreme, së paku 15% e gjykatësve duhet të vijnë nga komunitetet pakicë (jo më pak se tre (3)).²⁸⁹

Në të gjitha gjykatat tjera me juridiksion apeli, së paku 15% e gjykatësve duhet të vijnë nga komunitetet pakicë (jo më pak se dy (2)).²⁹⁰

Gjykata Kushtetuese

Propozimi i dy (2) nga nëntë (9) gjyqtarëve të Gjykatës Kushtetuese kërkon votat e dy të tretës (2/3) së deputetëve të Kuvendit (të pranishëm dhe që votojnë) dhe pajtimin tjetër të shumicës së deputetëve të Kuvendit që mbajnë ulëse të rezervuara për përfaqësuesit e komuniteteve pakicë.²⁹¹

²⁸⁹ Kushtetuta, neni 103.3.

²⁹⁰ Kushtetuta, neni 103.6.

²⁹¹ Kushtetuta, neni 114.3.

Këshilli Gjyqësor i Kosovës

Këshilli Gjyqësor i Kosovës (KGJK) është përgjegjës për rekrutimin e kandidatëve për t'u emëruar në gjyqësor. Ai ka mandat për t'i 'dhënë preferencë në emërim gjyqtarëve pjesëtarë të komuniteteve të cilët janë të nën-përfaqësuar në gjyqësor, në pajtim me ligjin".²⁹²

Përbërja e tij është si në vijim:

- Dy (2) nga trembëdhjetë (13) anëtarët e tij duhet të zgjedhen nga deputetët e Kuvendit që mbajnë ulëset e rezervuara për komunitetin Serb, dhe
- Dy anëtarë tjerë duhet të zgjedhen nga deputetët e Kuvendit që mbajnë ulëset e rezervuara për komunitetet tjera jo-shumicë.²⁹³

Procedura e emërimit të të njëjtit është si në vijim:

- Emërimet në pozita gjyqësore të rezervuara për pjesëtarë të komunitetit jo-shumicë mund të rekomandohen vetëm nga shumica e anëtarëve të Këshillit që janë emëruar nga deputetët e Kuvendit që mbajnë ulëse të rezervuara për pjesëtarë të komunitetit jo-shumicë. Megjithatë, nëse ky grup nuk e rekomandon një kandidat për një pozitë të caktuar në dy seanca të njëpasnjëshme, cildo anëtar i Këshillit mund ta bëjë atë.²⁹⁴
- Ekzistojnë procedura të veçanta për gjykatat themelore që kanë juridiksion ekskluziv mbi një apo më shumë komuna në të cilat komuniteti serb përbën shumicën. Emërimi i kandidatëve për gjyqtarë në ato zona mund të rekomandohet nga dy (2) anëtarë të Këshillit të zgjedhur nga deputetët e Kuvendit të cilët mbajnë ulëse të rezervuara për komunitetin serb (të cilët veprojnë bashkërisht dhe në mënyrë unanime). Megjithatë, nëse këta anëtarë nuk arrijnë ta rekomandojnë një kandidat në dy seanca të njëpasnjëshme, cildo anëtar i Këshillit mund ta bëjë këtë.²⁹⁵

Këshilli Prokurorial i Kosovës

Këshilli Prokurorial i Kosovës (KPK) është organ i paraparë të rekrutojë, propozojë, promovojë, transferojë, riemërojë, dhe dispiplinojë prokurorët e Shtetit. Me politikën rekrutuese të këtij organi, Këshilli obligohet t'i jap përparësi emërimit të anëtarëve nga komunitetet e nën-përfaqësuar.²⁹⁶

Niveli komunal

Në vijim janë listuar disa nga mekanizmat më të rëndësishëm komunalë për mbrojtjen e provimin e të drejtave dhe interesave të komuniteteve minoritare në nivelin komunal.

Zëvendëskryesuesi për Komunitete (ZKK)

Shih gjithashtu kaptinën 2.13 më poshtë.

Në komunat ku së paku 10% të qytetarëve të saj u përkasin komuniteteve jo-shumicë në atë komunë, posti i Zëvendëskryesuesit për Komunitete (ZKK) do të rezervohet për përfaqësuesit e këtyre komuniteteve.²⁹⁷

²⁹² Kushtetuta, neni 108.1-108.3.

²⁹³ Kushtetuta, neni 6.3, 6.44.

²⁹⁴ Kushtetuta, neni 108.9.

²⁹⁵ Kushtetuta, neni 108.10.

²⁹⁶ Kushtetuta, neni 110.2.

Posti do të mbahet nga kandidati i cili vjen nga komunitetet jo-shumicë i cili pranon numrin më të madh të votave nga një listë e hapur e kandidatëve të Kuvendit Komunal.²⁹⁸ Ai apo ajo do të kenë për detyrë promovimin e dialogut ndërmjet komuniteteve, dhe do të shërbejë si pikë fokusi për adresimin e brengave dhe interesave të komuniteteve jo-shumicë në punimet e Kuvendit të Komunës.²⁹⁹

Për më tepër, ajo/ai është i/e mandatar për të shqyrtuar të gjitha ankesat nga pjesëtarët e komunitetit në lidhje me shkeljet e të drejtave të tyre nëpërmjet akteve apo vendimeve të Kuvendit Komunal. Zëvendëskryesuesi, në rrethana të veçanta, mund t'i paraqesë para Gjykatës Supreme aktet apo vendimet që konsiderohen se shkelin një të drejtë të caktuar të garantuar me Kushtetutë.³⁰⁰

Komiteti Komunal për Komunitetet

Komiteti Komunal për Komunitetet është komitet i përhershëm i secilit Kuvend Komunal në Kosovë dhe përbëhet nga përfaqësues të komuniteteve që jetojnë në atë komunë dhe që janë anëtarë të Kuvendit Komunal. Secili komunitet që jeton në një komunë të caktuar duhet të përfaqësohet nga së paku një përfaqësues në kuadër të Komitetit për Komunitete, dhe përfaqësuesit e komuniteteve minoritare duhet të përbëjnë shumicën e anëtarëve të këtij komiteti.

Ky komitet është përgjegjës për shqyrtimin e pajtueshmërisë së autoriteteve komunale me legjislacionin dhe politikën, praktikën dhe aktivitetet e Komunave, me qëllim që të sigurojë që të drejtat dhe interesat e komuniteteve të respektohen plotësisht. Ky komitet gjithashtu i rekomandon masa Kuvendit Komunal për të siguruar zbatimin e direktivave qëllim të promovimit, ruajtjes dhe zhvillimit të identitetit etnik, kulturor, fetar dhe gjuhësor dhe për të siguruar mbrojtje adekuate të të drejtave të komuniteteve në komunë.³⁰¹

Zëvendëskryetari i Komunës për Komunitete (ZKKK)

Shih gjithashtu kaptinën 2.13 më poshtë.

Në ato komuna ku së paku 10% të qytetarëve të komunës i përkasin komuniteteve që nuk përbëjnë shumicën në atë komunë, duhet të ekzistojë posti i Zëvendëskryetarit të Komunës për Komunitete (ZvKKK)³⁰², i cili zgjedhet për të njëjtin mandat sikurse Kryetari i Komunës.³⁰³ Ai ose ajo ka për detyrë t'i ndihmojë kryetarit të Komunës dhe t'i jep atij apo asaj këshilla dhe udhëzime lidhur me çështje të ndërlidhura me komunitetet jo-shumicë.³⁰⁴

²⁹⁷ Ligji për Vetëqeverisje Lokale (03/L-040), neni 54.1.

²⁹⁸ Kushtetuta, neni 54.2.

²⁹⁹ Kushtetuta, neni 55.1.

³⁰⁰ Kushtetuta, neni 62.

³⁰¹ Ligji për Vetëqeverisje Lokale (03/L-040), neni 53.

³⁰² Kushtetuta, neni 61.1.

³⁰³ Kushtetuta, neni 61.2.

³⁰⁴ Kushtetuta, neni 61.4.

Kryetari i Komunës duhet të konsultohet me ZKKK për çështjet që kanë të bëjnë me komunitetet jo-shumicë.³⁰⁵

Emërimi dhe shkarkimi i ZKKK duhet të propozohet nga Kryetari i Komunës dhe të miratohet nga shumica e dyfishtë e deputetëve të Kuvendit Komunal (të pranishëm dhe që votojnë) dhe e deputetëve që i përkasin komuniteteve jo-shumicë (të pranishëm dhe që votojnë).³⁰⁶

Në rastet kur ky post mbetet i lirë, Kryetari i Komunës duhet ta emërojë një Zëvendëskryetar të ri brenda 30 ditësh nga lirimi i postit.³⁰⁷

Zyra Komunale për Komunitete dhe Kthim (ZKKK)

Secila Komunë në Kosovë ka një Zyrë Komunale për Komunitete dhe Kthim (ZKKK). Këto zyra janë të mandatuara për të “mbrojtur dhe promovuar të drejtat e komuniteteve, qasjen e barabartë të të gjitha komuniteteve në shërbimet publike dhe krijimin e kushteve për kthim të qëndrueshëm të refugjatëve, personave të zhvendosur brenda vendit dhe personave të riatdhesuar.”³⁰⁸ Rrjedhimisht, ata mbajnë përgjegjësi të ndihmuar të kthyerit/riatdhesuarit dhe pjesëtarët e komuniteteve minoritare.

Njësia Komunale për të Drejtat e Njeriut (NjKDNj)

Secila Komunë është e obliguar me ligj që të themelojë një Njësi Komunale për të Drejtat e Njeriut (NjKDNj). Këto njësi janë të mandatuara për të monitoruar pajtueshmërinë me të drejtat e njeriut në nivelin komunal, veçanërisht në lidhje me diskriminimin, barazinë gjinore, fëmijët, personat me nevoja të veçanta, të drejtat e komuniteteve, përdorimin e gjuhëve dhe trafikimin me qenie njerëzore.³⁰⁹ Ata janë gjithashtu përgjegjëse për trajtimin e kërkesave të banorëve të komunës përkatëse në lidhje me të drejtat e njeriut.

Kompetencat e shtuara komunale

Disa Komuna me shumicë serbe gëzojnë kompetenca të shtuara në fushat të cilat vlerësohen si të rëndësishme së veçantë për komunitetet jo-shumicë. Përveç kompetencave të shtuara të diskutuara më sipër (kujdesit shëndetësor dytësor, arsimimit universitar, dhe kulturës) Komunitatet me shumicë serbe gjithashtu kanë të drejtë pjesëmarrjeje në përzgjedhjen e komandantëve të stacioneve lokale të policisë.³¹⁰

³⁰⁵ Kushtetuta, neni 58.1.

³⁰⁶ Kushtetuta, neni 61.3.

³⁰⁷ Kushtetuta, neni 61.5.

³⁰⁸ Rregullorja e Qeverisë nr. 02/2010.

³⁰⁹ Udhëzimi Administrativ MAPL-2008/02.

³¹⁰ Ligji për Vetëqeverisje Lokale (03/L-040), neni 23.

VI MEKANIZMAT PËR KOMPENSIM NDAJ SHKELJES SË TË DREJTAVE

Nëse pjesëtarët e komuniteteve besojnë se të drejtat e tyre individuale apo ato të komunitetit janë shkelur, natyrisht që është e mundur të parashtrojnë ankesa në gjykatë. Megjithatë, kjo gjë mund të jetë e shtrenjtë dhe të kërkojë kohë, dhe ka një numër opsionesh tjera që mund të provojnë para kësaj.

6.1 Avokati i Popullit

Nëse pjesëtarët e komuniteteve besojnë se të drejtat e tyre njerëzore apo të komunitetit janë shkelur apo është abuzuar me to nga ana e institucioneve apo autoriteteve publike, ata inkurajohen fuqimisht që t'i parashtrojnë ankesë zyrës së Avokatit të Popullit.

Themeluar në qershor të vitit 2000, Avokati i Popullit është organ i pavarur me mandatin e shqyrtimit të shkeljeve të të drejtave të njeriut apo shpërdorimet e detyrës nga institucionet publike në Kosovë. Avokati i Popullit mund të hetojë ankesat e secilit në Kosovë.

Për të parashtuar ankesë pranë Avokatit të Popullit, pjesëtarët e komuniteteve mund të:

- Takojnë Avokatin e Popullit ose një përfaqësues të tij personalisht, gjatë "Ditës së Hapur" (shihni më poshtë), ose
- Plotësojnë dhe të dërgojnë një formular ankese tek një nga zyrat e Avokatit të Popullit. Gjatë Ditëve të Hapura, mund të takoheni personalisht me Avokatin e Popullit ose Zëvendësin e Avokatit të Popullit, duke caktuar takim. Këto takime mund të caktohen duke kontaktuar njëri nga zyrat e Avokatit të Popullit (më shumë hollësi në fund të këtij kapitulli), ose duke shkruar tek adresa:
ombudspersonkosovo@ombudspersonkosovo.org or info@ombudspersonkosovo.org.
- Ditët e Hapura mbahen dy herë në muaj në Selinë e Prishtinës çdo dy javë, si dhe çdo muaj në Gjiilan, Mitrovicë, Pejë, Graçanicë dhe Prizren. Ditët e Hapura gjithashtu mbahen në komuna të tjera, sipas nevojës.

Ata gjithashtu mund të parashtrojnë ankesën nga distanca, duke plotësuar formularin e ankesës dhe duke e dorëzuar atë (me postë apo personalisht) tek një nga zyrat e Avokatit të Popullit. Ky formular mund të kërkohej në këto zyra të Avokatit të Popullit, ose të shkarkohet në adresën:

<http://ombudspersonkosovo.org/repository/docs/ComplaintFormPDF.pdf>

Nëse gjuha amtare e një pjesëtari të një komuniteti nuk është njëra nga gjuhët zyrtare, ajo/aika të drejtë të parashtrojë ankesë verbale apo me shkrim tek Institucioni i Avokatit të Popullit në gjuhën tuaj amtare. Ajo/ai gjithashtu ka të drejtë të marrë përgjigje në gjuhën e saj/tij amtare.

Informatat për kontakt

Zyra Qendrore në Prishtinë

Adresa: Rr. Enver Maloku 28 (Lagja Bregu i Diellit)

Tel: +381 (0) 38 501 401, 545 303

Fax: +381 (0) 38 545 302

Email: ombudspersonkosovo@ombudspersonkosovo.org

Zyra në Gjilan

Adresa: Rr. Adem Jashari, Ndërtesa II e Komunës

Tel: +381 (0)280 320 843

Orari i vizitave: E hënë dhe e enjte, 10.00 - 14.00

Zyra në Graçanicë

Tel: +381 (0) 38 65 118, +377 (0) 44 367 719, +381 (0) 64 37 11 137

Orari i vizitave: E hënë dhe e enjte, 10.00 - 14.00

Zyra në Prizren

Adresa: Rr. Remzi Ademi pn

Tel: +381 (0)29 222 138

Orari i vizitave: E hënë dhe e mërkure, 10.00 - 14.00

Zyra në Mitrovicë

Adresa: Sheshi Agim Hajrizi, pn, Ndërtesa Rajonale e Administratës Tatimore

Tel: +381 (0)28 530 138

Orari i vizitave: E hënë dhe e enjte, 10.00 - 14.00

Nën-zyra në Mitrovicë

Adresa: Rr. Filipa Višnjića 4, Aneksi i Trepçës,

Tel: + 377 (0)45 455 319, +381 (0)63 817 44 79

Orari i vizitave: E hënë dhe e enjte, 10.00 - 14.00

Zyra në Pejë

Adresa: Rr. Mbretëresha Teutë 59, Ndërtesa e Komunës, kati i 3^{të}, nr. 3

Tel: +381 (0)39 432 931

Orari i vizitave: E hënë dhe e enjte, 10.00 - 14.00

6.2 Ankesat kundër një vendimi komunal

Nëse pjesëtarët e komuniteteve duan të ankohen kundër një vendimi komunal, ata mund ta bëjnë këtë në mënyrë të drejtpërdrejtë, përmes mekanizmave si e drejta e petitionit apo iniciativa qytetare, ose në mënyrë të tërthortë, duke ia parashtruar ankesën e tyre Zëvendës-Kryesuesit për Komunitete (ose organeve relevante komunale).

Mekanizmat e drejtpërdrejtë

E drejta e petitionit

Secili person apo organizatë që ka interes në komunë mund të dorëzojë petition ndaj Kuvendit Komunal në lidhje me çështjet që kanë të bëjnë me përgjegjësitë dhe detyrat e asaj Komune.

Kuvendi Komunal duhet të shqyrtojë petitionin në pajtim me statutin dhe rregulloren e saj të punës.³¹¹

³¹¹ Ligji për Vetëqeverisje Lokale (03/L-040) (03/L-040), neni 69.

E drejta për iniciativë qytetare

Qytetarët mund të marrin iniciativën për të propozuar rregullore, brenda kompetencave të komunës, për miratim nga Kuvendi apo me votë të qytetarëve në pajtim me ligjin në fuqi.³¹²

Propozuesit duhet të paraqesin propozim-rregulloren tek Kryesuesi i Kuvendit Komunal.³¹³

Për t'u kualifikuar për shqyrtim nga Kuvendi i Komunës, propozim-rregullorja duhet të jetë e nënshkruar nga 15% e votuesve të regjistruar.³¹⁴

Kuvendi Komunal është i obliguar të shqyrtojë rregulloren e propozuar, si dhe të ndërmarrë veprime për të, brenda 60 ditësh nga pranimi i saj.³¹⁵

E drejta për referendum

Qytetarët e një komune mund të kërkojnë që një rregullore e miratuar nga Kuvendi i Komunës t'i nënshtrohet referendumit.³¹⁶

Kërkesa i duhet dorëzuar Kryesuesit të Kuvendit të Komunës brenda 30 ditësh nga miratimi i rregullores, si dhe duhet nënshkruar nga 10% e votuesve të regjistruar.³¹⁷

Kuvendi Komunal duhet të shqyrtojë dhe veprojë në bazë të kërkesës së vlefshme brenda 30 ditësh nga pranimi i saj.³¹⁸

Ankesat e qytetarëve

Ankesat e qytetarëve kundër një akti administrativ të organeve komunale duhen shqyrtuar në pajtim me Ligjin mbi Procedurën Administrative (Ligji nr 02/L-28).³¹⁹ Teksti i plotë i këtij ligji është në dispozicion për shkarkim në adresën:

http://www.assembly-kosova.org/common/docs/ligjet/2005_02-L28_en.pdf.

Mekanizmat e tërthortë

Zëvendës-Kryesuesi i Kuvendit Komunal për Komunitete

Në komunat ku komunitetet jo-shumicë përbëjnë 10% të popullsisë së komunës, si dhe në një numër komunash të tjera, individët mund të mbështeten tek përfaqësuesi i tyre në Kuvendin Komunal, Zëvendës-Kryesuesi për Komunitete.³²⁰

Nëse pjesëtarët e komuniteteve besojnë se një akt apo vendim i Kuvendit të Komunës së tyre ka shkelur të drejtat e komunitetit tuaj, ata mund të parashtrojnë ankesë tek Zëvendës-Kryesuesi për

³¹² Ligji për Vetëqeverisje Lokale (03/L-040), neni 70.1.

³¹³ Ligji për Vetëqeverisje Lokale (03/L-040), neni 70.2.

³¹⁴ Ligji për Vetëqeverisje Lokale (03/L-040), neni 70.3.

³¹⁵ Ligji për Vetëqeverisje Lokale (03/L-040), neni 70.4.

³¹⁶ Ligji për Vetëqeverisje Lokale (03/L-040), neni 71.1.

³¹⁷ Ligji për Vetëqeverisje Lokale (03/L-040), neni 71.2.

³¹⁸ Ligji për Vetëqeverisje Lokale (03/L-040), neni 71.3.

³¹⁹ Ligji për Vetëqeverisje Lokale (03/L-040), neni 8.

³²⁰ Shih gjithashtu kaptinën 2.11 më sipër.

Komunitetet, i cili pastaj është i obliguar ta shqyrtojë atë.³²¹ Zëvendës-Kryesuesi është përgjegjës për referimin e çështjes tek Kuvendi Komunal për trajtim.³²² Nëse Kuvendi zgjedh të mos rishqyrtojë aktin apo vendimin e tij, ose nëse Zëvendës-Kryesuesi konstaton që edhe pas rishqyrtimit, akti apo vendimi ende shkel një të drejtë të garantuar me Kushtetutë, ajo/ai mund ta parashtrojë lëndën në mënyrë të drejtpërdrejtë tek Gjykata Kushtetuese, e cila mund të vendosë nëse do ta pranojë lëndën për shqyrtim.³²³

Mekanizmat e tjerë komunalë

Pjesëtarët e komuniteteve gjithashtu mund të ankohen para Komitetit Komunal për Komunitete ose Zyrës Komunale për Komunitete dhe Kthim, që gjenden në secilën Komunë. Në komunat ku komunitetet jo-shumicë përbëjnë 10% të popullsisë së komunës, si dhe në një numër komunash të tjera, asgjë nuk mund t'i ndalojë ata nga parashtrimi i ankesave tek zyra e Zëvendës-Kryetarit të Komunës për Komunitete. Megjithatë, aktualisht nuk ekziston ndonjë mekanizëm formal në fuqi për ta bërë këtë.

6.3 Mekanizmat për çështje të veçanta

Zyra e Komisionerit të Gjuhëve

Zyra e Komisionerit të Gjuhëve (ZKGJ) – e cila ka zëvendësuar ish-Komisionin e Gjuhëve – është themeluar në prill 2012 me qëllim të ruajtjes, promovimit dhe mbrojtjes së gjuhëve zyrtare (d.m.th. shqipes dhe serbishtes) dhe statusit të tyre të barabartë në Republikën e Kosovës dhe në komunat e saj, duke siguruar gjithashtu respektimin e të drejtave gjuhësore të komunitetit boshnjake, turk, goran, rom, ashkali dhe egjiptas, gjuhët e të cilëve nuk janë gjuhë zyrtare.

ZKGJ është përgjegjës për mbikëqyrjen e zbatimit të Ligjit mbi Përdorimin e Gjuhëve.

Komisioni i Gjuhëve ka të drejtë të bëjë hetime, dhe atë:

- Në bazë të ankesës³²⁴, ose
- Me iniciativën e vet³²⁵.

Pjesëtarët e komuniteteve mund të parashtrojnë ankesë tek Komisioni i Gjuhëve me arsyetimin se, qoftë për shkak të veprimeve ose mosveprimit:

- Statusi i barabartë i gjuhëve zyrtare nuk është duke u njohur, ose
- Çfarëdo ligji ose rregullore që lidhet me përdorimin e gjuhëve zyrtare apo gjuhëve të komuniteteve gjuha amtare e të cilëve nuk është gjuhë zyrtare, nuk është duke u respektuar.³²⁶

Pjesëtarët e komuniteteve duhet ta bëni ankesën/kërkesën me shkrim, ta nënshkruani dhe ta dorëzoni tek Komisioni i Gjuhëve në Ndërtesën e Qeverisë,³²⁷ ku ajo do të arkivohet. Ata duhet të

³²¹ Kushtetuta, neni 55.2.

³²² Kushtetuta, neni 55.3.

³²³ Kushtetuta, neni 55.4.

³²⁴ Ligji për Përdorimin e Gjuhëve (02/L-37), neni 32.3.

³²⁵ Ligji për Përdorimin e Gjuhëve (02/L-37), neni 32.4.

³²⁶ Ligji për Përdorimin e Gjuhëve (02/L-37), neni 32.3.

³²⁷ Shihni adresën më poshtë.

marrin një kopje të kërkesës së tyre, të vulosur me vulën e qeverisë dhe datën. Nga ajo datë, Komisioni i Gjuhëve ka një periudhë prej 15 ditësh për t'iu dhënë një përgjigje zyrtare.

Në përmbyllje të hetimit, Komisioni mund të lëshojë rekomandime mbi:

- Korrigjimet e kërkuara, si dhe
- Mundësitë për përmirësim.³²⁸

Në rastet kur rekomandimet e tij nuk janë zbatuar brenda një periudhe të arsyeshme, siç përcaktohet nga Komisioni, ai mund të lëshojë vërejtje me shkrim.

Nëse rekomandimet e Komisionit prapë nuk zbatohen brenda një periudhe të arsyeshme pasi të ketë lëshuar vërejtjen e tij me shkrim, kjo duhet të citohet në raportin e tij vjetor për Qeverinë dhe Kuvendin e Kosovës.³²⁹

Informatat për kontakt

Ndërtesa e Qeverisë, kati VI, nr. 605A
Rr. Nëna Terezë pn, 10000 Prishtinë, Kosovë
Tel: +381 38 200 14 448
Email: info-zkgj-kpj@rks-gov.net
Ueb: <http://www.commissioner-ks.org/>

Këshilli i Pavarur Mbikëqyrës për Shërbimin Civil të Kosovës (KPMK)

Nëse pjesëtarët e komuniteteve mendojnë se punëdhënësi publik ka shkelur parimin e mos-diskriminimit në bazat e përkatësisë së një pakice kombëtare, në procedurën e rekrutimit apo në ndonjë vendim që ka marrë, ata mund të parashetrojnë ankesë tek Këshilli i Pavarur Mbikëqyrës i Kosovës (KPMK).³³⁰

Para se ky Këshill të mund të shqyrtojë rastin e tyre, pjesëtarët e komuniteteve së pari duhet të shterojnë të gjitha procedurat e brendshme të ankesës tek autoriteti punëdhënës në fjalë. Megjithatë, kjo procedurë fillestare mund të anashkalohet nëse Këshilli gjen prova të:

- frikës së arsyeshme për hakmarrje,
- dështimit të autoritetit punëdhënës që të zgjidhë ankesat e brendshme brenda tridhjetë (30) ditësh, ose
- ndonjë arsye tjetër të fuqishme.

Secila ankesë do të shqyrtohet nga një panel prej tre (3) anëtarësh të Këshillit. Gjatë paraqitjes së rastit të tyre para Këshillit, si komuniteti ashtu edhe autoriteti punëdhënës në fjalë do të kenë mundësinë që të paraqesin qëndrimet e tyre me shkrim, dhe këto dokumente do t'i vihen në dispozicion palës së kundërt.

³²⁸ Ligji për Përdorimin e Gjuhëve (02/L-37), neni 32.6.

³²⁹ Ligji për Përdorimin e Gjuhëve (02/L-37), neni 32.8.

³³⁰ Ligji mbi Këshillin e Pavarur Mbikëqyrës të Shërbimit Civil (2010/03-L-192).

Në rastet e kontesteve me fakte materiale, të dyja palët duhet të kenë mundësi të paraqiten në seancën dëgjimore para Këshillit, gjatë së cilës ato mund të paraqesin provat dhe dëshmitë gjatë marrjes në pyetje dhe hetimit.

Brenda gjashtëdhjetë (60) ditësh nga përfundimi i procedurës për secilën ankesë të paraqitur, Këshilli duhet të lëshojë një vendim me shkrim që përshkruan vendimin e tij, duke arsyetuar bazën ligjore dhe faktike të atij vendimi.

Në rastet kur Këshilli vendos që autoriteti punëdhënës ka kryer shkelje, ai duhet të urdhërojë një mjet të përshtatshëm juridik me shkrim drejtuar zyrtarit të lartë menaxhues ose zyrtarit kryesor ekzekutiv/kryshefit ekzekutiv të autoritetit përkatës punëmarrës Ajo/ai pastaj do të jetë përgjegjës/e për të siguruar zbatimin e urdhrin të organit të punësimit brenda pesëmbëdhjetë (15) ditësh nga pranimi i vendimit. Megjithatë, në rastin kur organi punëdhënës nuk e zbaton atë, Këshilli do t'ia raportojë këtë Kryeministrit dhe mbikëqyrësit të drejtpërdrejtë të personit përgjegjës për ekzekutim.

Komisioni i Pavarur i Mediave (KPM)

Nëse pjesëtarët e komuniteteve mendojnë se një medium ka shkelur obligimet e tij ndaj komuniteteve, ata mund të parashtrojnë ankesë tek Komisioni i Pavarur i Mediave (KPM). Megjithatë, duhet ta keni parasysh se shumë ankesa mund të trajtohen pa përfshirë KPM-në dhe ia vlen të mundoheni të kontaktoni mediumin në fjalë më së pari.

Informatat për kontakt

Zyra e Komisionit të Pavarur për Media
Rr. Gazmend Zajmi 1, 10 000 Prishtinë
Tel: +381 (0)38 245 031
Faks: +381 (0)38 245 034
Email: info@kpm-ks.org
Ueb: <http://kpm-ks.org/>

ECMI Kosova

Rr. Nëna Terezë nr. 41, Apt. 29
10000 Prishtinë, Kosovë
Tel. +381 (0) 38 224 473

Rr. Čika Jovina Nr. 3, Kati 1
38220 Mitrovicë e Veriut, Kosovë
Tel. +381 (0) 64 00 55 488

Email: info@ecmikosovo.org

Ueb-faqja: www.ecmikosovo.org

